

КАРПАТОРУССКИЙ

Календарь

для мальчика

на

1921

Составил
Ванько Гуцунка

У КАЖДОГО
ЛЕМКА-КАРПАТОРОССА
ПОВИННА БЫТИ

Мапа Лемковины

ТОЧНА МАПА ЗАПАДНОЙ ЧАСТИ

КАРПАТСКОЙ РУСИ
ОТ ПОПРАДА ПО УЖ И СЯН

СТИННА МАПА НА ПОЛОТНІ \$2.00
СТИННА МАПА НА ПАПЕРІ 0.50

УЧТЕСЯ ГРАМОТЫ!
НАУЧТЕСЯ САМИ И СВОИ ДТИ
ЧИТАТИ ПО РУССКИ ИЗ

КАРПАТОРУССКОГО БУКВАРЯ

ВАНЯ ГУНЯНКЫ

Буквар выпущеный в продажу по:

15ц. ЗА ПРИМІРНИК. —

8 ПРИМІРНИКОВ ЗА \$1.00

ОРДЕРУЙТЕ В РЕДАКЦИИ
“КАРПАТСКОЙ РУСИ”

556 YONKERS AVE.

YONKERS, N. Y.

НАРОДНА БУДОВА

Карпаторусского Американского Центра в Юнкерс, Н. Й.

ОТКРЫТА ВСЕГДА ДЛЯ КАРПАТОРУССКИХ ЛЮДЕЙ.

В Народной Будові К. А. Центра єст велика, модерно устроєна галя на концерты, представления и другы предприятия. В ней може поміститися 1,200 особ.

В Народной Будові К. А. Центра єст ресторан, открытый всегда для публики.

В Народной Будові К. А. Центра єст удобне поміщеніе на братські и клубовы митинги.

В Народной Будові К. А. Центра поміщається типография и редакція нашої народной газеты “Карпатска Русь”, а также головна канцелярия Лемко-Союза.

На землі К. А. Центра єст прекрасне місце на пикники. Літом отбуваються пикникиажду неділю.

Каждый карпаторосс може и должен быти членом Карпаторусского Американского Центра.

Полный пожизненный членский взнос: \$25.00. Кто внесе 5.00, буде числится членом на один рок, а по 5 роках рочного членства, як сумма рочных членских взносов дойде до 25 дол., он стаєся полним пожизненным членом.

Carpatho - Russian American Center

556 YONKERS AVE., YONKERS, N.Y.

КАРПАТОРУССКИЙ КАЛЕНДАР ЛЕМКО-СОЮЗА

на
1941

СОСТАВИЛ
ВАНЬО ГУНЯНКА

Год Издания 16-ый

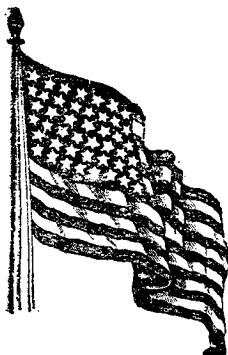

Печатано в типографии Лемко-Союза Йонкерс, Н. Й.

556 Yonkers Ave. Yonkers, N. Y.

ЦІНА 50 ЦЕНТОВ

Американскы Легальны Свята

1) Кажда неділя (воскресенье в году).

2) 1-го января — Новый Год, празднуют во всех штатах за исключением штатов: Массачусетс, Арканзас, Миссисипи и Нью Гемпшир.

3) 12-го февраля, день рождения президента Авраама Линкольна, празднуют: Коннектикут, Нью Джерзи, Нью Йорк, Пенсильвания, Делаваре, Каролайна, Вест Вирджиния, Иллинойс, Индиана, Кензас, Мичиган, Миннесота, Савт Дакота, Норт Дакота Монтана, Юта, Колорадо, Айова, Орегон Вашингтон и Вайоминг.

4) 22-го февраля, день рождения первого президента Соединенных Штатов, Юрия Вашингтона — празднуют во всех штатах за исключением штата Миссисипи.

5) Велика Пятница, празднуют в штатах: Массачусетс, Миссисипи, Пенсильвания, Алабама, Луизиана и Теннесси; в других штатах губернаторы проголосуют той день святочным.

6) 30-го мая — Декорейшн Дей. — Того дня украшают гробы — могилы погибших воинов в часі цивільної війни. Празднуют во всех штатах, за исключением штатов Арканзас, Флорида, Джорджія, Луизиана, Миссисипи, Нью Мексико Норт Каролайна, С. Каролайна и Техас.

7) 4-го юля — Форт өф Джулай — день проголошения независимости Соединенных Штатов. Празднуют во всех штатах.

8) В первый понедельник сентября — День Труда — Лейбор Дей, — празднуют во всех штатах.

9) Послідний четверг в ноября — День Благодарения — Тенксгівінг Дей, празднуют во всех штатах, за исключением штата Вайоминг.

10) 25-го декабря — Рождество Христово — латинский Кризмас. Празднуют во всех штатах.

Кромі вышеназваних празників, глечки штати празднуют: День Колумба — 12-го октября; День штатных и федеральных выборов — Елекшин Дей — обыкновенно в первый вторник в ноября. Кромі того, каждый штат має свои отдельные праздники.

АМЕРИКАНСКА ЛІТОПІСЬ

Годы

1492. Христофор Колумб, итальянец, открыл Новый Світ.
1497. Иван Кабот, англичанин, открыл континент Северной Америки.
1565. Испанцы поселились в Ст. Августин. Флорида, настарший тепер город в Соединенных Штатах.
1607. Поселение Вирджинии, перва успішна колонія в 13-ти первоначальних штатах начата англичанами.
1609. Генрі Гудсон, англичанин, находящийся на службі голландцев, открыл ріку Гудсон.
1620. Англичане начали заселяти Массачусетс.
1647. Массачусетс ухвалил закон о устройстві публичных школ.
1664. Англичане забрали голландцам город Нью Амстердам и назвали го Нью Йорк.
- 1682 Англійски Kvакеры поселилися в Пенсильвании.
1733. Англичане начали заселяти Джорджию, послідну из первоначальних стейтов.
1759. Англичане отнесли окончательну побіду над французами в Квебек.
1775. Началася революційна война против Англии.
1775. Битва у Бункер Гілл между американцами и англичанами.
1776. Декларация Независимости от Англии, проголошена в Філадельфії.
1776. Американцы выиграли битву в Трентон.
1777. Американцы выиграли битву у Саратога.
1789. Американцы при помочы французов, отнесли окончательну побіду над англичанами у Йоркстон.
1789. Согласно Конституции, Джордж Вашингтон стал первым президентом Соединенных Штатов.
1803. Соєд. Штаты откупили от французов Луизиану.
1807. Роберт Фултон побудувал перший пароход.
- 1812 — 1815. Вторая война с Великом Британином.
1819. Флориду купили Соєд. Штаты от Іспанії.

1819. Первый пароход, Саваннаг, переплыл Атлантический океан.
1823. Объявлено доктрину Монро, чым остережено европевцев перед устроением колоний в Америкі.
1825. Открыто Канал Ири, через што Нью Йорк стал торговым центром Соєд. Штатов.
1830. В Соєд. Штатах по раз первый употреблено с успехом первый локомотив.
1845. Анектировано Тексас.
- 1846 — 1848. Война с Мексикою, по которой Соєд. Штаты получили югоизападны стейты и территории.
1848. Открыто в Калифорнии золото и там начали поселяться американцы.
- 1861 — 1865. Гражданська война между южными и сіверными стейтами.
1863. Президент Лінкольн проклямовал свободу для негров.
1863. Сіверны стейты выиграли битву под Геттисбург.
- 1865 — 1870. Принято 13, 14 и 15 додаток до Конституции, дающий неграм свободу и право голосования.
1869. Окончено будову желізной дороги, соединяющей Нью Йорк с Сан Франциско.
- 1882 — 1902. Запрещено иммиграцию китайских робочых на 10 літ.
1884. Начато употребляти електрическы трамваи (стриткар).
1898. Анектировано Гавайскы островы.
1898. Война Соєд. Штатов с Испанием. освобождение Кубы и присоединение Филиппинских островов и Порто Рико.
1902. Братя Райт вынашли летательну машину.
1914. Окончание будовы Панамского Канала.
- 1917 — 1918. Война Соєд. Штатов с Германіюм.
1920. Побіда республиканской партии на президентских выборах.
1923. Смерть Президента Гардинга. Вице-президент Кальвин Кулидж вступил на пост Президента Соєд. Штатов.
1924. Переизбрание Кальвина Кулиджа на президентских выборах.
1926. Празднование 150-літия Американской Независимости.
1929. Крах на Американской биржі и початок страшной депрессии и безработия.
1932. Провал республиканской партии на выборах, выбор президента Франклина Делано Рузвелльта, демократа.
1933. Президент Рузвельт и його "Нью Дил", НРА.
1935. Найвыщий Суд С. Ш. рішил, што НРА противится Конституции С. Ш.
1936. Выбор Президента. Президент Рузвельт переизбранный рекордным числом голосов. Получил 523 електоральных голосов, його республиканский противник Ландон лем 8 голосов.
1940. Выбор Президента. Президент Рузвельт выбранный на третий термін Президентом США. То случилося первый раз в истории США, абы данный Президент был выбранный на третий термін.

*

*

Phone: PAss. 3-2048

ARmory 4-3737
4-3738

NATIONAL WINES & LIQUORS, Inc.

WHOLESALE DISTRIBUTORS

СКЛАД ВИН и ЛИКЕРОВ
найліпших сортов.

585 MAIN AVE., PASSAIC, N. J.

SONOMA VINEYARDS WINERY

Bottlers of the Famous EI TORO WINES

Склад найлучших Вин.

ALBERT VISCHIA General Manager	188-194 - 21st Ave. PATERSON, N. J.
-----------------------------------	--

Январь 1941 January

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА

1 В	Новый Год , О. Г. Вас. В.
2 С	Св. Сильвестра
3 Ч	Преп. Малахия
4 П	Собор 70 Апостол.
5 С	Нав. Бог., Теопемита
6 Н	Богоявление Госп.
7 П	Иоанна Крестителя
8 В	Георгия Преп.
9 С	Св. Филиппа
10 Ч	Св. Григория
11 П	Прп. Теодозия Вел.
12 С	Татианны мч.
13 Н	Нед. по Просв. Муч. Арм.
14 П	Отцев в Синаї
15 В	Павла и Ив.
16 С	Поклон. Вер. Ап. Петра
17 Ч	Антония Вел.
18 П	Афанасия и Кирилла
19 С	Макария при.
20 Н	32 по С.С.Д. † Прп. Ефт. В.
21 П	Максима при.
22 В	Тимофея апостола
23 С	Преп. Максима Сир.
24 Ч	Прп. Ксении
25 П	† Григория Богослова
26 С	Ксенофонта при.
27 Н	О Митарі † Пер. М. I. Зл.
28 П	Ефрема при.
29 В	Пер. Моцц. Игнатия
30 С	Трех Святителей
31 Ч	Кира и Иоанна безср.

ЛАТИНСКИ СВЯТА

14	Январь — Феликса
15	Св. Павла Пуст.
16	Маркила
17	Антония
18	Св. Петра
19	Н. 2. по 3 Кр. Мария
20	Севастияна
21	Св. Агнеты
22	Винкента
23	Раймунда
24	Тимофея
25	Нав. Ап. Павла
26	Н. 3 по 3 Кр. Полик.
27	Иоанна Златоуст.
28	Св. Леонида
29	Францишка
30	Мартина
31	Петра из Н.
1	(Фев.) Игнатия
2	Марии Гром.
3	Власия
4	Св. Андрея
5	Агаты
6	Тита еп.
7	Попел. Ромульда
8	Иоанна прип. из М.
9	7 Десятн. Св. Кирил.
10	Схолястик.
11	Об. МБ. Люр.
12	Григория
13	Валентина

Tel. PASS. 2-3188 R

SAPOLIGA'S DAIRY CO.

GRADE "A" MILK & CREAM PRODUCTS

Найлучшы продукты
для здоровья.

122 SPEER AVE., CLIFTON, N. J.

Февраль 1941 February

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА

1 П	Муч. Трифона
2 С	Стрічене Господнє
3 Н	О Блуд. Сыні Сим. и Ан.
4 П	Исидора прип.
5 В	Агафии муч.
6 С	Вукола пр.
7 Ч	Парфения и Луки
8 П	Влмч Теодора Стр.
9 С	Никифора мч.
10 Н	Мяс. Пуст. Харл., Порф.
11 П	Власия мч.
12 В	Мелетии и Ал.
13 С	Мартинияна прп.
14 Ч	Авксентия прип.
15 П	Ап. Онисима
16 С	Памфила мч.
17 Н	Сиропустна Теод. вмуч.
18 П	Льва папы рим.
19 В	Архипа и Максима
20 С	Льва еп. Кат.
21 Ч	Тимофея преп.
22 П	Свмч. иже во Евгении
23 С	Поликарпа свмч.
24 Н	1 Поста † Сбр. Гл. Іоан. Кр.
25 П	Тарасия св.
26 В	Св. Порфирия
27 С	Св. Прокопия Д.
28 Ч	Василия прп.

ЛАТИНСКИ СВЯТА

14	Фавстияна и Йовва
15	Фавстияна и Йовва
16	6 Десятн. Юлиянны
17	Фавстина
18	Св. Симеона
19	Маркелина
20	Льва еп.
21	Феликса еп.
22	Маргар из К.
23	5 Десятн. Петра Д.
24	Матея
25	Мафтея ап.
26	(Попелец) Цезария
27	Нестора
28	Александра
1	(Март) Альбина еп.
2	1 Нед. Поста Павла
3	Св. Кунекунды
4	Казимира
5	Иоанна Від. Хр.
6	Перпетуи
7	Өом. Аквилины
8	Иоанна Бож.
9	2 Н. поста Франці.
10	40 Мучеников
11	Евлогия
12	Григория
13	Катерины

“SUGAR DAN CAFE”

НАЙКРАСША КОРШМА

на Валлінгтоні

ДАНИИЛА БАЙНО

Ваш краян, завсё Вас найлучше
угостит.

19 MAIN AVE., WALLINGTON, N. J.

Март 1941 March

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА

1 П	Евдокія прп.
2 С	Феодота свмч.
3 Н	2 Поста Евтроп. и др. мч.
4 П	Преп. Герас.
5 В	Конона Муч.
6 С	42 мч в Амор.
7 Ч	Ефрема свмч.
8 П	Прп. Теофилакта
9 С	† Муч. Севастийских
10 Н	3 Н. Поста Кондр. свмч.
11 П	Св. Софония птр.
12 В	Теофана Григория Прп.
13 С	Никифора свмч.
14 Ч	Венедикта прп.
15 П	Агапія мч.
16 С	Трофима Муч.
17 Н	4 Нед. Поста Алекс. прп.
18 П	Св. Кирила Йерус.
19 В	Хризанта и Дарии мч.
20 С	Преп. Иоанна и Сергия
21 Ч	Пр. Якова еписк.
22 П	Василия свмч.
23 С	Никона свмч.
24 Н	5 Н. Поста, Захр. и Якв.
25 П	Благовіщ. Преп. Богор.
26 В	Собор Арх. Гавриила
27 С	Св. Матроны Солун.
28 Ч	Прп. Илариона и Стефан.
29 П	Прп. Кирила и Марка
30 С	Иоанна Ліств., прп.
31 Н	Нед. Квітна Іпатия свмч

ЛАТИНСКИ СВЯТА

14	Матильды к.
15	Клиmenta
16	3 Н. пост. Кирияка
17	Св. Патрика
18	Кирилла
19	Иосифа Обручн.
20	Евфимии д.
21	В. Чет. Венедикта
22	В. Пят., Катерины
23	4 Н. поста Феликса
24	Св. Гавриила
25	Зв. Н. М. П.
26	Людгера
27	Иоанна
28	Сикста
29	Кирилла
30	Н. Пасийна, Квирина
31	Св. Бальбины д.
1	(Апр.) Валерияна
2	Францишка
3	Ришарда
4	Изидора
5	Винцентия
6	Н. Пальми, Юлияна
7	Св. Сатурна
8	Дионосия еп.
9	Марии Егип.
10	Езекиила
11	Льва Папы Рим.
12	Юлия
13	Вескр. Христово

BEER GARDEN

ГОСТИНИЦА

СТЕФАНА ФЕДОРЧАКА

Завсе свіже пиво и водки. Смачни закуски и услуга першокласна. — Заходте а погоститеся приятно.

2 KULIK STREET,

CLIFTON, N. J.

Апріль - 1941 - April

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА

1 П	Прп. Марии Егп.
2 В	Тита и Поликарпа
3 С	Никиты прп.
4 Ч	Йосифа Прп. (Вел. Чет.)
5 П	Феодосия (Вел. Пятн.)
6 С	Евтихия св. (Вел. Суб.)

7 Н Воскресение Христово

8 П	Св. Понедільник
9 В	Св. Вторник
10 С	Терентия мч.
11 Ч	Антипы свмч.
12 П	Василия прп. еп.
13 С	Артем. свмч.

14 Н Нед. Фомина Март. п. р

15 П	Св. Аристарха
16 В	Агапии муч.
17 С	Симеона
18 Ч	Св. Космы и Йоанна
19 П	Йоанна и св. Георгия
20 С	Прп. Анастасия

21 Н Нед. Миронюс. Януар. см.

22 П	Луки и Клим.
23 В	† Георгия вмч.
24 С	Саввы мч.
25 Ч	Марка еван.
26 П	Василия свмч.
27 С	Симеона ап.

28 Н О Розслабл. Ясона Ап.

29 П	Св. 9 муч. из К.
30 В	† Якова Заведеева ап.

ЛАТИНСКИ СВЯТА

14	Свт. Понед. Юстин.
15	Анастасии мч.
16	Ламберта
17	Аникита
18	Апполония
19	Леона

20 Н Нед. Прев. Феодора

21	Анзольма
22	Сотера и Кай м.
23	Войтеха
24	Феликса
25	Марка Ап.
26	Клита и Маркила

27 Н 2 Нед. Петра Кан.

28	Св. Павла
29	Петра из Вер.
30	Катерины
1	(Май) Филиппа
2	Возн. Госп., Атаназ.
3	Обріт. Ч. Крес.

4 Н 3 Нед. Св. Моники

5	Пиуса В.
6	Иоанна еван.
7	Станислава
8	Арх. Михаила
9	Григория
10	Изидора

11 Н 4 Нед. Франтишка

12	Св. Нереуша
13	Серватия

Tel. PAss. 2-8323

NEW BOSTON SHOE STORE

We specialize in arch support shoes.

BUY YOUR SHOES HERE:

*

132 MARKET ST., PASSAIC, N. J.

Май - 1941 - May

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА		ЛАТИНСКИ СВЯТА
1 С	Ефремий Преп.	14 Бонифатия
2 Ч	Афанасия вел.	15 Софии
3 П	Прп. Теодосия печ.	16 Иоанна Непом.
4 С	Муч. Пелагии	17 Пасхалиса
5 Н	Нед. о Самар. Мч. Ирины	18 5 Нед. Феликса
6 П	Иова многострад.	19 Св. Петра
7 В	Явление Чест. Креста	20 Бернандина
8 С	Иоанна Богосл.	21 Елены
9 Ч	Пер. Мош. св. Николая	22 Сошест. Св. Духа
10 П	Симеона ап.	23 Св. Иоана Р.
11 С	Св. Кирила и Методия	24 Иоанны
12 Н	О Сліпо-рожд. Епи., пат.	25 1 Н. по С. Д. Урб. п.
13 П	Мч. Александры	26 Св. Филиппа
14 В	Изидора мч.	27 Беды В.
15 С	Пр. Пахомия	28 Вильгельма
16 Ч	Вознесение Господне	29 Юлия д.
17 П	Андроника ап.	30 Феликса
18 С	Феодота мч.	31 Петронея, Анелии
19 Н	Нед. Св. Отец Патрк. мч.	1 (Юнь) Боже Тіло
20 П	Св. Алекся	2 Св. Маркеля
21 В	† Константина и Елены	3 Клотильды
22 С	Свщ. мч. Василиска	4 Квирина
23 Ч	Михаила прп.	5 Бонифация
24 П	Симеона и Никиты	6 Норберта
25 С	† Обр. Гл. Иоанна пред.	7 Роберта
26 Н	Сош. Св. Духа Мч. Авер.	8 Н. С. Тройцы, Мед.
27 П	Пресв. Тройцы, Свщ. Тер.	9 Св. Феликса
28 В	Никиты еп.	10 Маргагеты
29 С	Феодосия мч.	11 Варнавы
30 Ч	Исаакия при.	12 Онуфрия
31 П	Ефрема ап., Ермии мч.	13 Антония

Tel. PAss. 3-0931 R.

JOHN DERCO, Prop.

Заходте до краяна — завсе має свіже
мясо и деликатесы.

102 LAKE AVE., CLIFTON, N. J.

Юнь - 1941 - June

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА

1 С	Юстина мч.
2 Н	Всіх Святих, Никиф. св.
3 П	Мч. Луккияна (Петр. пост)
4 В	Митрофана
5 С	Доротия свмч.
6 Ч	Висариона пр.
7 П	Теодора свмч.
8 С	Теодора влмч.
9 Н	Н. 2 по С.С.Д. Кирил. св.
10 П	Свщ. Тимофея
11 В	† Вартоломея и Варвары
12 С	Онуфрия, Петра, Арсен.
13 Ч	Акилины мчц.
14 П	Елисея прор.
15 С	Амоса проп.
16 Н	Н. 3 по С.С.Д., Тихона еп.
17 П	Муч. Мануила
18 В	Леонтия мч.
19 С	Ап. Йуды бр. Госп.
20 Ч	Мофодия свмч.
21 П	Юлиана и Терентия мч.
22 С	Евсения свмч.
23 Н	Н. 4 по С.С.Д., Агрип. мчц
24 П	Рожд. Йоанна Крест.
25 В	Февронии мчц.
26 С	Давида, прп.
27 Ч	Сампсона прп.
28 П	Пер. мощ. Кира и Йоанна
29 С	Св. Апп. Петра и Павла
30 Н	Н. 5 по С.С.Д., Соб. Апп.

ЛАТИНСКИ СВЯТА

14	Василия В.
15	4 Н. по С.Д. В. и М.
16	Св. Франца
17	Адольфа
18	Ефрема
19	Юлианны
20	Сильверия папы
21	Альойзия
22	5 Н. С.Д. Павлина еп
23	Св. Едильтруды
24	Рожд. Йоанна Кр.
25	Вильгелма
26	Павла и Йоанна
27	Владислава
28	Льва Папы Рим.
29	6 Н. С. Д. Петр., Пав
30	Св. Павла Ап.
1	(Юль) Теобалда
2	Посіщ. П. Д. Марк.
3	Антония
4	Феодора
5	Филомена
6	7 Н. С.Д. Луки мч.
7	Кирилла и Методия
8	Елизаветы прп.
9	Вероники
10	7 Братей мч.
11	Пия I.
12	Генриха
13	8 Н. С.Д. Маргарет.

Phone: LAfayette 9698

Compliments of

H. I. TAVERN

BEER, WINE and LIQUOR

Русский Бир-Гарден

H. IWASKO, Proprietor

6609-6611 MICHIGAN AVE.
Bet. Cicotte & Clippert, DETROIT, MICH.

Юль - 1941 - July

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА

1 П	Космы и Дамьяна
2 В	† Пол. Риз. Пр. Бог.
3 С	Якинта мч. и Филипа св.
4 Ч	Андрея архиеп.
5 П	Кирила и Методия
6 С	Сисоя вел.
7 Н	Н. 6 по С.С.Д., Θомы, Ак.
8 П	Вмч. Прокопия
9 В	Панкария и Кирила свмч.
10 С	Антония печ.
11 Ч	Блаж. Кн. Ольги
12 П	Прокла и Илария мч.
13 С	Соб. Арх. Гавриила
14 Н	7-ма по С.С.Д., Прп. Онис-
15 П	Вел. кн. Владимира
16 В	Свмч. Павла, Алевтины
17 С	Марини вмчц.
18 Ч	Свмч. Емилияна
19 П	Макрыны прп.
20 С	† Илии пророка
21 Н	Н. 8 по С.С.Д., Сим., Йоан.
22 П	Марии Магдал. Мрн.
23 В	Трофима и Теофила мч.
24 С	Бориса и Гліба мч.
25 Ч	† Успение св. Анны
26 П	Прп. Мойсейя
27 С	† Пантелеимона вмч.
28 Н	Н. 9 по С.С.Д., Прох. ап.
29 П	Свмч. Калиника
30 В	Силы и св. Йоанна
31 С	Евдокима и Иосифа

ЛАТИНСКИ СВЯТА

14	Св. Бонавент.
15	Генрика
16	Мат. Б Скал.
17	Алексия
18	Симеона з Л.
19	Винкентия
20	9 Н. С.Д. Чеслава
21	Св. Праскеды
22	Марии Магдалины
23	Аполинария
24	Кристины
25	Якова
26	Анны
27	10 Н. С.Д., Рудольф.
28	Св. Назария
29	Марты д.
30	Авдота, Юлиты.
31	Игнатия
1	(Авг.) Петра
2	Пр. Д. М. Анг.
3	11 Н. С.Д., Св. Стеф.
4	Св. Доминик.
5	МБ Сніжной
6	Преобр. Госп.
7	Каетана
8	Кирияка м.
9	Романа
10	12 Н. С. Д. Лаврент-
11	Св. Сусаны д.
12	Кляры д.
13	Гипололита

Phone: LAfayette 9688

POLAR BEAR BAR

I. T. PONEDELNIK, Prop.

BEER—WINE—LIQUORS

Regular Meals at All Hours

Завсе приятна и честна услуга!

5850 MICHIGAN AVE., DETROIT, MICH.
(Near Webson)

Август - 1941 - August

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА

1 Ч	Проис. Ч. Древ. 7 мч. М.
2 П	Пр. мощ. мч. Стефана
3 С	Исаака и Антония прп.
4 Н	Н. 10 по С.С.Д., Ефесі мч.
5 П	Евстигнея мч.
6 В	Преображеніе Господнє
7 С	Доментія мч.
8 Ч	Емилиана еп. и Григорія
9 П	† Матфея ап.
10 С	Лаврентія мч.
11 Н	Н. 11 по С.С.Д., Овп., Теод.
12 П	Фотія, и Аникити
13 В	Максима исповід.
14 С	Преп. Теodosія
15 Ч	Успеніе Пресв. Богород.
16 П	Пер. Неруктв. Образа
17 С	Мирона мч.
18 Н	12 по С.С.Д. Фльора, Лав.
19 П	Мч. Андрея стр.
20 В	Самуила пророка
21 С	Θадея ап.
22 Ч	Свмч. Афтанасія
23 П	Лупы мч.
24 С	Автихія свмч.
25 Н	13 по С.С.Д., Варф., Тита
26 П	Андріяна и Наталии
27 В	Пимона прп.
28 С	Мойсея прор.
29 Ч	Усікн. Главы Йоан. Предт
30 П	Александр патр.
31 С	Полож. Пояса Пр. Д. М.

ЛАТИНСКИ СВЯТА

14	Евсевія
15	Успеніе Пр. Бог.
16	Іакима В.
17	13 Н. С.Д., Яцка в.
18	Св. Елены
19	Людвіка
20	Бернарда
21	Йоанни
22	Тимотея м.
23	Филиппа
24	14 Н. С.Д. Вартолм.
25	Св. Людв. к.
26	Зеферина
27	Йосифа
28	Августіна
29	Ус. Гл. І. Кр.
30	Розалиї, Якима
31	15 Н. С.Д. Раймунда
1	(Сент.) Св. Егид.
2	Юста
3	Броніслави
4	Розалиї д.
5	Лаврентія
6	Онесифора
7	16 Н. С.Д., Бл. Моль.
8	Рожд. Пр. Д. М.
9	Петра Кл.
10	Николая
11	Прота
12	Им. Б. Мар.
13	Філіппа

Telephone: 300-301

ANSONIA LUMBER CO.

LUMBER & MASON SUPPLIES

also

Du Pont Paints & Varnish
Always Best Quality

CANAL STREET, ANSONIA, CONN.

Сентябрь - 1941 - September

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА		ЛАТИНСКИ СВЯТА
1 Н	14 по С.С.Д. † Н. Г. Церк.	14 17 Н. С.Д. Возд. Ч.К.
2 П	Мч. Маманта-Иоан	15 Св. Катерины
3 В	Антима и Василия, мч.	16 Корнилия
4 С	Мойсея и Ермонии	17 Ламберта
5 Ч	Захария и Елизаветы прг.	18 Иосифа, Фомы.
6 П	Чудо Арх. Михаила	19 Іанурия
7 С	Розонта мч. Онисифор:	20 Евстахия
8 Н	Рожд. Пресв. Богород.	21 18 Н. С.Д., Мафтея
9 П	Іаким. и Анны	22 Св. Фомы из В.
10 В	Климента Ап.	23 Текли д.
11 С	Феодоры преп.	24 Герарда
12 Ч	Автонома мч.	25 Владислава
13 П	Обнов. Храма Воскр.	26 Киприяна
14 С	Воздвиж. Честн. Креста	27 Космы и Дамиана
15 Н	16 по С.С.Д. , Никт. Фил.	28 19 Н. С.Д. Вячс. кор.
16 П	Евфимии и Людов.	29 Св. Михаила Арх.
17 В	Софии, Віры и Надежды	30 Гиеронима
18 С	Евмения пр.	1 (Окт.) Ремигия
19 Ч	Трофима и Саввы	2 Ангел Стор.
20 П	Евтафия вмч. Мих. кн.	3 Тересы
21 С	Кондрата, Димт. Апп.	4 Франца Ас.
22 Н	17 по С.С.Д. , Фокий свмц.	5 20 Н. С.Д., Плакида
23 П	Зач. Иоан. Предт.	6 Св. Брунона
24 В	Теклы св. прмч.	7 Н. М. П. Рожан.
25 С	Евфросинии	8 Бригиды
26 Ч	† Св. Иоанна. Богослова	9 Людвика, Викентия
27 П	Калистрата мч. Марка ап.	10 Франциска
28 С	† Харитона прип.	11 Емилиана
29 Н	18 по С.С.Д. , Кир., Теоф.	12 21 Н. СД., Максимл.
30 П	Мч. Григория, Мих.	13 Св. Едвар. к.

Phone: LAf. 9668

ABICK'S CAFE

BEER — WINE — LIQUORS

Light Lunches

Коли хотите смачно закусить, а при
том и выпить, то заходите до краинки.
Гости из других плейзотов радо витаны в

КАТЕРИНЫ АБИК

3500 GILBERT AVE., DETROIT, MICH.

Oктябр - 1941 - Oktober

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА	
1 В	† Покров Пр. Богород.
2 С	Киприяна Юстины Мч.
3 Ч	Дионисия свмч.
4 П	Иорофея мч.
5 С	Петра, Алексия, Ионы св.
6 Н	19 по ССД. † Θомы апп.
7 П	Сергия и Вакха мч.
8 В	Пелагии прп.
9 С	Ап. Якова
10 Ч	Евлампия мч.
11 П	Филиппа ап. Теофана
12 С	Пррова Андронина Ап.
13 Н	20 по ССД. Карпа, Никит.
14 П	Мч. Назария
15 В	Прп. Параскевы
16 С	Лонгина Сотн.
17 Ч	Мч. Андрея Крит.
18 П	Луки ап. Юлияна пр.
19 С	Юлия Ioанна пр.
20 Н	21 по ССД. Артемия вмч.
21 П	Илариона В. Прп.
22 В	Каз. Ик. Пр. Богор.
23 С	Якова ап.
24 Ч	Ареты мч. Афтанасия св.
25 П	Маркиана мч.
26 С	† Димитрия вмч.
27 Н	22 по ССД. Нестора Лт.
28 П	Параскевы вмчц.
29 В	Анастасия прп.
30 С	Зиновия, Зиновий мч.
31 Ч	Стахия ап. прч.

ЛАТИНСКИ СВЯТА	
14	Каликста папы
15	Тересы
16	Ядвиги
17	Мацгожаты
18	Луки
19	22 Н. С.Д., Петра
20	Св. Ioанн. Кант.
21	Урсулы
22	Кордулы
23	Серванта
24	Рафаила
25	Хризанта
26	23 Н. С.Д., Хр.Краля
27	Св. Фльорияна
28	Симеона и Θадея
29	Наркиза
30	Альфонса
31	Квинтина
1	(Нов.) Всіх Святих
2	24 Н. С.Д., Св. Марк.
3	День Задушний
4	Кароля Бором.
5	Захарии и Елизав.
6	Леонарда
7	Геркулана
8	Северина
9	25 Н. С.Д., Θеодора
10	Св. Andr. из A.
11	Мартина еп.
12	Мартина Папы.
13	Станислава

WEST SIDE TAILORS

Cleaning, Pressing, Dyeing & Repairing

FURS REMODELED

Коли мате даяку кравецку роботу, заходте
до краяна, а он Вам зробит добре
и порахує не дорого.

ПЕТР СЕМЕНЧУК

6531 MICHIGAN AVE., DETROIT, MICH.

Bet. Clippert & Cicotte

Ноябрь - 1941 - November

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА		ЛАТИНСКИ СВЯТА
1 П	Космы и Дамиана Беэр.	14 Йосафата
2 С	Акинтина преп.	15 Леопольда
3 Н	Н. 23 по ССД., Св. Иос. Ак.	16 26 Н. С. Д. Отмара
4 П	Иоанкия В. прп.	17 Св. Григория
5 В	Галактиона и Григория	18 Романа м.
6 С	Павла св. и Луки пр.	19 Елизаветы
7 Ч	Мч. Еврона и 33 муч.	20 Феликса
8 П	Собор Арх. Михаила	21 Введ. в Х. ПБ.
9 С	Онисифора и Порфирия	22 Сесилии
10 Н	24 по ССД., Ераста, Род.	23 27 Н. С.Д., Клим. п.
11 П	Мини, Викт. мч.	24 Св. Иоанна от. кр.
12 В	Иоанна милостивого	25 Екатерины д. и м.
13 С	Иоанна злат.	26 Конрада
14 Ч	Филиппа ап.	27 Валерияна
15 П	Гурия мч.	28 Здиславы
16 С	† Маффея апостола	29 Сатурнина
17 Н	25 по ССД., Грг. еп. чуд.	30 Н. Адвента, Андр. ап
18 П	Платона и Романа мч.	1 (Дек.) Св. Елигия
19 В	Авдия, Варлаама пр.	2 Бибияны д.
20 С	Григория пророка	3 Францушка
21 Ч	Вход в Прам Пр. Богор.	4 Варвары
22 П	Филиппа, Михаила св.	5 Саввы еп.
23 С	Александра Невск.	6 Николая
24 Н	26 по ССД., Ектр., Август.	7 2 Н. Адв. Амрос. еп.
25 П	Клемен. и Петра смч.	8 Неп. Зач. ПДМ.
26 В	Алипия стол. прп.	9 Леокадий д.
27 С	Муч. Якова персіан.	10 БМ Лорет.
28 Ч	Стефана, Василия мч.	11 Дамасия м.
29 П	Парамона мч. Нект. пр.	12 Александра
30 С	† Андрея ап. первозван.	13 Луции и Отилии

Phone: 404

LEHIGH VALLEY BAKING CO.

ABRAHAM BLAZEWICH, Prop.

Найліпши Печива:
Хліб, Булки, Кейки

LEHIGHTON, PA.

Декабр - 1941 - December

ЗАПИСКИ

РУССКИ СВЯТА

ЛАТИНСКИ СВЯТА

1	Н	27 по ССД., Наума, Филр.
2	П	Аввак. пр. Юана
3	В	Софиний Софоний пр.
4	С	Свщ. муч. Варвары
5	Ч	Саввы Преп.
6	П	Николая Чудотворца
7	С	Амвросия еп. Мед.
8	Н	28 по ССД., Попатия прп.
9	П	† Зач. Пр. Богородицы
10	В	Мины и Еромогена мч.
11	С	Даниила, Луки, преп.
12	Ч	Спиридона, Александра
13	П	† Евстратия и Авксен.
14	С	Фирси Филиимонда мч.
15	Н	Праотцев, Павла, Елевт.
16	П	Аггея прор.
17	В	Даниила пр. Анании св.
18	С	Севастияна муч.
19	Ч	Бонифатия мч. Илии пр.
20	П	Игнания Богон. мч.
21	С	Юлиании, мч. Петра мтр.
22	Н	Св. Отец., Анастасии вмц
23	П	10 мч. в Криті
24	В	Навеч Рожд. Евгении
25	С	Рождество Христово
26	Ч	Собор Пр. Богородицы
27	П	Прмч. Стефана
28	С	Мчц. из Никодим
29	Н	Нед. по Рожд. Макар. мч.
30	П	Муч. Анисии, Теодоры
31	В	Мелании прп.

14	3	Н. Адв. Спирид еп
15		Св. Кристины
16		Альбина, Аделайды
17		Лазария еп.
18		Грацияна
19		Немесия еп.
20		Феофила
21	4	Н. Адв. Фомы ап.
22		Св. Зезона м.
23		Виктории д.
24		Адама и Евы
25		Рожд. Христово
26		Стефана Првмч.
27		Иоанна Ев.
28	1	Н. по Р.Х. 14 тыс д.
29		Св. Фомы
30		Савина
31		Сильвестра
1	(Янв.)	Н. Год. 1942.
2		Макария
3		Геновефы
4	2	Н. по Р.Х. Тита. Ев
5		Св. Емилия
6		Трех Королей
7		Лукияна
8		Северина
9		Маркияна
10		Вильгельма
11	3	Н. по Р.Х. Альойс.
12		Св. Родины
13		Леонтия еп.

Tel. NEpperhan 3468

ПЕРВОКЛАССНА
ГРОСЕРНЯ И ДЕЛИКАТЕССЕН

АННЫ СМЕРЕК

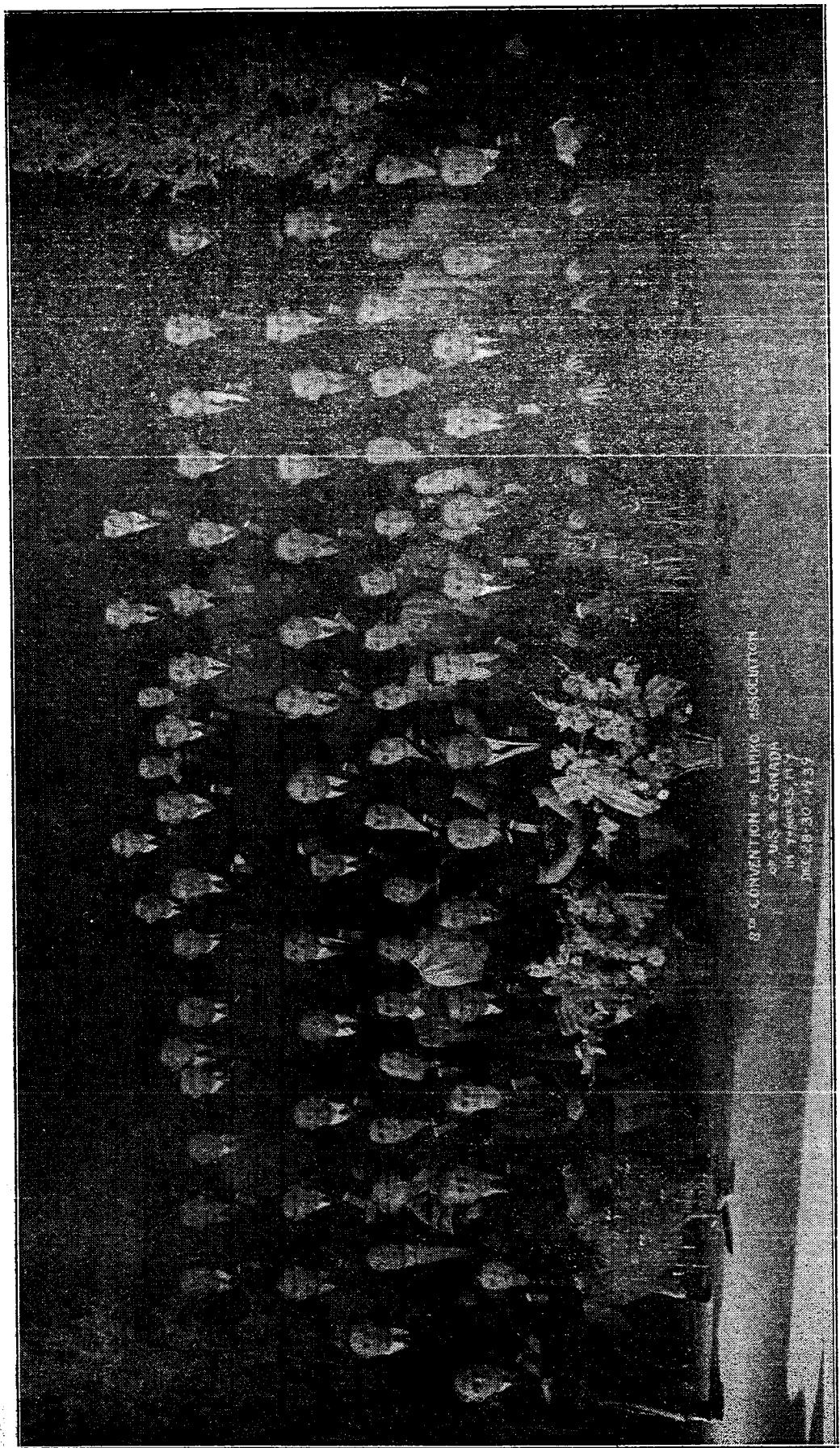
Завсе свіжий товар має,
І всім честно наміряє.

Крайне! Свой до своего!

BOTTLED BEER, CIGARETTES, Etc.

GROCERIES & DELICATESSEN

886 NEPPERHAN AVE., YONKERS, N. Y.

ДЕЛЕГАТЫ 8-ГО С'ІЗДА ЛЕМКО-СОЮЗА 28—30 ДЕКАБРЯ, 1939 РОКУ, В ІАРПАТОРУССЬКОМ АМЕРИ-
КАНСКОМ ЦЕНТРІ, В ЮНКЕРС, Н. Й., США.

Карпаторусска Емиграция и Карпатска Русь

Ци потребна нам народна організація?

Понад п'ятдесят літ тому почалася масова еміграція нашого народу из Карпат и до першої світової війни половина нашого народу нашлася ту, в Америці. Невеличка Карпатська Русь, то єдиний край старого світу, який вислав половину свого населення на еміграцію, що єсть найліпшим доказом найтяжчого політичного и економичного положення нашого Родного Краю в старому світі. Лем єден такий край в Європі, який вислав на еміграцію половину свого населення — наш старий край.

Нашим первім церковним и запомоговим організаціям в Америці минуло п'ятдесят літ. Спочатку, при основі тих первіх церковних и братських організацій мы не ділилися на "угорщанов" и "галицянов", мы чувствували себе тым самим народом из Карпат. Но позднійше почали к нам приходити пропагандисты из старого краю и они почали проповідувати нам, що мы не єдно, що "угорщане" други люди, а "галицяне" други люди, що кождым из них треба мати свои церковны організаціи, свои церкви, свои братства. Пришли в Америку агенты мадьярських панов, то проповідували, що угорським руснакам треба держатися особно от галицьких. Пришли галицко-українські націоналісти, римські и німецькі агенты, то проповідували, що нам треба основувати свои українські націоналістичні організаціи и церкви для борьби з русофильством и православием. Потом пришли и православні батюшки и ширili свою православну и царефильську пропаганду. Вся тога пропаганда ширилася по церквам, нами побудованым. Церквей мы почали будувати столько, на сколько релігійних груп нас поділили. В наших больших карпаторусских колоніях мусіло быти що найменьше штыри церкви для того самого народа с Карпат: Найперше мусіла быти "угорска греко-като-

лическа церков", т. є. така, до якой мы належали в краю под режимом мадьярських панов. Потом галицькы будували свою "греко-католицьку" церков, которую прибывши из Восточної Галичини называли "украинском". Коли пришол православный рух, то мусіла быти знов "угорска" православна и "галицька" православна. По поділі на церквах ділилися и запомоговы братства попри церквах, которые федерувалися потом в запомоговы організаціи.

За сорок літ нашої еміграціи мы набули множество церквей и запомогових організацій, не для даякого об'єднення нашої карпаторусської имміграціи, а для єй поділу. Но на єдно народне руководство, на даяку культурно-просвітительну організацію, которая бы поставила за свою ціль просвіщеніе и об'єдненіе нашого народа на еміграції, мы за первых 40 літ не здобулися.

Нам казали, що нам не треба такої особної організації, бо мы не ніякий особний народ. Єдни казали, що наше руководство в Римі, други, що в Пешті, треті в Петербургу, четверти в Відню, а для самых нас непотребно своєї народної організації, бо то был бы "сепаратизм".

Та іще недавно, коли мы издали свою народну газету "Лемко" на народном языку и основали народну організацію Лемко-Союз, всі тоты стары патріоты закричали о "сепаратизмі". Єдни кричали, що мы всі "русськы", и мы не смієме иначе писати, лем "на русском литературном языку", а други кричали, що мы "украинці", и не смієме иначе писати, лем "на литературном украинском языку..."

А тым часом мы виділи, що наш народ, хотя запомоговы організаціи за примусову плату членов издают для него много газет, не читат тых газет, бо они пишутся не на юго народном языку.

Выпущена 12 літ тому назад газета "Лемко", то перва газета на емigracji, котру нашы люде из Карпат почали читати и почали учитися из ней читати другу газету. То была перша газета, котру наш народ, с цілою Карпатской Руси, так з галицкой Лемковщини, як с Пряшевщины, як и с Подкарпатской Руси принял за свою, бо люде почали за ту газету присылати предплату сами, без запомогового примусу. А то єст такий доказ, што нам такой газеты было треба, што ничым, нияким аргументом збити того доказу немож.

Дальше поширенie и рост нашей организации и издательства, доказали, што нам они были потребны, што без них наша карпаторусска емigracija вымерла бы без никакого культурного сліду по собі, без ниякой культурной помочи своему Родному Краю.

Но многим из нас все ище не было ясно до недавного часу, чом мы уперамся так при свойй организации, чом нам не об'единитися з русскими або украинскими организациями. Ктоуважат себе русским, най иде до русской организации, а кто украинцем, най иде до украинской. Чом нам отділятися? Мы говорили, што нам треба свойй карпаторусской народной организации не лем для дальней культурно-просвітительной роботы меж карпаторусскими народными массами ту, але и для культурно-политичной помочи Карпатской Руси. Розуміючи географичне положение нашего Родного Краю и його национальный характер, мы знали, што он становит свою географичну единицу и свою национальну группу, завдяки свойому географичному и политичному положению.

Найліпший доказ тому мame ту на емigracji в том, што до нашей карпаторусской массы не мают доступу ни руководителі галицко-украинских, ни русских организаций, ни в єдных ни в других ніт карпаторусских членов, у карпатороссов свои особны церковны и запомоговы организации и потому доступ до карпаторусской народной массы може мати лем карпаторусска культурно-просвітительна организация и карпаторусска газета. И тепер то стало ясным. У русских из России и у галицко-украинских емigrantov были давнійше культурно-просвітительны организации и газеты, но они не нашли доступу до нашей емigracji, не мог-

ли робити меж нами народну роботу, коли наша организация и газета за короткий час зробила огромну культурно-просвітительну роботу.

Тых приміров старчit для розвитых политично людей, што потребна была нам своя карпаторусска культурно просвітительна организация и газета.

Но тепер ясно уже и для мало розвитых политично людей, бо до Советского Союза была присоєдинена недавно Западна Украина, яко географична єдиница, а вся тата територия, котру представлятъ наша организация, т. є. Карпатска Русь, была оставлена поза границы Советского Союза, ни єдна часть из той територии в Галичині, за Саном, не была присоєдинена. Ци не ясно, што тата лемковска територия за Саном творит разом с Пряшевском и Подкарпатском Русьом єдну географичну єдиницу, котра має быти об'единена с Советским Союзом яко така єдиница?

Мы наперед знали, што галицка часть Лемковщины не належит географично до Восточной Галичины, а до Карпатской Руси через Пряшевску Русь, и потому мы творили карпаторусску народну организацию по политичной и географичной причині, по географичном положению нашого Родного Краю и його национальных и языковых особливостях.

Тепер уж всім нам ясно, што коли бы мы не мали такой народной карпаторусской организации, не было бы кому представляти наш Родний Край, не было бы кому говорити в його имени. В имени нашего краю не могут говорити галицко-украински ни русски организации на емigracji, для того уполномочена лем организация емigrantov из той територии, то єст Лемко-Союз и Карпаторусский Народный Комитет.

Дві головни задачи нашей организации

Пред нашом организациом стоят дві головни задачи: 1. об'единение и культурне поднесение нашого народа на емigracji и, 2. культурна и политична помоч нашым родным в Карпатской Руси в их борьбі за свое освобождение.

Насколько мы выполнили свои задачи? Ци мы об'единили и поднесли культурно нашу емigrацию? Ци мы дали даюку культурно-политичну помоч нашим родным в

борьбі за освобождение?

Што тичиться першої нашої задачы, об'єдинення и культурного поднесения нашого народа на еміграции, то мы за минувших десят літ зробили огромну роботу. Найперше што до об'єдинения, то мы створили вколо нашей организации и газеты ядро нашей карпаторусской еміграции, собрали найліпших наших роботников без взгляду на религійний и старокрайовий политичний поділ нашего народа. В нашей организации стоят и нашу газету читають емігранти из всіх частей Карпатской Руси, почавше от Попрада и Дунайца по Сан и Тису. Дальше в том самом календарі його читателі найдут образки "Зо старого житя", написаны емігрантами из всіх частей Карпатской Руси—от Спиша аж по Мармарош, от православных и греко-католиков, "угорщанов" и "галициянов". Ци то не доказ, што ліпши, сознательнішы емігранти из всіх частей Карпатской Руси группуються вколо нашей организации? Где, в якой іще другої, церковной або запомоговой организации, в якой запомоговой газеті або запомоговых календарях (бо лем такы сут), в якой церкви мож найти карпаторусских емігрантов из всіх частей Карпатской Руси? Лем в наших народных организациях — Карпаторусском Народном Комитеті, в Лемко-Союзі, в Карпаторусском Американском Центрі, в нашей газеті и других изданиях нашей организации.

Дакто може сказати, што мы іще барз мало наших людей об'єдинили што вколо церквей и запомоговых организаций єст больше нашего народа. Но у нас ядро нашого народа на еміграции. Грекокатолицке Соєдненіе має все іще около 70 тысяч членов, то правда. Часто урядники в своїй газеті хваляться, што "Соєдненіе найбільша карпаторусска організація из світі" Но котра організація сильнішя культурно? Яка газета сильнішя культурно, ци орган Соєдненія, ци наша "Карпатска Русь"?

Соєдненіе печатат свойой газеты пару-десят тысяч за примусову предплату. Но если бы попробували издавати таку газету за добровольну предплату, то для их газеты не нашли бы ани пятдесят добровольных предплатников. Нияка карпаторусска церков, нияка запомогова організація при добро-

вольной предплаті не найде больше от сто предплатников на свой орган. Так звана карпаторусска восточна церков, епархия, издає (може уж перестала издавати) газету Вістник. Недавно на соборі нарікали, што нияка предплата за газету не приходит. И мы знаем, што не може приходити, бо тата церковна організація не має ниякої культурной силы, ниякого культурного впливу на десятки тысяч своих членов. И нияка друга церковна або запомогова організація, не лем карпаторусска, но и украинска, не має культурной силы, бо такы організаціи не операются на просвіту, лем на темноту.

Итак, на нашей еміграции мы мame лем єдну народну організацію и газету, которы мают-культурну силу, а то єст Лемко-Союз и газета "Карпатска Русь". Лем тата єдна газета може издаватися на добровольны народны средства и організація може провадити роботу без посмертных обіданок.

Без об'єдинення вколо той організаціи и газеты найліпших наших людей, ядра карпаторусского народа на еміграции и научення розуміти их значение народной організаціи и єї культурной роботы, мы такой роботы провадити бы не могли. Так, мы не об'єдинили всю карпаторусску народну массу вколо нашей організаціи, може лем єден процент читат нашу газету и литературу, но тот єден процент стал культурным руководителем массы, выражителем єї стремлений и желаний.

Мы знаме, приміром, што руководителі церковных и запомоговых організацій не-навидят Советский Союз. Што єдны з них хотіли бы видіти нашу Карпатську Русь в дальшої неволі мадьярских панов, други в гитлеровской неволі. Но они того членам церкви або запомоговой організаціи скажати не могут. Они мушены скрыватися пред своими членами с посылком телеграм мадьярским панам. Они мушены скрывати пред своими власными вірниками свои желания.

А сколько то раз трафилося, што церковный предсідатель на даяком собрании, банкеті выразил публично желание в имени членов церкви, абы наш народ в краю был об'єдиненный зо своими восточными братами, чтобы Карпатска Русь была об'єдинена с Советским Союзом. И всьо собрание, всі члены церкви приняли таке заявление цер-

ковного старосты с воодушевлением, всі хотят для Карпатской Руси того самого, чого хочеме мы, а не того, чого хоче их пан превелебный. И то члены всіх карпаторусских церквей и всіх карпаторусских запомоговых организаций по отношению до своего Родного Краю того самого хотят, чого хоче наша организация. То значит, что мы выражаме стремления и желания не лем членов нашей народной организации, але цілой карпаторусской народной массы на еміграции по отношению до нашего родного Краю. В том объединена вся наша карпаторусска трудова еміграция, а Карпаторусский Народный Комитет руководитель того объединения, выразитель його стремлений по отношению к Карпатской Руси.

Ци ми помогли Родному Краю?

Уж самим своим существование на еміграции наша организация помогла политично и культурно Карпатской Руси.

Наш Родний Край был розорваний політично, поділений політичними границами. В краю мы даже не могли публично говорити, не могли писати о объединению нашего краю и народа. Даже за чешских часов, в чехословацькій республіці не мож було говорити и писати о объединению нашего народа и краю. Така мысль была выражена за чешских часов в календарі "Лемко" и в "Карпаторусском народном букварі", и за туто мысль обі тоты книжки були конфискованы чехословацькими властями. Розуміється, што тым менше мож було говорити або писати о том в панской Польші, або тепер в панской Мадьяриї. В интересі наших угнетателей было, аби мы як найменьше о собі знали, аби мынич не знали о собі. Лем туна еміграции мы могли говорити и писати свободно о объединению и освобождению Карпатской Руси, могли мы основати правдиво народну культурно-просвітительну организацию, писати на своєму родном языку, издавати свободну независиму газету. Уж тым самим, што мы досягли того сами о своих силах, мы доказали, што наш народ в краю способный до науки, культуры и прогресса, и тым мы доказали його право на свободу.

Спочатку наша газета шла в Польшу и Чехословакию. Коли була застановлена в

Польшу, переходила из Чехословакии. В 1937-ом року була застановлена и в Чехословакию наша газета и литература, но она зробила свою роботу. Нашы братя дозналися много о нашей роботі на еміграции и почали ориентуватися на нашу програму объединения и освобождения Карпатской Руси. Посіянє зерно просвіты принесло плод. Уж сьогодня ліпши наши люди в краю знают, што им треба працевувати над объединением и освобождением свого Родного Краю по нашей программі. В Пряшевской Руси розуміють, што лемки по галицькій стороні, то их кровни братя, и што ніт для єдних свободы, если други в неволі. В Подкарпатской Руси знают о том, што не лем они сами в неволі, але и их братя под гитлеровським оккупацием, ци то в Пряшевской Руси под опіком словацьких клебанов, ци галицько-украинських панков, на службі у Гитлера, по галицькій стороні.

Тоты наши люди уж не дадут себе отстришити нияком пропагандом против Сов. Союза. Они стали в руководстві народной массы в ей стремлению к освобождению и объединению с Совітським Союзом. Того стремления, той стихийной тяги к своим родным братям, к своєй державі, уж никто убити не може.

Частичне переселение в СССР

Коли по галицькій стороні Лемковщини было объявлено, што кто хоче, може переселитися на землі Совітского Союза, половина населення выразила охоту для переселения. Не так оно легко опускати своє газдовство, свою землю, свою хижу. Мы знаємо, як нам тяжко было опускати свой край, хоц никто з нас не іхал с тым, што уж никогда не верне на свое родне быдла. В родній хижі оставалися наши родиче, братя, сестры. При переселению на новы землі наши родны знали, бо им сказали, што лишают свое село, свое поле, свои хижы навсе. А они лишали и шли в таку державу, о которой слышали лем проклятия в церквах, школах, в урядах. Та и тепер, хотя уж не дают свободного выбору, из Подкарпатской Руси, с Пряшевщины, з галицької Лемковщины біжить наш народ на восток, ку границам Совітского Союза, ку своим.

Часто звідуєме єдни других, ци Карпатска

Русь буде присоєдинена к Совітському Союзу? Розумієся, що буде присоєдинена, бо того желає собі наш народ в краю и на еміграції. Такої сили більше ніт, аби могла перешкодити освобождению и об'єдинению кровных братов в краю, коли Красна Армія стоїт на границі Карпатської Руси в Карпатах, коли народ того хоче. А ми знаємо, що народ хоче того, ничего не желає собі сего дня так горячо, як свободы и об'єднення зо своimi восточными братами.

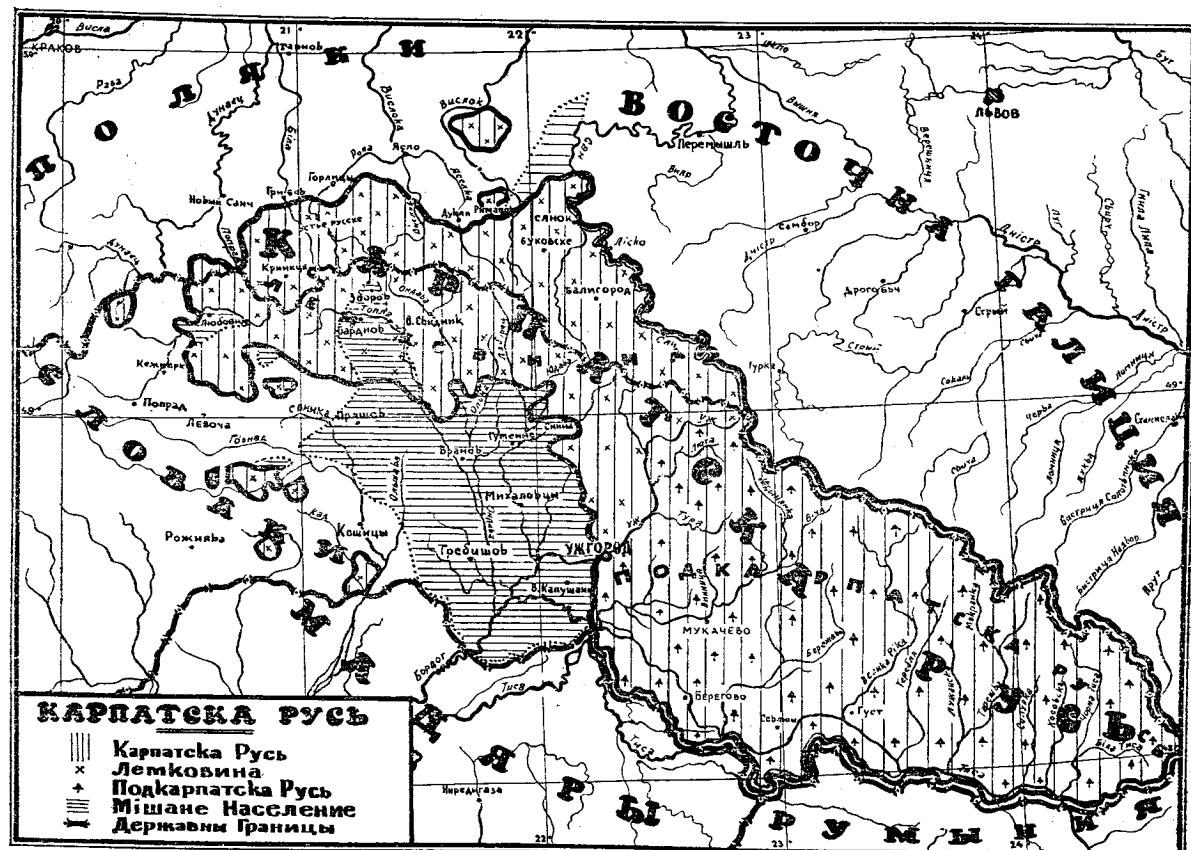
Ширме свою народну газету

Сегодня мы уж видиме, что нашу народну организацию, народне житя завдячаме своєй народной газеті. Без науки, яку нам дала и дає наша народна газета, мы не били бы способны до народного житя. И наша организация не истинувала бы, ни Лемко-Союз, ни Карпаторусский Народный Комитет, ни Карпаторусский Американский Центр. Мы были бы страченым народом в том бурном світі, так, як корабль на бурном морі без руля. И каждый з нас може тепер отведячити-

сявой газеті, а тым самим причинитися до укріплення самой организации через приданіе нових читателей. Най то буде тепер головном задачом нашом — поширити "Карпатську Русь" дальше в масці карпато-русскої еміграції.

Тепер кождий дотеперішній читатель на-
шої газети може быти гордый на то, што
он причинилися до той роботы, яку она
зробила для нашої еміграции и Родного
Краю. Но того ище мало, треба и потруди-
тися, чтобы другы, вашы знакомы, сусіде,
родны — так розуміли народне діло, як ро-
зумієте вы. Тогда вам буде приємніше
зыйтися и говорити з ними, бо вы будете
розумітися.

Распространение печатного слова, газеты и литературы народной культурно-просветительской организации имеет огромное значение для культурного развития народа. Через газету учатся тысячи рабочих, становятся единой мысли с другими своими братьями. Так будущая народная сила, которая народу так потребна в этих переломовых часах.

В ДРУГОМ РОКУ ИМПЕРИАЛИСТИЧНОЙ ВОЙНЫ

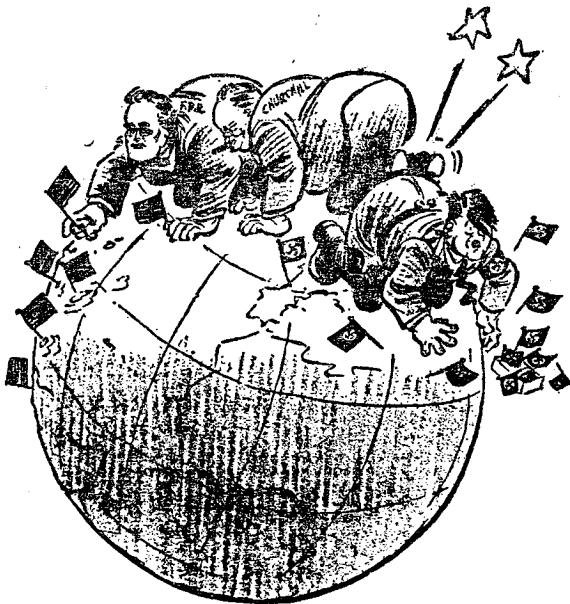
Світ находится в другому році імперіалістичної війни. Всі предскази і обрахунки, що війна покончиться в короткому часі, з买单и нанич. Війна поширюється далі по світу і стає затяжною. Конець війни, вмісто приближатися, — отдається. Так нам здається. Минувшого року послі розгрома Польщі предказували скорий конець війни, а послі розгрома Франції конець війни уж виділи. Тепер, коли ми то пишемо, його совсім не видно.

Но зато міняться скоро, несподівано, міжнародне положення, бо оно залежить від зміни політичного положення в поодиноких воюючих державах. До половини цього року т. з. демократична Франція, одна з найбільших держав світа, воювала в тісному союзі з Великою Британією проти Німеччини. Оказалось, що французької пануючої класі була вигодніша поражка Франції, бо така поражка давала їй в руки диктаторську владу над французьким народом і помоч гітлеровської воєнної машини проти неї. Потому французька пануюча класи помогла Гітлеру в розгромі своєї отчизни. Того нікто предвидіти не мог, що передові держави люде можуть пасти морально аж так низко, аби лем спасті свої привілеї і маєтки.

То єст доказ, що в кождой из воюючих держав ведеся внутрішня, досмова борбя меж пануючим класом і роботним народом, меж пануючим націоном і поневоленими народами. И тата борбя внутри каждой воюющей державы заострюється.

Гітлеровська Німеччина за минувший рік отнесла "великі побіди", захватали багато країв і народів в Європі, уничтожила цілій ряд незалежних держав. Но тым гітлеровська Німеччина не стала сильнішою, а слабшою. Коли Німеччина вступала в війну, она була об'єднана внутрішньо при помочі гітлеровської пропаганди против Версальського миру, за справедливість для германського народа. Но коли германські війска

розлялися по западній і центральній Європі, по других краях, поневолили інших народів, они взяли в свою державу десятки мільйонів ненавидящих неволю людей, європейських, не колоніальних народів. Тоти народи борються за свою свободу всячими засобами, які лем мають в своїй розпорядимості, і ослаблюють германську внутрішню силу, єдність, розъїдають єй. Своїми захва-

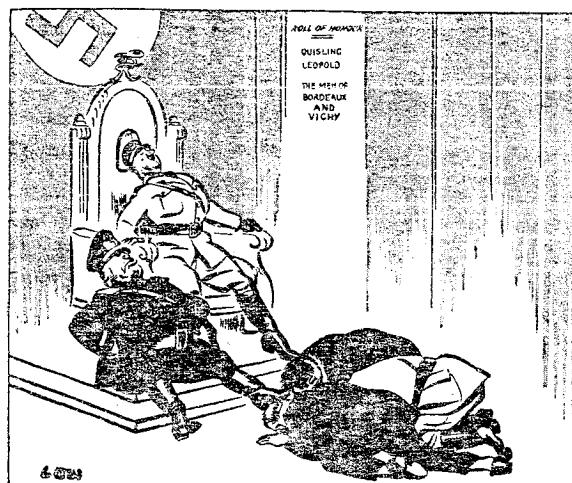
Herblock in The Milwaukee Journal

тами інших народів і їх земель гітлерівська Німеччина не вскріпла, а ослабла внутрішньо і на фронти. Їй милітарна сила розлялася среди враждебних їй народів, котрі єй розъїдають.

І як легко було Гітлеру относити побіди при помочі зради пануючих класів тих народів, так му тепер трудно приходить контролювати самі народи.

Ведеся внутрішня борбя в огромній Британській імперії. Ведеся внутрішня борбя не лем меж пануючим і трудящимся класом, але і внутрішні пануючої класи, меж капітулянтами і сторонниками ведення війни до побіди над противником. Иде борбя в Британській імперії і меж паную-

чом нациом и колонияльными народами. Трудно требувати англичанам лояльности от 350 миллионов индусов, народа, позбавленного всяких людских прав на своїй родній землі англійським імперіализмом. В Індії іде завзята борьба за освобождение індусского народа от англо-саксонского владычества.

И чым дальше затягатся война, тым больше разгорятся тата внутренна борьба в воюючых державах. Покаль она ведеся тихо, подпольно, но кажду хвилю, с дальнім ослаблением воюючых держав, подпольна борьба може разгоритися в открыту гражданську войну.

За што ведеся война?

За што ведут войну Германия, Италия и Японія против Британской імперии? Тоты державы ведут войну меж собом за новый переділ світа, за світовы богатства и рынки для своих промышленных товаров. Така война называется — імперіалистична война.

За што веде войну Китай против Японии? Китай, китайский народ ничего от Японии не хоче. Китай хотіл и хоче жити в мирі з Японієм. Но японські імперіалисти хотят контролювати Китай и земны богатства китайского народа и потому напали на Китай. На том примірі японо-китайской войны найліпше мож розуміти, что то єст імперіалистична, несправедлива война, а что єст война народна, оборонительна, справедлива. Японія веде в Китаю агресивну, імперіалистичну захватничу войну, за контролю земель и земных богатств Китая, коли Китай

веде справедливу, оборонительну войну, войну за свою независимость, в обороні своєї державы.

Война меж величими світовими державами — меж Германием, Италием и Японіем з єдной стороны, а меж Великом Британіем и Францием з другой — імперіалистична война, потому што она ведеся за новый переділ світа, земны богатства, копальні, колонии и рынки збыта промышленных выработок держав. Англія и Франция, т. е. англо-французский капитал посидал и контролювал огромны світовы богатства и рынки, тогды як германо-итало-японский капитал оставался при дуже скучных материалах для своей промышленности и при скучных рынках для ёї выробов. Дост вспомнити, что тоты три державы, заключивши меж собом агрессивный воєнний союз, осталися без свой нафты, найважнішого сегодня промышленного и военного материала. Отже, они связались воєнным союзом для імперіалистичной войны, абы вспольними силами вырвати земны богатства и рынки маючым державам, Англіи и Франции.

Як знаме, Франция была разгромлена в первом року імперіалистичной войны, а зньом разом малы европейскы державы, хотя велики колониально, Голландия и Бельгія. Но доступ во французскы, голландскы и бельгийскы колониальны богатства германо-итало-японским імперіалистам закрытый сильным бритийским морским флотом и поставом сильного американского флота.

Кто виноватий?

И як долго не буде розбитий або англійський флот, або не будуть захвачені Британські острови, то єст сама Англія, мозг Британської імперії, так долго германо-итало-японський блок не може говорити о побілі.

Затяжна війна

Послі капитуляції Франції, завдяки зраді французької пануючої класи, здавалося, що скоро наступит така сама капитуляція Англії. И Гітлер був в том свято переконаний. Тото своє переконаніе он основувал на такої самой зраді части англійської пануючої класи и на силі свого воздушного флота. Завело єдно и друге. Англійські лорди оказалися выше морально стоячы от французской буржуазии. Зрадников, капитулянтов усунули. Завели Гітлера и його воздушны атакы на Англію. Воздушны атакы не стерроризували англійского народа. С часом англійский воздушный флот, при помочы американской авіаційной промышленности так вскріп, что он почал наносити сильны удары по промышленных центрах самой Германии. Руководство воєнными дійствіями Англії нашлося в руках найзважайшого и самого гордого представителя англійской пануючої класи, Черчилла, и як долго тото руководство буде находитися в його руках, о капитуляции Англії не може быти бес ды.

Німецький рисунок дня можеме сказати, що против себе стоят два блоки — германо-итало-японський блок, против англо-американського блока.

Сила противників

Спочатком війни Германия показала велику милітарну силу, найлучше организовану и механизовану воєнну машину. Но та воєнна машина была будувана для короткої близкавичної війни, а не для затяжної війни. Руководителі гітлеровської Германии були увірены, что до єдного року війна буде покончена. Старанно була подготовлена

зрада, п'ята колонна во всіх противогерманских европейських державах. Германська воєнна машина занимала край за крайом, обошла французьку оборонону лінию Мажино и розгромила Францію. Но Англія, под руководством Черчилла, оперлася германської воєнної машини, передержала кризис, так што війна вступ-

Англійский рисунок пила в другий рок, то єст в період затяжної війни, дуже невыгодной для германо-итало-японського блока. В затяжної війні, в війні на вычерпаніе, головну роль грають ресурси, воєнны матеріали и индустріальна сила. Англо-саксонський блок далеко богатший в воєнны ресурсы и во всяки промышленны и земледільськы матеріали от германо-итало-японського блока, и сильніший индустріально.

Германська воєнна машина була будувана из англійских и американских воєнных матеріалов, бо була обрахована на війну против Савітського Союза. Тоже Муссоліни будувал свою воєнну машину из заграницьких матеріалов. Што тичиться японской воєнной машини, то мы всі знаємо, что она не істнувала бы без американских жељіза и нафты. Без американских воєнных матеріалов Японія не була бы способна вести триочну війну в Китаю.

И єсли бы тата війна опералася лем на воєнной силі, то єст, єсли бы она не крыла в собі революційных елементов, о которых мы вспоминали на початку, то по матеріальнай силі затяжну имперіалистичну війну должен "выиграти" англо-саксонський блок.

Но діло в том, что "побіда" над германо-итало-японським блоком не єст побіда в старом смыслі побіди над противником. Побіда

в старом смыслі означала для побідителя новы богатства от побіженного, яко отшкодование, покрытие коштов войни. Такого отшкодования для покрытия коштов войни немож взяти от германо-итало-японского блока, бо ніт што з них взяти, они ничего не мают, кроме того, што захватили в той войні. А они и притом, што захватили уже, при старой капиталистичной экономии истинувати не могут. Они не могут истинувати экономично в империалистично-капиталистичном світі без новых земных богатств для свойїй промышленности и новых світовых рынков для товаров.

Спасают свою найдорожчу отчизну

Та бо не лем Германии, Италии и Японии бракує земных богатств и світовых рынков для экономичного истинувания при старой экономичній системі, тых земных богатств и світовых рынков замало уж для посідаючих тоты богатства и рынки, для Великої Британії и Соєдиненных Штатов. Ни Англія ни США не могут уж при старой экономичній системі дати всім своим гражданам в часі мира роботу и житя. А то значит, што для них самых мало світовых рынков, бо если было бы где продати с профитом выробы промышленности, то безроботя не было бы.

Война обідніє ище больше народны массы світа, так што продати буде мож ище меньше. И если тепер за час войны роботники працуют на войну, то єст на уничтожение богатства, доробку, то послі імпериалистичной войны грозит робочой кляссі страшне

безроботя и нужда, не лем в "побіжденных" державах, але и "побідоносных". Мы не забыли, што минувша война принесла безроботя и нужду не лем в Германии, но и в державах побідительницах, в США и Англіи. Теперішня война доведе ище до страшнішого економичного положения народны массы воюючих держав.

Голод

Уж спочатком другого року войны в блокованій западнай и центральнай Европі панує голод. Западна Европа не може выживитися своим хлібом, и в часі мирном она получала хліб из-за моря за свои промышленны выробы. В часі войны западно-европейські краи не всілі продукувати и столько хліба, што в часі мирном, а война пожерат хліба о много больше, як мирный час. Найліпши людски продуктивны силы єдни запряжені в военную машину на фронті або мобілизованы в поготові, други працуют на войну, в военной промышленности, которая не продукує для людского ужитку. Ужиточно трудятся лем найслабши, найменьше продуктивны людски силы и стара машинерия. А из тых ужиточных продуктов для житя лем найгорша часть остаєся для ужитку народа, для його житя, всьо што ліпше пожерат воєнна машина.

Косари

Коли в минувшу империалистичну войну, до которой приступали европейскі державы лучше заосмотрены в поживу, голод в Европі отчувался аж в третьом и четвертом року войны, то в часі теперішной войны в

другом року голодує уж вся западна і центральна Європа. Уж сама війна почалася разом з картками на поживу.

Голод, недоідане несе зо собом и разни хвороты, котры уж поширюються в западной и центральной Европі. Спочатком другого року війни почала ширитися епідемія тифа в Польші, в Словакії, перекинулася в Чехію и Германию.

Наближаючися зима буде страшна для європейських народов.

СОВІТСКИЙ СОЮЗ И ІМПЕРИАЛИСТИЧНА ВОЙНА

Кажут, што коли Германия готовилася до твоїї війни сім літ, то Англія и Франція нашлися спочатком війни совсім не підготовлены к обороні. Но не кажут, чом? Ци они не знали, што Германия вооружатся? Знали о том дуже добри, бо сами помагали Германії вооружатися. Германия, не маючи піддостатком своїх матеріалов для вооружений, получала их от тых, што мають, от Англії, Франції и Америки. Тепер вияснилося, што Гітлера поставили в Германии світовы капиталисти при помочы своих німецьких товаришов для будовы германской милітарной машини. Против кого? Розумієся, што не против себе, против своїх держав, а против соціалістичной державы, против Совітского Союза. Гітлеровска Германия должна была быти орудием против Совітского Союза. Лем тым толкуєся тот факт, што Германію вооружали своїми капиталами и матеріалами, а сами занедбали свої вооруження. Вся політика западных, т. з. демократичных держав была обрахована на війну Германии с Совітским Союзом. Не лем політика, но и их економія.

Но початковый план был выробленый, основаный на послушенстві Гітлера своим опікунам, германским и світовым капиталистам. Гітлеровска Германия и гітлеровска воєнна машина мали быти лем орудием в руках межнародного капитала против єдиной соціалістичной державы світа. То был межнародный заговор против Совітского Союза.

Правдоподобно, што Гітлер хотіл выполнити ту міссию, бо в Совітском Союзі орґанізувалася його "п'ята колонна" из контро-

революционеров — троцкістов, бухаринцев и всяких выбросков совітского общества. Но совітске правительство вчас открыло и вылапало зрадников, а тым самым совітска держава стала об'єдиненном и сильном.

Правда, заграницом роскричалися, што чистка в Совітском Союзі, то доказ слабости совітской державы. Но Гітлер понял так, як треба было понимати, што то доказ внутренной силы.

И нам здаєся, што от часу вылапання зрадников в Совітском Союзі, його пятой колонны, Гітлер увиділ, што його путь не на восток против Совітского Союза, а на запад, против слабо підготовленых к війні и ослабленных внутренно здеморализованом буржуазиом т. з. демократичных держав. Но он не зрадился зо своим планом, aby як найбольше средствъ выдерти от тых богатых держав и богатой пануючої кляссы для будучої війни против ним самим. И длятого он до самого літа 1939 року голосил свой поход против СССР для засліплення запада.

Нараз, літом 1939 року германське правительство заключат с совітским правительством торговий договор и предлагат договор о взаимном не-нападении. В том то и діло, што не совітске правительство германскому, а германське совітскому предложило заключение такого договора. А тым самым признало силу Совітского Союза. Само собом розумієся, што совітске правительство подписало выгодный для себе договор, як бы то зробило кожде інше вірне свому народу правительство.

На западі поднесли крик, што Совітский Союз зрадил "демократию" таким договором. Поднесли крик тоты самы, котры рок тому назад зрадили в Мюніху не лем Совітский Союз, но свою дитину Чехословакию, свои державы и свои народы, в обрахунку, што тата их зрада, то послідня жертва з их стороны для гітлеровской Германии для єї походу против зненавидженого ними Совітского Союза. Они сами заключили тот найганебнейший, який знає история, договор, пополнили найганебнейшу зраду не лем своїх союзников, але своїх власных держав и народов.

Мюніх доказал найяснійше, што они, руководителі Франции и Англии, не лем за ніякого свого союзника не уважали Со-

вітский Союз, але за найбільшого свого врага. А гитлеровську Германию, Гітлера уважали своїм союзником проти того свого "найбільшого врага".

Мюніх отримав всю огидну політику руководителів Англії і Франції. Доказал, що СРСР не може вірити им, не може заключати з ними воєнних договорів, ніяких союзов більше, бо они при першій случайності зрадят. Іфі они були способні зрадити Чехословаччину, свои власні держави і народи лем з ненависті до СРСРского Союза, з ненависті до його соціального устрою, то як може було вірити им самому СРСРскому Союзу?

Своїм зрадом они викликали війну, в якій СРСРский Союз остається нейтральним так долго, як долго не будуть загрожені його граници або державні інтереси з єдної або другої сторони.

СРСРский Союз за цілий час свого існування веде політику миру. Щоби спасті народи від страшної війни, СРСРский Союз долги роки боролся проти війни, предлагав колективне обезпечення миру, договір миролюбивих держав проти агресорів, розоруження. Для мирного супроводства вступив в Лігу націй. Но великих імперіалистичних западні держави не хотіли такого колективного обезпечення миру, они хотіли лем від себе отвернути агресію, а звернути агресорів проти СРСРского Союза, і потому укріпляли агресорів уступками і помагали им вооружатися. Всю свою міжнародну, а даже внутренню політику і економію они основували на том, що війна меж Германією і СРСРским Союзом неувідкладена, і що они також війном поправлять свої інтереси. Що війну будуть вести інші, а они будуть користуватися. Мирну політику СРСРского Союза они розуміли, яко його внутренню слабість і страх пред агресорами.

Інакше розуміла мирну політику СРСРского Союза Германия. Она порозуміла внутренню силу СРСРского Союза тоді, коли там була уничтожена п'ята колонна. Германия порозуміла, що СРСРский Союз, то одиночка держава, в якій обороні пред агресором стане под руководством своїх правдиво народних вождів вся народна масса, вооружена своїм соціалистичним господарством

— індустриєю і земледілем. Германия порозуміла, що така держава непобідима в обороні народної землі і народного господарства.

Отколи Гітлер написав свою книжку "Майн Кампф", в якій робив собі смішки з той держави, що там єдної машини не можуть зробити, — срібна соціалистична промисленність випустила пол міліона тракторів, сотки тисяч комбайнів і других модерніх земледільських машин, — десятки тисяч аеропланів, танків, воєнних трофеїв і других воєнних машин і срібна армія стала найкраще механизованою армією в світі. Не для імперіалистичної, агресивної війни, а для оборони.

Срібні люди смотрят інакше на війну, як руководителі імперіалистичних держав. Коли в імперіалистичних державах висхваляють війну, в СРСРском Союзі учать ненавидіти війну, кромі народної, справедливості — т. є. війни за народну свободу, в обороні держави, незалежності. Лем таку війну уважают в СРСРском Союзі за справедливу війну, і лем до такої війни способна, спосібніша от всіх інших, Красна Армія.

Мы часто читаем в капиталистичній пресі, що СРСРский Союз веде імперіалистичну політику або імперіалистичну війну. Як може вести імперіалистичну політику правительство, котре учит свой народ ненавидіти імперіалистичну політику і війну? Но не можут же учити свой народ, що освобождение своїх родных братів українцев і білорусів из под-польських панів, то імперіализм. Што обезпечення срібтских границ, то імперіализм. Што оборона своєї держави і її інтересів, то імперіализм. Соціалистична держава не може быти імперіалистичном державом, бо в соціалистичній державі єї земля, земни богатства и індустрия власність народа, а не капіталістов і дідичов. Їсли СРСРский Союз поможе освободитися даякому народу, то тому народу не бере никто земных богатств, а напротив, всі богатства переходят на власність народа. Там, где ніт капіталістов, капіталізма, не може быти імперіализма. Имперіализм означает борьбу меж группами капіталістов за передел земных богатств и світових ринков. Народы, державы и их армии то орудия для такої борьбы за пере-

діл земних богатств и рынков. Таку войну совітськи люди ненавидят и они неспособни вести империалистичну войну, т. е. войну для корысти єдной або другой группы империалистов.

И тым толкується, что Совітский Союз осьєється нейтральним так долго, як долго не будут загрожены його державны интересы єдном або другом воюючом стороном шаліючої империалистичной войны.

Для обороны своих интересов єовітська держава має дост силы сама, без даякіх союзників. Та и мусить мати, бо союзников для так званой взаимной обороны социалистична держава не найде. Она знає, что ниякой империалистичной державі, ниякому правительству в руках богатой пануючої кляссы, Совітский Союз вірити не може. Но он може вірити поневоленym народам світа, которы смотрят сегодня на туто народну державу, яко свого природного союзника.

И Сов. Союз не заведе віry тых своих природных союзників. Зближается час, что он скаже свое слово в обороні поневоленых народов и поможет им освободитися от угнетателей.

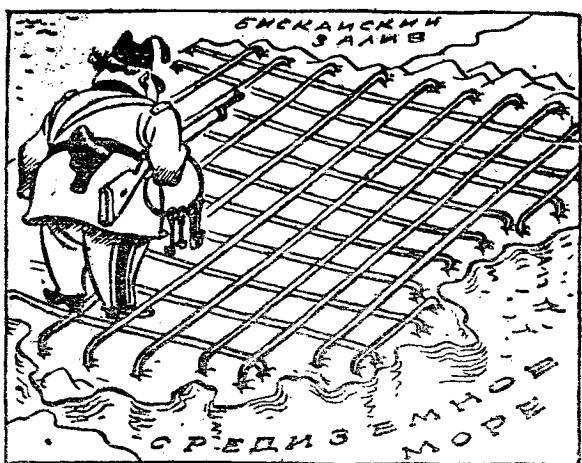
Світовы империалисты видят, что поневолены ними народы звертают свои очи в сторону Совітского Союза и паны хотіли бы створити свой "єдиний фронт" против той первой социалистичной державы, но власны их империалистичны суперечности не дозволяют им створити такого "єдиного фронта". "Великий план" натравления на СССР вооруженню ними нацистской Германии провалился завдяки мудрой политики совітского правительства. Но западны империалисты не стратили ище надежды, что им удастся втягнути СССР в империалистичну войну. Их дипломаты и межнародны агенты працують над тым с цілої сили, провокуют, выдумуют. Але не так оно легко спровоковать совітське правительство.

Совітский Союз и Карпатска Русь

Нашу карпаторусскую еміграцию интересує найбóльше то, ци Совітский Союз знає за Карпатску Русь, и ци он поможе нашему народу освободитися от чужих оккупантов, от мадьярских панов и гитлеровцев. Розум-

мієся, что Совітский Союз знає о Карпатской Руси, так само знає о ней, як знал о Западной Україні и Білоруссии. Нам чудно, чом совітське правительство ничего не упоминает о Карпатской Руси. Но мы добри знаем, что оно не упоминало о русских землях в панской Польші и боярской Румынії, аж пришел час освобождения. Послі освобождения Западной Україны, Западной Білоруссии, Сіверной Буковини и Бессарабии показалось, что совітськи люди за цілый час до освобождения слідили за тими краями, за их положением под чужом властю. Послі освобождения тых країв совітськи газеты были заполнены интересным материалом о тих краях. Так само сегодня совітськи учени, писателі интересуються Карпатском Русью, но они никому с тым не хваляться, не расписуются о том. Они знают, что приде таій час, коли Карпатска Русь стане свободна от чужого ярма и тогда будут писати.

Шалюча тепер империалистична война може мати лем єден конец, — конец самого империализма, — конец угнетателям народа, оккупантам чужих земель. На повоєнных руїнах старой Европы стане новий народний порядок — без угнетателей и угнетенных. Меж свободными, братскими народами займе свое місце и Карпатска Русь, об'єднена зо своими восточными братами по волі самого народа, як були за минувший рок об'єднены зо Совітским Союзом други западно-руssкы землі.

Франковска мапа Іспанії

— 1730 —

Славный русский полководец Александр Васильевич Суворов родился в 1730 году в Москве, и коли йому не было ище рока, он был перевезений отцом в село Кончанске, недалко от місточкa Боровичи, Новгородской губернii, в родове помістье Суворовых.

Сем'я Суворовых належала до небогатого дворянского роду. Отец Сандра — Василий Иванович почал службу при Петrі I с простого солдата и до часу, коли родился йому сын Александр, дослужился ранги прaporщика Преображенского полка.

Маленький Александр, по пересказам памятавших го, был хилый, худый и слабый здоровьем хлопчик. Отец Сандра ани не думал зробити сына военным. Старий Суворов думал устроити го в канцелярию даякого министерства. Сандер показувал велики способности до чужеземных языков. Но його мечтом было стати военным. Цілыми годинами юный Суворов мог просижувати над книжками, в которых росповідали о походах и битвах великих полководцев. Он сам мечтал о военных подвигах и вперто гартувал себе. Не было такого потока або горы, котрой не облазил бы мальчик. Вдрапеся, бывало, на высоке дерево и колышеся там на самом вершку. Або вскочит на неосіделаного коня и жене, што силы. Плавал он прекрасно и купался до самых заморозков. Часами в докучливый осенний дождь, в слоту, а то и ночом в часі бури он бoso утікал в ліс и вертал дому премерзлый и промокший до нитки.

Коли отец журил го за то, Сандер отповідал:

— Солдат должен привыкати ку всему.

— 1800 —

Єдного разу к Василию Ивановичу Суворову приїхал його старий друг, негр Абрам Петрович Ганнибал, любимець и выхованок Петра Первого, прадід гениального русского поета Александра Сергеевича Пушкина.

— А где-ж Сандер? — звідал Ганнибал у Василия Ивановича.

— Певно, знов в своїй комнатаці, с книгами возится. Просто сил ніт порадити з ним. З дітми не бавится, ку гостям не виходить, який-си отлюдок...

— Што ж, зайду, посмотрю на него. Давно не виділ го, — рюк Ганнибал.

Ганнибал застал Сандра лежати на подлозі среди map и книжок. Ту был географичный отлас, описания жизни полководцев и други книжки на русском и чужеземных языках.

Ганнибал звідал го:

— Сандер, ци ты направду читааш totы книжки?

— Всьо уже прочитал, дядюшка, — отповіл Суворов.

— И по-німецьки?

— Так!

— Такого я ище не виділ! — воскликнул Ганнибал. — В твои роки дворянчики паничи ище сидят и зурят: "буки-аз", або, розвішивши уха, слухают сказки о Бові-королевичу. А кто рисувал для тебе totы mapы?

— Я сам, дядюшка.

— Ну, Сашенька, ты молодец! — Ганнибал поціувал хлопця в чело. А што ты та-кий печальний?

— Батюшка не любит моих занятий. Он не хоче, абы я был военным.

— Затонич. С твоим батюшком я поговорю.

Василий Иванович послухал рады Ганнибала, и через рок Сандра записали простым солдатом Семеновского лейб-гвардии полка. Стал солдатом Александр Суворов, коли минуло му пятнадцет літ. В казармі Суворов познакомився з людьми, с котрими потом ділил славу и недостатки. Девять літ Суворов был простым солдатом. Офіцером зробили го только в 1754 року—йому тогди шол двадцет пятый рок. В тоты часы його ровесники из богатых дворянских родов были уж полковниками и генералами.

Суворовска школа

Суворов, всю жизнь мечтавший о военных походах и битвах, первый раз принял участие в бою при селі Кунерсдорф. Было то в августи 1759 року. Русски одержали блестяще победу над войсками прусского короля Фридриха II, котрого уважали за непобідимого. Всюду, где появился Суворов, русским войскам товаришила побіда. Храбрость Суворова замітили, и по окончанию войны он получил чин полковника.

Ставши командиром Сузdalського піхотного полка, Суворов начал осуществляти то, о чом он так давно снил. Нова Ладога, где стоял Сузdalський полк, в коротком часі перемінилася на школу воєнной штуки. Подручников не было. Суворов написал подручник арифметики (рахунков) и сам учил в школі.

Всіми способами Суворов розвивал в людях прикметы, потребны в бою. В часі похода увидит ров, поведе через ров. Замітит горб — поведе через горб. Ріка, болото — для него всю єдно. Суворов не лем командувал, но и все сам показувал примір, як пересиляти перешкоды. Особливу увагу Суворов звертал на ночны учения.

Ноч. Всі заснули. По алярму Суворов поднимал свой полк и выступал в поход. Стремительность, з яком посувалися суздалцы, вызывала загальне удивление. В день робили верст по п'ятдесят. На ночлег войска роскладалися табором, прямо в полю, росставляючи варту. Училися суздалцы непрерывно—зимом и літом, днем и ночом. Наука приходила нелегко, но Суворов все подбодрювал своих солдат: “Легко в наукі, тяжко в поході; тяжко в наукі — легко в поході.”

Пят літ Суворов учил военному ділу своих “чудо-богатырей”, як он любил называть

солдат. Результаты школы Суворова показались в 1768 року в Польші, где тогды шла война.

Покаль Суворов был в Польші, меж Россию и Турцию началась война. Великі жертви понесло русске войско в битвах на берегах Дуная. Суворова, прославившогося своїми побідами в Польші, рішили послати на турецкий фронт. Командовал турецким фронтом граф Румянцев.

Граф принял Суворова дуже зимно. Йому не подобался тот маленький рухливый чоловік, о котром шла слава полководца, не знаючого поражок. Граф думал, что он обайдеся и без таких полководцев: йому з никым не хотілося ділити славы будучих побід.

Хотя Суворов был уж в рангі генерал-майора, йому дали маленький отряд и отправили под кріпость Туруткай, котра рахувалася неприступном. Суворов прибыл на місце и предложил взяти кріпость штурмом. Румянцев заборонил. Предтым он уж написал Екатерині, што Туруткай взяти немож. Суворов думал иначе о силі русского оружия. В ночи на 21 мая 1773 року Суворов повел свой отряд на штурм кріпости. В бою турки стратили 1030 людей, а русски — лем 88. Над турецким кріпостом взвился русский флаг. Довольный побідом, Суворов сіл на бубен и написал Румянцеву рапорт в двох вершиках:

“Слава Богу, слава вам,
Туруткай взят и я там.”

Граф Румянцев был встеклый. Он отдал Суворова под суд, и воєнна коллегия вынесла герою Туруткай выrok смерти. Но Екатерина, розуміючи, яке значение має тата побіда, на выроку написала: “Побідителей не судят.”

Слідуюча побіда была одержана Суворовым на берегу Дуная, под кріпостью Гирсово. Тота побіда причинилася до заключения мирного договора меж Россію и Турцию. Россия получила право свободного плавания по Чорному морю и Дарданельскому проливу. Кромі того получила города Азов, Керч, Кінбурн и степи меж Дніпром и Бугом.

В 1787 року меж Россію и Турцию почалася нова война.

В другой турецкой войні Суворов одер-

жал побуду при Очакові, Фокшанах і, наконец, над ріком Рымник. Над ріком Рымник Суворов с 25 тисячним армієм розбил 100 тисячну турецку армію. Єкатерина II осипала Суворова подарками, дала титул графа, наградила орденом Георгія, подарувала бриліантові еполети, шпагу і перстень.

Закончилася війна з Турциєю грандіозним сраженiem под турецким кріпостю Измаїлом. Всі пропроби руських війск взяти ту кріпость були безрезультатні.

Десят днів готовив Суворов штурм кріпости, і 22 грудня 1790 року кріпость була взята. Турція перестрашена поражком, заключила мир.

* * *

Ціле життя Суворов тішився огромном популярністю у солдат. Честний, простий і независимий, он був ненавиджений придворними аристократами. Царське правління вспоминало о Суворові в часі війни, но дораз забувало о нем послі заключення миру.

За свою сороколітню бойову жизнь Суворов участвовал в 63 битвах, не знаючи ни однієї програної.

В 1799 році Россия в союзі з Австрією воювала проти Франції. В часі тієї війни руські війська під командою Суворова, совершили переход через Альпи. Енгельс назвав тот переход "самим передовим из всіх альпійських переходов наших часів."

Через Альпи

Переход Суворова через Альпи — одна из самых світлих страниц воєнної історії. Здавалося, сама природа хотіла испитати витривалість русських солдат. Висячі скелі, бездонні пропасти, обледенілі верхи, брак стежок — все должно служити препятствием русским бойцам. Но у Суворова было правило: где перейде олень, там перейде солдат, а где перейде солдат, там перейде ціле військо.

В горах французи заняли вершину Сен-Готард. Три рази руські кидалися в бой і побідили. В битві при Чортовому мості руські знов розбили французів. По горським стежкам, через хребет Росшток, руські війська вирвалися із пліна гор і пересилили хребти, котрі рахувалися за непроходимі. В том поході, по словам Суворова, "руський

штык пробился сквозь Альпи."

За тот переход Суворов отримав званіе генералиссимуса руської армії.

Ціла дорога из Швейцарії в Росію була триумфальним походом. В кожному містечку відзначали Суворова і його армію торжественними овациями. Но нараз все змінилося. Царь-самодур Павел I, не любивши великого полководца, приказав отозвати от Суворова всіх ад'ютантів і для уникнення народних почестей дозволити йому виїзд в Петербург лем ночом.

Суворов поселился у дальших кровлях. Хворий, змучений, самотний, он умер 18 мая 1800 року. На похоронах його не було ні царедворцев, ні видних сановників. Лем народ, не уважаючи на царські заборони, шол тысячею толпом за трумном великого полководца. ("Пионерська Правда").

В 1862 році на русському крейсері "Богатир" в числі команди находився 13-літній ученик Ніколяевського морського училища Степа Макаров. Степа совершил свой перший переход по Тихому океану. В родині Макаровых всі з юних літ були моряками і потому не дивно, що Степа 13-літнім хлопцем плавав на кораблі.

Крейсер "Богатир" сділал остановку у острова Марія, недалеко від Сан-Франциско, США. Там мальчик старанно учился по-англійськи.

Осенью 1864 року, повернувшись в Росію, он перевел з англійського на русский язык книжку про Охотський морі. Юний Макаров пильно учился. Он вивчав навігацію, астрономію і інші науки. Весною 1865 року молодий Макаров окончив училище. В маю 1869 року Степан Осипович здав послідні екзамени і став матросом (матрос — перший офіцерський чин в царському флоті). А

через рок он перший в історії флотів всього світу розробив вопрос непотопляємості кораблів. Коли он опубліковав туто роботу в "Московському сборнику", імя його стало всесвітно знаным. Но морське царське начальство тым не менше було недоволю. Образованному, сміловому моряку Макарову часто треба було учити людей вищих рангом, а то не подабалося начальникам.

В тоты роки Росії грозила война с Турцией. И то была серйозна угроза: русский Чорноморський флот был о много слабший от турецкого. Макаров добился того, что му было дозволено поіхати в дійствующий флот против Турции и он выробил совсім новый способ борьбы против врага. Он предложил побудувати невелички минні катери и подняти их на борт великого скорого парохода. Пароход должен был ночном пором подобрatisя ку стоянкі вражого флота, спустити свои катери на воду, которы кинутся в атаку на турецкы кораблі.

З великим трудом получил Макаров пароход "Константин". Скоро "Константин" вышол в море глядати турецких воєнных кораблей.

Вот Макаров нашол стоянку турецкой ескадры. Світаньом, коли море было покрыто предранном мглом, "Константин" незамітно подошол ку вражым кораблям и спустил на воду катери. За хвильку роздался страшный выбух. Турецкий броненосец "Сейфи" похилился на єден бок и быстро пошол ку дну моря. Итак, ідея Макарова оказалася выполнима — он не побоялся зо своими маленькими катерами выступити против сильного турецкого флота. Через пару дней катери Макарова взорвали турецкы броненосцы — "Іджаме" и "Ассари-Шевкет". Смілы атаки Макарова и його лейтенантов — Шестакова, Зацаренного и других — отбили охоту у турков подходити близко ку русским берегам.

В январі 1878 року Макаров перший раз в бою примінил самоходны мины Вайтгеда — торпеды, потопивши сторожевый пароход "Інтибах". Через пять дней послі того боя война была кончена.

Макаров заложил основу новой тактики, примінил новы роды морского оружия. Катери Макарова — то прародителі теперішніх торпедных катеров.

Послі окончания русско-турецкой войны Макаров занялся научном роботом. Но при том он не забывал и о положении матросов на кораблях. В своем справодзанию он пише: "Всі наши кораблі мають великиы выгоды в офицерских каютах, а не мають ніякых жительских удобств в поміщеннях матросов".

Степан Осипович створил русский ледокольный флот. Он спроектувал первый ледокол "Ермак" и, несмотря на всі перешкоды, добился його будовы. Макаров вышол сам на "Ермакі" в первый арктичный рейс.

Макаров любил говорити, что "мирна наука — то школа для войны". Он старался так выучити людей, чтобы як можно найлучше подготовити их до бою.

В часі войны Россіи з Японіом в 1904 року Макарова назначили командуючым флотом Тихого океана. В тот час йому было уж 56 літ. Но он был полный енергии. Дораз по прибытию в Порт-Артур он почал сильно готовити флот до бою.

Предодньом 31 марта 1904 року на русски миноносцы напала японска ескадра. Адмирал Макаров выслал на помоч миноносцам крейсеры "Диана", "Аскольд", "Новик" и вышол сам на броненосці "Петропавловск", отдавши приказания для бою. Но около десятой години рано моцний выбух потряс броненосец "Петропавловск". Он почал быстро тонути. Макаров стоял на мостику перед бойовом рубком, и на него повалился град осколков и обломков.

Так погиб один из величайших русских флотоводцев. Он вышол из народа и отдал всі свои силы укріплению морской сили своєї отчизни.

Італьянска газета "Трибуна" по поводу гибели адмирала Макарова писала: "... вы, сыны всіх морей, моряки, служащи под всіми флагами, оплакуйте храброго чоловіка, бывшого вашым собратом, вінчайте лаврами память його".

Краснофлотцы и командиры нашого Венно-Морского Флота чтут память свого славного краяна. Любимы слова Макарова: "В морі — значит дома. В тихом порті — в гостях не надолго", стали кличом красных воєнных моряков, готовых к побідным боем за отчизну. ("Пионерская Правда").

МАКСИМ ГОРЬКИЙ

МАКАР ЧУДРА

(Из избранных рассказов)

С моря дул вильготный, холодный вітер и розносил по степи задумчиву мелодію плеска набігавшої на берег фалі и шелеста прибережних корчов. Зрідка його порывы приносили зо собов зморщені, жолти листки и кидали их в ватру, роздуваючи по-ломень, оточавша нас мгла осеннай ночи вздрогувала и, пугливо усугубаючись, открывала на миг зліва — безграницну степ, спра-ва — бесконечне море и прямо против мене фигуру Макара Чудры, старого цыгана, — он сторожил коней своего табора, роскину-того в пятидесяти кроках от нас.

Не звертаючи уваги на то, что холодны фалі вітра, роспахнувши чугу, открыли його волосату грудь и безжалостно бют єй, он лежал в красивой, сильной позі, лицом ку мні, потягуючи из своей великой пипки, выпускал з рота и носа густы клубы дыма и, нерухомо уставивши очы кади-си через мою голову в мертвое молчавшу темноту степи, бесідувал зо мном.

— Так ты ходиш? То добри! Ты славну долю выбрал собі, сокол. Так и треба: ход и позерай, а насмотрівшися, лягай и умерай — вот и все!

— Жизнь? Іншы люде? Еге? А тобі што до того? Та ци ты сам — не житя? Други люде жилют без тебе и прожилют без тебе. Ци може ты думаш, што ты дакому потреб-ний? Ты не хліб, не палица, и не треба тебе никому.

— Учитися и учити других, гвариш ты? А ты можеш научитися зробити людей счаст-ливими? Ніт, не можеш. Ты найперше по-лизыми? Ніт, не можеш. Ты найперше по-сизій, а так бесідуй, што треба учити. Што учити? Каждый знає, што йому треба. Котры умнійши, то берут што єст, котры дурдый сам учится.

— Смішны они, тоты твои люде. Збили-

ся в купу и дусят єден другого, а місца на землі вон сколько, — он широко замахнул руком на степ. — И всі працуют. Та нашто? Кому? Никто не знає. Видищ, як чоловік оре, и думаш: вот он по каплі с потом силы свои сточит на землю, а потом ляже в ню и згніє в ней. Ничого по нем не останеся, ничего он не видит зо своего поля и умерат, як родился, — дураком.

— Што-ж, — ци он родился зато, ци што, чтобы подобати в землі, и умерти, не успівши даже могилы самому собі выдобати? Відома йому воля? Шир степна понятна? Говор степной фалі веселит йому сердце? Он раб — як лем родился, ціле житя раб, и всю тут! Што он с собов може зробити? Лем повсітися, коли змудріє мало.

— А я, вот, посмот, за пятдесят осем літ столько виділ, што коли написати то всю на папери, так в тысячу таких торб, як тота у тебе, не положиш. А но угадай, в яких краях я не был? И не скажеш. Ты ани не знаш таких крайов, где я бывал. Так треба жити: иди, иди — и всю тут. Долго не бав на єдном місци — што в нем? Як ден иnoch бігают, догоняючи єдно друге, наоколо землі, так и ты бігай, утікай от дум про жизнь, чтобы не омерзла. А почнеш думати — сприкрится житя, то все так быват. И зо мнов то было. Еге! Было, сокол.

— В тюрьмі я сиділ, в Галичині. Нашто я жилю на світі? — помислил я зо скучы — скучно в тюрьмі, сокол, ой, як скучно! — и взяла мене тоска за сердце, як посмотріл я из окна на поле, взяла и стисла го кліща-ми. Кто скаже, нашто он живе? Никто не скаже, сокол! И проситися себе о то не треба. Жий, и всю тут. И подорожуй, и позерай вколо себе, и тоска не возме николи. А я тогды мало не задусился поясом, в тюрьмі.

— Гей! Говорил я з єдним чоловіком. Поважний чоловік из вашых, русских. Треба, гварит, жити не так, як ты сам хочеш, а так, як сказано в божом слові. Богу по-коряйся, и он даст тобі все, што попросиш у него. А сам он в ряндах, обдертий. Та я и рюк йому, чтобы он собі нову одежду попросил у бога. Позлостился он и прогнан мене, проклинаючи. А до того говорил, што треба прощати людей и любити их. А чом он мене не простил, коли моя бесіда обиділа його милості? Тоже — учитель! Учат они менше істи, а сами ідят по десят раз на добу.

Он плюнув в ватру и замолк, знов набиваючи пипку. Вітер вил жалобно и тихо, во тьмі ржали коні, из табора плыла пестлива и горяча пісня-думка. То співала красавица Нонка, дочка Макара. Я знал єй голос һустого грудного тембра, недовольно и требожательно ззвучавший — ци она співала пісню, ци говорила “здравствуй”. На єй лиці и в очах видно было гордость на свою красоту и погорду до всього, кромі себе самой.

Макар подал мі пипку.

— Закур! Хорошо співат дівка? То-то! Хотіл бы ты, чтобы така тебе любила? Ніт? Хорошо! Так и треба — не вір дівкам и тримайся от них подальше. Для дівки ціуватися лучше и приятніше, як мі пипку курити, а поцілувавши єй — и умерла воля в твоїом сердці. Привяже она тебе ку собі чым-си таким, чого не видно, а розорвати — немож, и отдаш ты єй всю душу. Правда. Стережся дівок! Камут все! Люблю, гварит, больше всего на світі, а ноле, кольний єй шпильком, она розорве тобі сердце. Знаю я! Ого, сколько я знаю! Ну, сокол, хочеш, скажу одну быль? А ты єй запамятай и як запамяташ, — в'к свой будеш свободный як птах.

* * *

“Был на світі Зобар, молодий цыган, Лайко Зобар. Вся Венгрия и Чехия и Славония, и все, чтоколо моря, знало його, — удачный был малый! Не было в тых краях села, в котором бы пару людей не давали богу клятвы убить Лайко, а он собі жил, и уж коли йому сподабался конь, так хоть полк солдат постав сторожити того коня — все розно Зобар на том коню гарчувати буде!

Еге! Та ци он дакого боялся? Та хоцыбы сам сатана зо всіми своими чортами, так он бы, якбы не пустил в него своего ножа, то напевно бы кріпко выругал, а што чортам бы подарил по пинку в рыла — то уж бы несли!

“И всі таборы го знали або слыхали о нем. Он любил лем коней и ничего больше, и то не долго єдного коня — поїздит и продаст, а гроши, кто хоче, най бере. У него не было завітного — потребне тобі його сердце, он сам бы вырвал го из груди, и дал бы тобі, лем бы тобі от того хорошо было. Вот який он был, сокол!

“Наш табор кочевал в тот час по Буковині, — то было літ десят тому назад. Раз — весеннем ночом — сидиме мы: я, Данило солдат, што разом с Кошутом воювал, и Нур старый, и всі други, и Радда, Данилова дочка.

“Ты Нонку мою знаш? Царица-дівка! Ну, а Радду с ней ровнати немож — много чести Нонкі! Оней, о той Радді, словами и не скажеш ничего. Може быти, єй красоту мож бы было на скрипкі зограти, та и то лем тому, кто тоту скрипку, як свою душу знає.

“Много посушила она сердец молодецкых, ого, много! На Мораві одинмагнат, старый, чубатый, увиділ єй и остолбл. Сидит на коню и смотрит, дрожачи, як в огневиці. Красивый он был, як чорт в праздник, жупан шитый золотом, на боку сабля, як блискавица блискат, лем конь ногом тупне, вся тата сабля в каменях драгоценных и сивый аксамит на шапкі, як неба кусок, — важный был господар старый! Смотріл, смотріл, тай и говорит Радді: Гей. Поцілуй, мішок грошій дам. — А она отвернулася в сторону, тай только! — Пребач, коли обиділ, взглянь хоц ласкавіше, — отразу унял пыхы старыймагнат и кинул под єй ноги мішок — великий мішок, брате! А она якбы не хотячи пхнула ногом в болото, тай весь ту.

“— Ех, дівко! — охнул он, тай плетьом по коню — лем кур встал за ним.

“А на другий день знов пришол. — Кто єй отец? — громом гремит по табору. Данило вышол. — Подай дочку, што хочеш бер! — А Данілъ каже йому: — То лем паны прощают весь — от своих синей до своей сес'сти, а я с Кошутом воювал и ничим не торгуя!

— Взревіл было пан, та и за саблю, но

кто-си из нас сунул огня в ухо коню, он и понюс пана. А мы зобралися, тай пошли дальше. Идеме день, идеме другий, смотриме — догнал! Гей, вы, гварит, отдайте дівку за жену мі: всьо поділю с вами, богатый я сильно! — Горит цілый и, як трава под вітром, хвієся в сідлі. Мы задумалися.

“— Та но-ле, дочко, што ты скажеш! — рюк собі под усом Данило.

“— Коли бы орлица ку ворону в гніздо по своїй волі пошла, чым бы она стала? — звідала нас Радда.

+ “Засміялся Данило и всі мы с ним.

“— Славно, дочко! Слышал, господар? Не иде діло! Голубиц глядай — тоты податливши. — И пошли мы вперед.

“А тот господар схватил шапку, кинул єй о землю и поскакал, так што земля затряслася. Вот она яка была Радда, сокол!

“Так! Так вот раз ночом сидиме мы и слышиме — музыка пльве по степи. Хороша музыка! Кров загорілася в жилах от ней и звала она куда-то. Всім нам, мы чуяли, от той музыки захотілося чого-си такого, послі чого уж и жити бы не треба было, або, если жити, так — царями над всей землей, сокол!

“Вог из темноты вырізался конь, а на коню чоловік сидит и грає, подъїзжаючи к нам. Остановился у ватри, перестал грати, усміхаючись, смотрит на нас.

“— Еге, Зобар, та то ты! — крикнул му Данило радостно. Так вот он Лойко Зобар!

“Усы легли на плечи и змішалися с кудрями, очи, як ясны звізды, горят, а усміх — ціле солнце, єй-богу! Так якби го ковали из одного куска желіза разом с конем. Стоит весь, як в крові, в огні ватри и сверкат зубами, сміючись! Най я проклятий буду, коли я його не любил уже, як себе, перше, як он мі слово рюк або просто замітил, што и я тоже живу на білом світі!

“Вот, сокол, які люде бывають! Взгляне он тобі в очи и полонит твою душу, и нич тобі того не стыдно, а ище гордо для тебе. С таким чоловіком ты и сам стаєш ліпший. Мало, друже, таких людей! Ну, так и ладно, коли мало. Если бы много хорошого было на світі, то бы го и за хороше не уважали. Так-то! Але послухай дальше.

“Радда и говорит: — Хорошо ты, Лойко, граєш! Кто то ты зробил таку скрипку, звон-

ку и чутку? А тот смієся: — я сам зробил! И зробил я єй не з дерева, а из груди молодої дівушки, котру я любил кріпко, а струни из єй сердца мном звиты. Фальшує ище немного скрипка, але я умію смычок в руках держати!

“Розумієся, наш брат старатся отразу затуманити дівкі очи, чтобы они не запалили його сердца, а сами бы засмутилися за прабоком. Вот и Лойко тоже. Но — не на ту попал. Разда отвернулася в сторону и, зівнувшись, рекла: — А ище говорили, что Зобар мудрый и ловкий — вот кламут люде! — и пошла гет.

“— Еге, красотко, у тебе остры зубы! — блиснул очами Лойко, злізаючи с коня. — Витайте, браты! Вот и я к вам!

“— Просиме гостя!” — рюк Данило. Попілувалися, поговорили и легли спати.... Кріпко спати. А рано, смотриме, у Зобара голова повязана шматом. Што ся стало? А то, гварит, конь го пхнул копытом, заспавого.

“Е, е, е! Поняли мы, кто тот конь, и подсміхнулись под усами, и Данило усміхнулся. Што-ж? Та ци Лойко не варт Радды?

“Жиєме мы и жиєме на том місті, діла у нас в тоты часы добры были, и Зобар с наими. О, то был товариш! И мудрый, як старый, и знає всьо, и писмо русске и мадьярске розуміл. Бывало, як заче говорити — вік бы не спал, а слухал го! А грає — най гром мя убье, коли на світі дакто ище так грал! Проведе, бывало, по струнам смычком — и вздрогне у тебе сердце, проведе ище раз — и замре оно, слухаючи, а он грат и усміхатся. И плакати, и сміятися хотілося в тот сам час, слухаючи го. Вот тобі сейчас кто-си стоне горько, просит помочи и ріже тобі грудь, як ножом. А вот степ говорит небу сказки, смутны сказки. Плаче дівча, провожаючи добра-молодца! Добрый молодец кличе дівицу в степ. и нараз — гей! Громом гремит вольна, жива пісня, и само солнце здаєся, затанцує по небу под тоту пісню. Вот як, сокол!

“Кажда жила в твойом тілі понимала тоту пісню, и цілый ты становился єй рабом. И коли бы тоды кликнул Лойко: “в ножы, товариши!” — то и пошли мы бы всі в ножы, с ким указал бы он. Всьо он мог зробити с чоловіком и всі любили го, кріпко

любили, лем Радда єдна не смотрит на паробка; и то бы ище нич, што не смотрит, а то ище подсміхуєся над ним. Крілко она заділа за сердце Зобара, ой, крілко. Зубами скрипит, дергаючи себе за ус, Лойко, очи темнійши бездны смотрят, а часами в них таке блискат, што за душу страшно. Уйде ночом далёко в степ Лойко и плаче до рана його скрипка, плаче, коронит Зобарову волю. А мы лежиме, и слухаме и думаме: што робити? И знаме, што коли два камені єден на другий котяться, ставати меж ними не мож — скалічат. Так и шло діло.

“Вот сиділи мы, всі в зборі и говорили о длах. Скучно стало. Данило и просит Лойко: “Заспівай, Зобар, пісенку, повесель душу!” — Тот повел оком на Радду, што недалеко от него лежала лицо-м кверху, глядячи на небо, и ударил по струнам. Так и заговорила скрипка, якби направду в ней дівиче сердце было. И заспівала Лойко:

Гей гей! В груди горит огонь
А степь так широка!
Як вітер бистр мсій борзый конь,
Тверда моя рука!

“Повернула голову Радда и, привставши, усміхнулася в очи співаку. Запалился тот, як заря.

Гей, гоп-гей! Ну, товариш мой!
Поскачаем, ци як, вперед!?
Одіта степь сурою мглою,
А там россвіт нас ждет!
Гей-гей! Летим и встретим день.
Взвиваися в вышину!
Да только гривой не задень
Красавицу луну!

— То пісня! — рюк Данило, — николи я не слыхал такой пісни; най з мене сатана пипку собі зробит, як неправду кажу! — Старий Нур и усами поводил, и плечами порушал, и всім нам по душі была удала Зобарова пісня! Только Радді не сподобалася.

“— Вот так раз комар гуділ, орлийный клекот наслідуючи, — сказала она, и якби снігом на нас кинула.

“— Может быти, ты, Радда, бича хочеш? — звірнулся к ней Данило, а Зобар кинул на землю шапку, тай и говорит, весь чорний, як земля:

“— Стой, Данило! Горячому коню—сталь. ны удила! Отдай мі дочку за жену!
“— Вот сказал річ! — усміхнулся Данило, — та возми собі, коли можеш!
“— Добри! — рюк Лойко, и говорит Радді:

“— Ну, дівча, послухай мене мало и не пышайся! Много я вашої сестри виділ, гого, много! А ни одна не рушила моого сердца так, як ты. Ех, Радда, полонила ты мою душу! Ну што-ж? Што має быти, то тово и буде, и ... ніт такого коня, на котром от самого себе можно бы ускакати было!... Беру тебе за жену перед богом, на свою честь, пред твоим отцом и всіми тими людьми. Но смот, волі мойне не переч — я свободный человік, и буду жити так, як я хочу! — И подошол к ней, стиснувши зубы, блискаючи очами. Смотриме мы, протянул он єй руку, — вот, думат, и наділа узду на степного коня Радда! Нараз видиме, взмахнул он руками и на землю затылком грух!...

“Што за диво? Якбы куля ударила в сердце паробка. А то Радда заметнула му реммену вичку за ноги, тай дернула ку собі, — вот и от чего упал Лойко.

“И знов уж лежит дівка, не рушится, и усміхатся молчкы. Мы смотриме, што буде, а Лойко сидит на землі и стиснул руками голову, якби боялся, што она у него трісне. А потом встал тихо, тай и пошол в степ, не позераючи на никого. Нур шепнул мі: — Смот за ним! — И пополз я за Зобаром по степи в темноті ночной. Так-то, соколе!”

Макар выдобал попел с пипки и знов почал набивати єй. Я завился ліпше в плащ и, лежачи, смотріл на його старе лице, чорне от солнца и вітра. Он, сурово и строго качаючи головом, што-си шептал про себе, сивы усы рушалися, и вітер трепал му волосы на голові. Он был подобный на старого дуба, опаленого перуном, но все ище мощного, кріпкого и гордого своїм силом. Море шептало дельше з берегом, и вітер дальше носил tot шепот по степи. Нонка уж не співала, а собравшися на небі хмары зробили осенню ночь ище темнішом.

“Шол Лойко нога за ногом, опустивши голову и руки, и, пришовши над поточок, сіл на камень и охнул. Так охнул, што у мене сердце кровью облялося от жалости, но я и так не подошол ку ньому. Словом горю не поможеш — правда?! То-то! Годину он сидит, другу сидит и третю не рушится — сидит.

“И я лежу недалеко. Ноч світла, місяц се ребром всю степ заляя и далеко всьо видно.

“Нараз вижу: от табора спішно Радда иде. “Весело мі зробилося! Ех, важно! — ду-

мам, — удала дівка Радда! Вот она подошла к нему, он и не слышит. Положила йому руку на плечо' вздрогнул Лойко, розжал руки и подніюс голову. И як скочит, тай за нож! Ух, поріже дівку, вижу я, и уж хотіли крикнути и біжати к ним, нараз слышу:

— Шмар! Голеву рострепу! — Смотрю: у Радди в рукі пистоль и она в лоб Зобару цілит. Вот сатана дівка! А ну, думам, они тепер ровни по силі, што буде дальше?

— Слухай! — Радда заткнула за пояс пистоль и говорит Зобару: — я не убити тебе пришла, а миритися, шмар нож! Тот кинул нож и хмураво смотрит єй в очи. Давно то было, брате! Стоят два люде и звірями смотрят єден на другого, а оба таки хороши, удали люде. Смотрит на них ясний місяц и я — и єсьо ту.

— Ну, слухай мене, Лойко: я тебе люблю. — говорит Радда. Тот лем плечами рушил, якбы связаний по рукам и ногам.

— Єига а я молодцов, а ты удалийши и касший от них д'шем и лицом. Каждый из них усы бы собі зголил — як бы я моргнула им оком. всі они упали бы мі в ноги, лем бы-м захотіла того. Но што с того? Они и так мало удали, а я бы их всіх обабила. Ма осталось на сзіті узальих цыган, мало, Лойко. Николи я никого не любила, Лойку, а тебе люблю. А ище я люблю волю! Волю, Лойку, я люблю больше, як тебе. А без тебе мі не жити, як не жити и тобі без мене. Так вот я хочу, чтобы ты был цілый мой, душом и тілом, слышиш? — Тот усміхнулся.

— Слышу! Весело сердцу слухати твою бесіду! Но-ле, пов'дай ише!

— А ище вот што, Лойку: въю ровно, як ты бы не вертілся, я тебе переможу, моим будеш. Так не трат же даром часу — пред тобом мої поцілуи и ласки... кріпко цілувати я тебе буду, Лойку! Под моим поцілуйом ты забудеш свою удалу жиць... и живи п'сни твої, што так радуют молодцов цыган, не зазвучат по степям больше — сп'вати ты будеш л'обоєни, пестливы пісни мі, Радді... Та не трат дагом часу, — сказала я тово, значит, ты завтра покоришся мі, як старшому товаришу юнаку. Поклонишся мі в ноги перед всім табором и поцілуеш пр'ву руку мою — и тогда я буду твойом женом.

“Вот чого захотіла чортова дівка! Того и

слухом не слыхано было, лем в стародавны часы у чорногорцов так было, говорили стары цыгане, а у цыган — николи! Но-ле, соколе, выдумай дашто смішніше? Рок поламеш голову, а не выдумаш!

“Отскочил в сторону Лойка и крикнул на всю стел, як раненый в грудь. Дрогнула Радда, но не подала по собі.

“Ну, таk прощай до завтра, а завтра ты зробиш, што я казала тобі. Слышши, Лойку!

“Слышу! Зроблю, — застогнал Зобар и протягнул к ней руки. Она ани не оглянулася на него, а он захвіляся, як зламане вітром дерего, и упал на землю, ридаючи и сміючись.

“Вот як запутала молодца проклята Радда. Гасилу я опамятал го.

“Еге! Якому д'яволу треба, штоби люде горе горювали? Кто-ж то любит слухати, як стогне, розриватся от горя, людске сердце? Вот и д'май ту!...

“Вернул я в табор и росповіл о всьом старкам. Полумали и рішили підождати и посмотіти, што с того буде. А было вот што. Коли собралися мы вечеромколо ватаги, пришол и Лойко. Был он смутный и п'худіл за ноч страшно, очи ввалилися; он сп'стил их и, не подносячи, сказал нам:

“— Вот яке д'ло, товариши: смотріл я в свєє сердце в сию ноч и не нашол міста в нем старой воїнной жизни моїой. Радда там жив лем — и єсьо ту! Вот она, красавица Радда усміхатся, як царица! Она любить свою волю б'льше, як мене, а я єй люблю б'льше, як свою волю и рішил я Радді поклонитися в ноги, так она казала, штоби всі виділи, як єй красота покрила удалого Лойку Зобара, который ло сего часу грал з дівчатаами, як ястреб с качатами. А потом она стане моим женом и буде ласкати и цілувати мене, так што уж мі и пісен співати вам не захочеся, и волі моїой я не пожалю! Ци не так. Радда? — Он подніюс очи и смутно посмотіл на ню. О а мотчки строго кивнула голозом и руком указала собі на ноги. А мы смотріли и ничего не понимали. Даже уйти куда-то хотілося, лем бы не видіти, як Лойко Зобар упале в ноги дівкі — най tota ді-ка и Радда. Стыдно было чогоси и жалко и смутно.

“— Ну! — крикнула Радда Зобару.

“— Еге, не понагляйся, догониш, надоіст ище... — засміялся тот. Якбы стала зазвонила, так засміялся.

“— Так вот и всю діло, товариши. Што остаєся? А остаєся попробувати, ци таке направду у Радди моїй кріпке сердце, яким она мі го показувала. Попробую, — пребачте мі, братя!

“Мы и догадатися еще не мали часу, что хоче робити Зобар, а уж Радда лежала на замлі і в груди у ней по рукоятку стырчал кривий нож Зобара. Остолбеніли мы.

“А Радда вирвала нож, кинула го в сторону і зажавши рану жмитком своих чорных волос, усміхаючись, рекла громко и выразно:

“— Буд здрав, Лойко! Я знала, што ты так зробиш! ... — тай и умерла...

“Понял єс дівку, соколе?! Вот яка, най я буду проклятий на вікі вічни, дьявольска дівка була!

“— Ех! та и поклонюся я тобі в ноги, королево горда! — на всю степ гаркнул Лойко, и, кинувши собом на землю, притулил уста к ногам мертвоти Радди и замер. Мы зняли шапки и стояли молчкы.

“Што скажеш в таком ділі, сколе? То-то! Нур сказал было: “треба связати го!...” Не поднеслися бы руки связати Лойка Зобара, ни у кого не поднеслися бы, и Нур знал то. Махнул он руком и одышол в сторону. А Данило поднюс нож, котрый кинула в сторону Радди, и долго смотріл на него, порушуючи сідими усами. На том ножі не застыла еще кров Радди, и был он такий кривий и острый. А потом подошол Данило к Зобару и сунул йому нож в плечи як раз против сердца. Таж отцом был Радді старий Данило!

“— Вот як! — повернувшись к Данилу, ясно рюк Лойко и пошол догоняти Радду.

“А мы смотріли. Лежала Радда, притуливши к груди руку зо жмитком волос, и открыты єй очи были в сивом небі, а в ногах єй лежал удалый Лойко Зобар. На лиці його упали його кудри и не видно было його лица.

“Стояли мы и думали. Дрожали усы у старого Данилы и нахмурилися густы бровы його. Он смотріл на небо и молчал, а Нур, сивый як голуб, ляг лицом на землю

и заплакал так, што ходуном заходили його стариковски плечи.

“Было ту над чым плакати, соколе!

“... Идеш ты, та иди своим путем, не звертаючи в сторону. Прямо и иди. Может, и не загинеш даром. Вот и всяко, соколе!”

* * *

Макар замолчал и, спрятавши в кисет пипку, запахнул на грудь чугу. Кропил дощ, вітер стал сильніший, море рокотало глухо и сердито. Один за другим ку выгасаючою ватрі подходили коні и, оглянувши на величими умними очами, нерухомо ставали, окружуючи нас густым колом.

— Гой, гой, гой! — крикнул им ласково Макар и, поклевавши долоньом шию свого любимого вороного коня, рюк, звертаючись ку мі:

— Спати час! — потом затулился з головом в чугу и, могучо вытянувшись на землі; умолк. Mi не хотілося спати. Я смотріл во тьму степі, и в воздухі перед моими очами плавала царствено красива и горда фігура Радди. Она притисла руку с прядью чорних волос к рані на груди, и через єй смуглы тонкы пальцы текла капля по каплі кров, падаючи на землю огненно-червеными зв'здочками.

А за тьном по пятам плыл удалый молодец Лойко Зобар; його лице закрыли пряди густых чорных кудрей, и из-под них капали чисты, холодны и крупны слезы.

Усилювался дощ, и море співало смутний и торжественный гимн гордой парі красавцов-циган — Лойкі Зобару и Радді, дочки старого цыгана Данилы.

А они обое кружили во тьмі ночы плавно и безмовно, и нияк не мог красавец Лойко поровнатися з гордом Раддом.

* * *

ПРОВОДНИК

Скучно стало нам, — доктору Полканову и мі, — крачати другий день по горячому піску берега лінивой Оки, мимо небогатых рязанских полей, под солнцем послідних дней мая; зядуже тепле сего року, оно грозило засухом.

Всі найбільше трудни вопросы цивілізаціи и культуры мы з доктором вконец рішили ище вчера, установивши, што пытли-

вый розум чоловіка розвяже всі узly и петлі соціальної путаницы, розрішит всі загадки бытия и, освободивши людей из хаоса несчастий, из тьмы недоумій, зробит их богоподобными.

Но коли мы опустошали торбы наших знаний, рассыпавши мудрость нашу єден пред другим по дорозі квітами слов, — итти нам ставало все трудніше и скучніше.

Вполудне натрафили на пастуха; зогнавши стадо ку рікі, он, маленький, сухий чоловік, з рапавими руцями волосами на костях лица, порадил нам:

— Вы бы лісом шли, лісом итти — холодніше, ліс то — стародавний, зовеся Муромский; если го накрос перейти, просто в Муром зайдете.

Ліс непревидный, синюватом стіном возвышался верстах в трьох от берега. Поблагодаривши пастуха, пошли мы межом, через поле жита; пастух, тріснувши бичом, закричал нам:

— Ей, заблудите вы в лісі! Зайдте в село, там єст знаючий старик Петро, он вас проводит за пару копійок, за двадцет.

Зашли мы в село; хат с пятнадцет, притулившихся под убочом, над маленьким поточком, торопливо и якбы перестрашено витікающим з ліса.

Благообразный, сивобородый Петр, з невеселым взглядом сірых очей, починял діжку, вставляючи в ню дно; он выслушал нашу просьбу молчки, а тлустый мужик, который призерался його роботі, покурюючи пипку, рюк:

— Он вас доставит аккуратно. То у нас путеводитель найліпший на цілу околицу. Он знає ліс, як свою бороду.

Борода у Петра была не велика, не густа, а сам он был по-мужицьки опрятный и дуже солидный, спокойный. Хороше, мягкое и покорное лицо.

— Ну, что-ж? — рюк он, отсунувши діжку долгом ногом в керпці. — Можно. Пере-крестмесь и подме.. Полтину (пол рубля) — дате?

Тлустый мужик чому-си утішився, заговорил живійше:

— Полтинник — ціна дешева. Я бы вот за полтинник не пошол, ніт! А тот чоловік знає. Он вас под нач доставит в самый Муром. Стежком поведеш?

— Стежком, — рюк Петро, вздохнувши.

Пошли. Петро, высокий и простый, з длинным кийом в рукі, крачал впереди нас и молчал, якбы го не было. На вопросы доктора он отзывался не озераючись, коротко и спокойно.

— Ничого. Привыкли. Як вам повісти? Розумієся, что бідно жиєме.

Коли он рюк:

— И муряночка привычком живе — доктора порушило; он вспомнил Вуда, Леббока, Брема и долго и восторженно говорил о интересном житю муряночок, о скромной мудрости русского народа и красноречивой точности його языка.

Входячи в ліс, Петро знял кепку, перекрестился и объявил нам:

— Вот он, почался ліс!

Спочатку шли мы по дорогі меж отземками великих сосен, их корені перетинали глубокий гілок, размятый колесами теліг. Переїшовши дас пол версты, путеводитель наш остановился, посмотріл на небо, поступал палком по отземку дерева и молчкы, круто повернул на стежку, майже незамітну меж маленькими яличками; захрустіли под ногами сухи сосновы кокорудзы, нарушаючи важну тишину; она дуже напоминала тишину старинного храма, в котором давно уж не служат, но ище не иссяк теплый запах ладана и воска. В зеленоватом мраку, да-кади пробитом острыми лучами солнца, в золотых лентах стояли бронзовы колонны сосен, покрыты зеленым лишайком, сивыми клочами моха.

Потом, коли вошли глубше в ліс, мі здається, что весь он яко-си нараз и чудесно оживился. Вместо Соловья-розвійника свистіли дрозды, было много багряных кlestov, крючковаты носы их неутомимо шелушили сосновы шишки, як сіра мыш бігал по отземкам поползень, мірно дзюбала кору жолна, тенькали суєтливы синицы, рыжи вевюркы перебігали по воздуху з вершка на вершок, роспусшивши хвосты. А єднако было так тихо, что даже доктор Полканов догадался: в той тишині наймудрішы слова звучали бы неумітно.

— Заяц, — сказал наш путеводитель и вздохнул:

— Ex...

Я не замітил заяца. Стежка, — єсли лем она была, — удивляла мене своїм капризним характером: часом, там, где бы она мала быти проста, она обходила вколо отдельных групп дерев, а там, где пред ньом стояли дерева густом стіном и у их кореньов росли густо яфири, она просто лізла через приземки сосен и, невидима, врізуvalася в гущавину.

— Сейчас має быти поток, — рюк Петро дуже тихо.

Коли мы перешли дві версты я звідал го:

— А где тот поток?

— Видно, в сторону одышол, — рюк старий и, посмітрівши на небо, додал:

— Тот заяц... видите...

Доктор Полканов звідал:

— Мы не заблудили?

— Та чого? — спросил путеводитель.

Но коли почало темніти, а мы почувствовали себе дост змучени, нам стало ясно: заблудили. Доктор знов гречно вспомнul о том старому и получил певну отповідь:

— Таж я ту сорок раз ходил. Через версту часу буде вырубань, рубаньом вийдеме ма лаз, обыйдеме го боком и знов в ліс, а там и Муром буде видно.

Бесідуючи, он спокойно отмірювал палицом сажені и, не остановляючись, крачал, отступал перед якимиси мі невидимими перешкодами и не много звертал увагу на видимы перешкоды. Назначена ним "верста часу" ростягнулася на добру годину пути, рубань и лаз — тоже, здаєся, "одышли в сторону", не желаючи показатися нам. Но вот мы вышли на невелику поляну, серебряный місяц висіл над ньом, освічаючи купу обгорівших дровен, и меж ними — чорний, розбурений комін от розбуреного пеца.

— Я ту быгал, — объявил нам проводник, озераючись. — То — сторожка, лісний ту жил. Пьяница.

Доктор невесело, но твердо рюк:

— Заблудили.

— Может дакус и заблудили, — осторожно рюк старик, знявши кепку, глядячи на місячик. — Заяц нам дорогу перешол, — нарікал он. — Круто вліво мы скрутили. Днем — трудно ориентуватися, ночом звіда пути указує, а днем небо пусте.

И, тыкнувши концом кия в головню под ногами, он, вздохнувши, додал:

— На лысой голові и вош не водится.

Тот чудачний додаток показался мі непотребным. Рішили отдохнути, закусити, сіли на чорны, отшлифованы дощом дровна, запасливый доктор вынял с торбы хліб, колбасу, печено яйца, открутил бляшане начинко зо шийки фляжки, обшитой кожом, наляя коняку и предложил:

— Путеводителю!

Старик перекрестился на місячик, выпил, — зачудовался:

— Дуже сильный напиток! На ладані настоящий, ци як?

Потом он долго, молчки и завзято жувал колбасу, іл яйца и послі третього пугарика россповіл нам:

— Скрыватися от вас не буду, господа ласкавы, что мы заблудили, куды тепер идти — я не знаю. Сами видите, який скушный ліс: сосна и сосна, и ніт помеж ней ніякой ріжници. Правду повісти, не люблю я тот ліс. А што слава про мене пущена, якбы я мал быти перший знаток ліса, так то на смішку надомном зробили люде. А початок тому дала малпа. Ту, видите, под Елатьмом, жила на дачі одна пані вдова, из Москвы; з малпом жила, и окаянна звірюка тата утекла от ней. Сами розумієте: звір лісний, видит: — дерева, думає: — Господи, вот мене на зад в Австроію привезли! И — маxнула в окно, тай — в ліс, а пані почала плакати, за звіром, кричит: кто ей поймає, тому десять рублей! Было то давно, літ трідцет назад, в тоти часы десять рублей — корова, а не то, что звычайна малпа. Вызываєсь я меж другими ловити малпу, и штыри добы блукат за ньом, стервом. Завзятый был и бідность пхала. Лісу того я тогды обышол не знаю сколько, може дес сотку верст. Своловоч туту, малпу, я скоро примітил, хожу за ньом, зову: ки-кис; Машка, Машка. А у ней свой характер, она скаче з дерева на дерево, морды корчит мі, дразнит, пищит, як лишка. Птички ей, подлу, интересуют; за птичками гонится, ну, розуміється, русску птичку малпі не поймати. При всей мойой завзятости на доїла она мі, та и голод морил, ягодом сътый не будеш, а то я день и ночь за ньом хожу, — не жарты! Бога молил: пошлий ты, господи, смерть на ню. Ну, вконец, она ослабла, подстерег я ей, пакость, на сучку невы-

соко, тай палицом и швырнул в ню, — звалиася, поползла недалеко, я єй в руки бояся взяти, ударилище раз, а она мяукнула и — готова! Ну, ладно, пес тебе дери, думаю; взял и понюс єй. С паньом діло мое зле вышло, дала она мі вмісто десяти рублей — 70 копійок: дохлу, говорит, мі єй не треба. А для мене от того часу почалася страдна жизнь: церков ограбят: ку мі приходят, сейчас мене за колнір: иди, Петре, глядай злодійов, ты ліс знаєш. Біглый появится, когей украдут — знов мене гонят: глядай! Полюваче приїхали — тоже я проводити их. Так, зиму и літо, и ходил и хожу. Так. А у мене свое господарство. А мене все за проводника: жандарм, урядник, всі кричат: ты ліс тот знаєш, дурак! Довели до того, что я сам обманулся, повірил, якбы направду, я знал ліс. Иду храбро, а войду и вижу: ничего я не знаю. А сказать людям, что не знаю — ганьба. Рахунку ніт, сколько я людей вондил ту. Ученый єден из Москвы прибыл, на-

значили мене ку нему — показуй! Он для мене, ученый тот, показался тоже як малпа, хотя — солидный чоловік, з бородом. Ходит и ходит, а што му треба — не мож поняти. Травы нюхат, мычит. Ледво я його допровадил до Карагарова села, откаль Илья Муромец родом, блукали мы тоже три добы. Проклинат. А мі тоже хочеся його палицом по голові, так мі надоїл! Ніт, дуже я не люблю тот ліс, велики неприятности я пережил при ньом...

Недружелюбно поглядівши на черне огниво дерев, в котором сиділи мы, як на дні ямы, путеводитель наш дополнил свою анекдоту:

— И, до того, я от молодости далекозорний; вдаль, якбы, добри вижу, а близко — мглэ. З ганьбы все на заяцов складам, што. то заяцы збивают мя з дороги.

— Зайцов я подаремниці обвиняю. Виноватый я пред ними.

Тяжкий путь науки

500 літ тому назад люде ище вірили, что Земля, то найбóльше тіло во всесвіті, что Сонце, Місяц и Звізды ходят вколо Землі, а Земля стоит нерухомо на єдном місті. Так казала вірити людям церков. Так здавалося людям и на око.

Всі мы видиме, что каждого дня рано солнце всходить на всході, плавно подниматся до полудня и заходит вечером на заході с тым, чтобы завтра рано знов выплысти на восток и зробити свою дорогу по небі на запад. Та и Місяц, и Звізды, плывут собі по небі из востока на запад. Якже иначе вірити, як не так, что Земля стоит, а всі други тіла небесны обходят Землю доокола?

И так вірили люде дуже долго, покаль не появился ученый — **Николай Коперник**, который доказал, что тонич инише, лем обман, бо не други небесны тіла ходят около землі, а земля обертається найперше каждого 24 годин сама вколо своїй, воображенной

сси, а за час єдного року робит огромный путь во всесвіті, вколо солнца. Што мы того не замічаме, то совсім природно, бо земля обертається из запада на восток за єдну добу, як тоже обходить вколо солнца за час року, ровно, плавно, тихо, без ударов, без потрясень. И солнце, и місяц, и звізды, тоже не стоят на одном місті, всьо плыве в огромном всесвітіном пространстві, по природному, математичному праву.

Николай Коперник

Коперник родился в 1473 року в місті Торун', в Польші. Послі смерти отца взял го на виховання стрыко. Коперник ходил на університет в Кракові, потом в Італії виучил медицину и астрономию. В тоты часы вся наука в европейских университетах отбывається на латинском языке.

То были часы, коли студенты интересувались надзвичай астрономиом, то ест науком о небесных тілах и их физичном праві, их

руху. Студентов не задоволяла церковна віра в нерухомість землі і туманни пояснення руху небесних тіл, сонця, місяца, планет, звізд. Бо то не було ясне, по той вірі немож було витолкувати явлений природы, пор року. В старої греческої наукі винайдено, що іще в 3-м віку в Греції астроном Аристарх учил, що Земля ходит вколо Сонця, і обертатся сама вколо своєї осі. Но и тот старинний греческий ученый думал, що други небесны тіла стоят нерухомо.

Коперника дуже заинтересувала астрономія і он много думал над учением Аристарха, который на основі своєї теорії, що земля ходить вколо сонця і обертатся сама вколо своєї осі, мог правильно объяснити пори року і ноч і день. Коперник переконался, що учение старинного греческого ученого правильне, а учение о нерухомості землі лем віра без ниякої основи. Треба було доказати людям научно, що то не правда, в што они вірят. И так Коперник посвятил свое життя на то, аби доказати научно тулу сего дня всім знану правду, що не солнце ходит вколо землі, а земля вколо сонця, и що земля обертатся вколо своєї осі.

В Krakovі дотепер показують туристам високу башту, в якой сиділ Коперник і слідил за рухом небесних тіл. Там в той башті Коперник працювал понад 30 літ, аби доказати людям велику правду. Тоді ѹще не було знаний телескоп, то єст научный приряд до убльшания небесных тіл для взору, и молодий ученый нераз просижувал цілыми ночами в своєї вежі і слідил за перемінами на небі при помочы простых инструментов.

Коперник знал, що солнце и звізды много раз більши от землі, и здаются маленькими лем зато, бо находятся на огромном отдалению от землі. А єсли так, то ци не ясніше, що меньше тіло ходит вколо великого, а не велике тіло вколо малого тіла? Ци не розумніше припустити, що земля обертатся раз на добу около своєї воображенной осі, и таким способом, на поверненої до сонця стороні земли маме день, а на другой стороні, отверненої от сонця маме ночь? А то значит, що солнце знаходится в центрі нашого світа, яко найбільше тіло, а всі меньши тіла, до которых належит и наша земля, стосуются до сонця?

Ясно, що и зміна пор року, весна, літо, осень и зима, приходит от того, що, коли земля обходит за час одного року солнце, то в своєму пути раз выставлена до солнца больше том чистом, другий раз другом, бо земна ось не змінят своєго нахилу. "Лем тым єднаковим нахилом оси можно витолкувати неровность дней и ночных и зміну пор року — рішил Коперник. — Коли бы земля не мала нахилу, то дни и ночи все были бы ровны."

В 1543 року була напечатана книга на латинському языку, в якой было поміщене учение Коперника. Но сам Коперник буł тогдь уж при смерти. Он лем мог подержати книжку в холодных руках и помер. Але учение Коперника зробило го бессмертним на вічні часы.

Бруно и Галилей

Коли книжка Коперника дostaлася в руки монахов и они прочитали єй, зробили крик.

"Таж то гріх, таж то єресь, єретичне учение!"

— То опасне вольнодумство, то против самого Бога — твердили други.

"Як мож идти против науки церкви, которая учит, що земля стоит, не рухатся, и находитя в центрі світа"...

Почалися переслідования правдивого учения Коперника. Книжку заборонили печатати, а кто отважился обстати за учение Коперника, того переслідували.

Первый погиб ученый итальянец Джордано Бруно. Його спалили на огні в Римі 1600 року.

Бруно был одним з великих мыслителей. В молодости он жил в монастыри и там учился. Треба знати, что в тот часы не было нецерковных школ, кто хотіл учитися мусіл идти до монахов. Вся наука была под контролем церкви. Бруно не мог терпіти той скованой монахами науки, он горіл жаждом широкого свободного знания. "Правнение истины — едине занятие героя", — писал он потом.

Бруно скинул зо себе рясу монаха, утік монастыря и почал ходити по містах и пра свіщати молодеж в духі учения Коперника. До його рук попала книга Коперника. Останался сторонником нової системи світа. Но он пошол дальше и дошол до того, що переконался, що весь наш сонечний світ

значит Сонце, Земля, Місяц и други планеты, что кружатколо нашего солнца — то лем порошинка в огромном просторі всесвіта, что таких солнц, из которыхажде має свои планеты, свои землі, незраховане число, их столько, сколько мы видим звізд на небі; тоты звізды, то солнца, лем дуже далеко. А сколько мы звізд не видиме, что они так далеко, что даже через телескоп людске око не досягне. Єдни из тых світов творяться, други пропадают, гинут. Тым світам ніт числа. Всесвіт бесконечный. За того правильне учение о всесвіті Бруна почали переслідувати. Його хитростю заманули в Рим, который был в тоты часы столицом папской державы. Ограничена папска держава была середина сегодняшной Италии. Не ограниченом папском державом были всі католицкы краи в Европі, римский папа, чрез своих заступников, кардиналов, епископов и духовенство мал такой вплив на пануючых, што ниякий пануючий його волі не сміл спротивитися. В тот Рим привели Бруна и заточили в тяжку папску тюрьму. Спочатку требували от него, абы отрюкся свого учения. 8 літ Бруно сиділ в тюрьмі, не отрюкся правды, он завзято и сміло защищал свєве учение.

Коли папский суд засудил Бруна на смерть вогні, тот муж не показал страху и заявил судьям:

— Вы з большим страхом объявляте свой присуд, як я го слухам.

Он твердым кроком вышол на стос приготовленого дерева и сказал:

— Я умираю мучеником за правду.

Каты подавали му крест, але он отвернулся от них.

В одной книгі казнь Бруно описується так: “Незадолго казнь... Звонят звони... Шумит и волнується огромна толпа народа... Ралтом всю утихат. Показалася процессия. Впереди повіват кроваво-червень флаг. За ним идут священники в близкучих ризах. Он іде повольно, на його руках и ногах звонят кайданы. Який он блідый! Але який спокойний и незахвійний! Ни тіни ваганя на його обличі, освітленому глубоков думов. Велики смутны очи нерухомо смотрят вперед. От чого в них столько жалю, чого они жалю? Ци житя, з яким росстаєся, ци про сліпоту тлуму? Але тяжкий путь скон-

ченый. Настає хвиля мертвайтишины. Бруно повольно всходить на стос... Його привязуют ланцухом до столба. Ни скарги, ни звуку... Вітер, што подул, зарушал його каштановыми волосами и повіял в лицес ароматом весняных квітов: послідний привіт землі. Взор Бруно звернений на небо. Як всьо то прекрасно: тоты квіты, тот блеск весняного дня, тата бездонна синява неба, весь тот світ. Бруно не видит катов, які мечутся внизу и стараются запалити стос... Іще хвилька — занялося огнище, и столб поломени, што звілся вгору, заслонил мыслителя от взоров толпи.”

Тепер великому Бруно стоїт памятник на місті спалення, як великому мыслителю и мученику науки.

* * *

Через осем літ по смерти Бруно было вънайдено в Голландии побольшающее школо, приближающа труба. Она наближалася отдаленіи предметы. О том дознался итальянский астроном Галилей и створил первый телескоп.

Телескоп был малый и слабый, але он рос. Крыл велики тайны всесвіта, які до того часу никому не были відомы. В первую звіздну ночь Галилей был зачудований, коли увиділ в свой телескоп много тысяч звізд на небі, которых он не мог видіти простым оком.

Перший телескоп Галилея увеличал лем в три разы, але он приготовил другий телескоп, который увеличал уж осем раз. Як он был зачудований, коли замітил на великой кулі планеты Юпитер три темны точки. Галилей з нетерпінем ждал ночы, што переконатися, ци одошол Юпитер от тых трох точок. Так, одошол от тых точок. Выяснилось, што они трохи пересунулися на запад. Он жде четвертой ночы и переконуєся, што то сопутники Юпитера, як наш Місяц — сопутник Землі. Потом нашолся ище сопутник, и Галилей вызначил час их обороту наоколо Юпітера. Тому астрономы не хотіли вірити и єден з них даже не хотіл смотріти в телескоп.

Галилея не смутило таке недовірие, и он продолжувал свои спостережения. Місяц в телескопі оказался кульом з горами и зашадинами, подобными на дно моря. Яскрава планета Венера, што появляется вечерами

на востоку перша от других, в телескопі була подобна до невеликого серпа. Галилей почал призератися єйаждоноч и установил, што при своєму обороті вколо Сонця Венеру видно из Землі, як и Місяць, то в формі серпа, то полколеса, то цілого колеса. Але простым оком того видіти не можна, хотя Коперник и предвиділ таки зміни. Они бывають от того, што Венера ближе Сонця, як Земля, и Сонце освічат єй то з єдної сторони, то з другої, як и Місяць.

“Яку правду мал Коперник!” — думал Галилей.

Он перенюс телескоп в Рим и продовжувал спостерегати. На Сонці он замітил плями, які пересувалися все в єдну сторону, што показувало, што і Сонце обертатся вколо своєї осі. Всі дивувалися новим открытиям.

Но на Галилея ждала доля Бруно. Почали му загрожувати каром. Ученый не хотіл

молчати и написал книгу о своих открытиях, котри блестяще потвержували учение Коперника. Тогда його обвинили, яко еретика, заточили в тюрьму и послі мук под загрозом смертной кары примусили отречися учения Коперника. 70 роцьний старушок примушений был пред толпом народа узнать за помилку то, в чом он был переконаный, яко научной истині. Повідали, што Галилей, послі отречения от правди, сказал:

— А все ж она (Земля) обертається.

Отречение от правди уратувало житя Галилея, але його держали в тюрьмі ище рок послі того. Потом он прожил решту свого житя в своєму будинку, недалеко от Флоренции под строгим надзором власти. Незадолго он осліп и помер в 1642 році.

Так папа и духовенство жестоко росправлялися з учеными, котри осмілювалися говорити народу правду.

Як захищали и добывали кріпости в стародавні часы

Коли западно-европейськи експерти будували Лінию Маннергейма на Карельському перешейку, то були переконаны, што ніт такої сили, аби тоти модерни укріплення могла пробити. Уверені в силі тих своїх укріплений, нагуцканы западними имперіалистами, финські білогвардейці спровокували свого великого сусіда. Бо то і була кріпость тата Ліния Маннергейма! Обйти не мож, бо з обох сторон вода, хотя и замерзена зимом, но артилерия може розбити ліди и затопити людей. Ясно, што если бы западни експерти и финляндска команда предвиділи, што тата их ліния буде розгромлена, то они бы не будували єй собі на гибель. Но треба знати, што тоти подземны форты и казаматы стали гробом для финляндской армии, а не єй обороном. Мощна совітска артилерия заляла желізном лавом тулу лінию подземных укріплений

так, штэ для скрытой там финляндской армии не было спасения. Там, в тих кріпостях погибли найліші часті финляндской білогвардейской армии, так што Фінляндия была мушена капитулевати. Красна артилерія доказала западным знатокам укріплений и стратегам, што ніт такої кріпости, к-т у бы не розгромила модерна совітска артилерия.

Однако на западі не рішилися ни англо-французы добывать германский Вествал, ни германцы Мажино. Германцы, корыстаючи зрады французских генералов, обошли Мажино с сівера, через бельгійску територию. Так што на западі не было рішено, ци модерни кріпости устоят против модерной артилерии. То рішено было на сіверо-востокі. Там показалося, што совітска модерна артилерия и механизирована армия бере найлішую модерну кріпость. А то значит, што

западны експерты и стратеги мушены придумувати ище модернішы кріпости, абы они могли устояти.

* * *

В стары часы люде не знали таких подземных фортов и укріплений. Кріпостом называлося місто оточене муром, а даже высоким кріпким деревяным частоколом, если город был тымчасовий — осада, колония. Но муроаны, стары города были дуже сильны кріпости против наїздников в стары часы, коли не была знана ище артиллерия. Звычайно таку кріпость не мож было добити, треба ёй было брати облогом, голодом. Греки мали облягати Трою долги рокы, аж, по преданию, взяли ёй хитростом. Побудували величезного деревяного коня, в которого середіні покрылися греческы воякы. Потом греки отступили из-под города и отплынули в море. Троянцы, думаючи, что не приятелі уж навсе отступили, пробили сами отвор в мурі и втягнули в город того деревяного коня. Ночном годином скрыты в том коню воякы вышли и запалили Трою. Греки вєрнули, вошли в город и захватили го.

* * *

В 334 року до Христа греческы войска вдерлися в Персию под командом найславнішого полководца старых часов, царя **Александра Македонского**. Над ріком Граник Александр розгромил огромну перску армию. Лем невеличка часть спаслася бігством из поля битви, и замкнулася в укріпленом городе Галикарнассі.

Галикарнасс был перворядном кріпостом на тоты часы, оточеный высокими каменными мурами. Александр, хотячи закончти розгром перской армии, приказал взять город приступом.

В темну ночь подошли войска Александра под город. Почался штурм. Быстро подступили греки под мур, подставили драбины и почали дертися по них на мур. Но на мурах, заслонены муром, уж ждали на греков персцы воины, и хотя их было не много, але муры были их великим перевагом. Они могли разити греков из мур, которы их засланяли перед греками. Кои греки дерлися по драбинах, персы тымчасом разили их каменями, стрілами и списами. Кто до-

сягал верха мура, того встрічали мечами и спыхали вдолину.

Греки мушены были отступити з великими сіратами.

Ністало рано. Под мурами города видно было много греческих трупов и много раненых, котры стогнали, просячи ратунку. Страты были так велики, што Александр не осмілился повторити приступ. Здавалося, што город не може быти добытый, што покаль тоты муры цілы, то ніт такої армии, котра бы могла вступити в город.

Александр постановил перейти до осады города. Он рішил проломити муры кріпости. Треба розбити муры, бо лем так мож вдертися в город и поргнати його защитников. Лем так приступ може удатися.

Но мечами и копиями муру не пробьеш. Для пробитя муру потребны специальны машины. И вот, берутся греки до роботы. Идут в ліс, рубают дерево, везут под город и ту майстры приступают до будовы деревяных машин. На четвертий день машины побудованы.

Такы деревяны машины, из которых мож метати велики скалы и колоды. Были то велики процы, котры натягали по шестиго и больше хлопов и выпускали на місто скалы по 40 и 50 килограмов вагы. Они ударяют в городскы муры и отбивают по фалатку з муря. Дакотры скалы пролітуют до міста, пробивают дахи домов, убивают людей.

Така металльна машина, як вспомнено, нагадує процу, рогатку, с котрой діти мечут каминчики. Лем што вмісто тых рожков, то сильны столбы вкопаны в землю. Заміст гумки, грубы канаты, які скручены з воловых жил и кишок. Тоты канаты натягали за помочом дручка або колеса, а коли натягнули, закладали затримку и вкладали в обойму скалу або колоду. На даний знак всі машизы выпускали скалы и колоды на город. То была єдна стародавна облогова машина. Она кидала скалу на 400 до 500 метров. Называлася тога машина — **балиста**.

Друга стародавна машина для метання скал называлася “**катапульта**”. Головна ёй часть была подобна до великої ложки выточеной в длгой и грубой колоді. Канатами из воловых кишок она была прикреплена до моцных грубых столбов закопанных глубоко в землю. За помочом корбы туту ложку при-

гинали до самой землі. Коли лем натягнену ложку пустят, єй конец кинеся в гору, уда- рится о моцну перекладину — и кине свой камennий снаряд з великим силом; камень, зробивши круту, високу дугу, летить до єд- ного кілометра далеко. Греки не все мета- ли скалы из катапульты. Вот раз они кинули из той машины в Галикарнасс бочку. Бочка, упавши в середину города розлетілася, а из ней заметалися на всі сторони ядовиты га- ды. Другым разом кинули смердячу падли-ну зо здохлого пса, потом ногу здохлого коня, чтобы занечистити воздух в городі. То была артилерия стародавных часов и єї "снаряды". Падлина, то были труочы "снаряды", котры заступали модерны газо- вы бомбы.

За тот час, коли иде бомбардуваня из тых деревяных машин Галикарнасса, греки под- возят ку городским мурам купы землі и засыпуют ров перед городом. Бо стародав- на кріость была оточена не лем муром, але и ровом, звичайно тот ров был наполненый єодом. Дармо персы кидают на головы гре- ков каміня, ліют горячу смолу. Греки кри- ктятся за тот час в приготовленых на колесах бугах, потом выходят и продолжают робо- ту, аж удаєлося им зробити насып — 100 метров долгий, 25 метров широкий. Уж тя- гнут по насыпі на катульках дві величезны облоговы башты. В каждой башті по 5 говерхов.

Ледо башты подсунули ку мурам, уж по- чинают росколысувати грубу, тяжку и твер- ду колоду, што висит на ланцухах в нижном поверху башты. Росколысавши колоду, с сілом ударяют в муры. Сыпlesя на всі бо- ки мур фалатками.

Так працеють таран. Он долбе мур до того часу, пока не продолбе го на другу сторону.

Персы усиливаются запалити башту, ліют з мурів горячу смолу. Але на верхних пло- щадках вежы стоят легкы балисты и ката- пульты — меленъкы сестры тых дальших тяжких. Канатами служат ту тухо скрученые воловы жилы. Тота "легка артилерия" про- ганят персов зо стін кріости, не дає им гоппалити башту.

Пару неділь тя неся осада. За тот час жи- тя в Галикарнассі стає нестерпиме: камені літят градом и руйнуют будинки, трупы лю-

дей и звірин роскладаються и роспространя- ют смрод и заразу. Городский мур поддаєся под ударами таранов.

Наконец греки переходят до рішаючого штурму. Приготовлена для персов нова не- сподіванка. Катапульты кидают в город запалены бочки зо смолом. То "запальни бом- бы" греков. У Галикарнассе почалися вели- ки пожары.

Іще залп. На місто сипутся сотки тяж- ких скал. В тот сам час греки с криком ки- даются до штурму, лізут в город з осадных башт и в пробиты таранами проломы в му- раЖах.

Персы не выдержали: Галикарнасс добы- тый.

Так добывали кріости, и так их обороня- ли в стародавны часы, коли іще люде не знали и не употребляли стрільного пороху.

Стрільний порох

Переходит от осады и добытия Галикар- насса 16 соток літ. 1342 рок по Христі. Испанский король осадил город Алхесирас, занятый тогда арабами.

Испански войска уж готовятся до штурму. Раптом на мурах міста появляются якиси до сего часу невиданы машины: Долга труба, подставка — вот и вся машина. В трубу штоси закладают. Потом ку трубі подходит чоловік. Он не натягат канатов, бо их и ніт, як в старых машинах. Он лем подносит до труби огонь — раптом чути гром, с труби летят дым и поломень, а потом летит же- лізне ядро.

— Нич то інше, лем чары — в замішаню думают забабонны испанцы: кто може выкидати з машины ядро, як не накручуют, не натягают канаты. Никто інший, лем чорт. Ну и як боротися против сили дьявола?

И королевски солдаты зо страхом утіка- ли от муров Алхесираса. Молитвом они ста- раняются прогнati "нечисту силу", махают крестом на городски мурі — и знов идут до штурму. Але, "нечиста сила" не боитсяничого. Знов ку чортовским машинам под- ходзят "чаровник", подносит до труби рос- гечену паличку... Знов с труби вырываются дым и огонь, в испанске войско знов ле- тит ядро. И даже ранит тых, што молятся.

Боротися з невидимом силом здавалося

безнайдійним. Іспанцы утікають даліше от мурів города.

Быстро ширяться по всей Европі тревожны вісти "про невідому силу, яка с шумом и громом, з дымом и огнем мече ядра, не знає піщади и не боїться даже креста."

Але купцы, — бывали люди, што обышли много країв, — разъяснюют своим країнам: ніт ту ніякого чуда. Уж давно відомо мудрым китайцам, што коли змішати салитур, сірку и углі и до той мішанины приложити огонь, то тата мішаница в моменті вспыхне и быстро згорит, даст много дыма и зо силом откине всю, што лежит в коло. Китайцы з давен-давна вырабляют туту мішаницу и стріляют на потіху на свои праздники. А воювничы арабы замкнули туту мішаницу в трубу и примусили ёй выкидати ядра. Та уж и дакотры европейски майстры знакомы з огненнем стрільбом. Уж три роки тому назад в Англии было приготовано таке орудие.

И вправді, европейски майстры быстро овладіли новым вынаходом. В коротком часі послі осады Алхесираса, в бою при Крессі, во Франции, англичане огненнем стрільбом, дымом и громом пугали коней вражых рыцарей, каменными ядрами перебивали коням ноги. В том бою англичане наголову розбили французских рыцарей.

* * *

В 1453 року турки осадили Цареград (Константинополь). Под мури города подвезли осадны арматы. Ту были и стары машины, што метали камені, и новы — огнепальны.

Почалася осада.

Вот працує метательна машина — франдібола. Франдібола — не дуже сильна машина: она мече каміня заледво на двіста метров.

З метательными машинами конкурювали көвы огнепальны — бомбарды. Але з бомбардами трафлялися разны несчастны случаи. То єдна, то друга бомбарда розрывається. При том она парила, рачила и убивала тых, што ёй обслугували и окружали. Желізны стінки бомбард не были сильны.

Турецкы воины боялися, сторонилися новых орудий. Говорили, што они больше небеспечны для своих, як для ворога. Инша річ — стара машина. Правда, ніт в ней дыму и грому, але до дыму и грому враг уж привык и його тым не настрашиш. А зо старом машином робота просгійша и беспечнійша.

Най майстры, што вырабляют такы немоцны бомбарды сами стріляют зо своих выробов.

И майстры возилися сами зо своими дітишами: годинами они наводили свои бомбарды, то вынимаючи, то подкладаючи деревяны клизы, чтобы подняти або спустити орудие. Мірком они отмірювали порох для єдного выстріла. Нарешті майстер подпалювал гнот, а сам ховался в яму. То служило сигналом для осажденых. Они, видячи из мурів, як крýється майстер, то и сами крýились за каменны зубы в мурах, и ядро не причиняло великої шкоды.

Гордостью турецкого войска была велича мортира. Она выкидала чорны каменны ядро около 400 килограмов вагы. Падаючи, таке ядро от свойой ваги наполовину врізуvalося в землю. Але, правду повісти, оно не робило великої шкоды осажденым. Та и не часто падали такы ядра: клопоту з мортиром было столько, что она робила заледво сім выстрілов на добу. Нарешті, ёй розорвало.

До дня штурму турки остали лем при старых машинах. Майже всі огнепальны розорвалися. Штурм провадился по старому: тисячы людей дерлися на мури города. У турков было 50 єоинов на одного грека — и топішило конец боя. Византия пала.

* * *

Счасом огнепальны орудия поправляються так, што выгісняют совсім деревяны машини. В нашы часы артилерия доходит до великої силы, досконалости и математичной точности, засыпаючи кріпости желізным градом. Ніт такой кріпости, которая могла бы устоти под огнем соєтской артилерии, як показалось на Карельском перешейкі. Правда, русскы в е славитися, яко найліпши артиллеристы.

В тропичных лісах Африки

В Африкі в області екватора плине мугуча ріка Конго, друга найбільша ріка в світі позаду Амазонки багатством води. Вся вода вливатиметься в Атлантичний океан. Постоянні вітри приносять із океана великих выпары, які потім падають уливними тропикальними дощами на величезній області між тропиками. Тропикальні зливи не похожі на наші зливи. Там за три години злива наліє води на 10 см. Вода швидко спливатиме поточками і річками в великанську ріку Конго.

Так кружить вода цілій рок: она виходить, яка пара із океану, живит землю Африки і відплыває ріком Конго назад в океан. Беспреривна вогкость в жаркому кліматі творить буйну рослинність на величезній ровнині, на якій виростає тропикальний ліс.

То чудо рослинності, хаотична мішаниця пальм, фігового дерева, великанських папортина, акаций, мімоз, ліян, орхідей, бананов, дикого винограда і багатьох інших рослин, які сплітаються в непроходну гущавину. В такому лісі в день темно, сонця майже не видно. Дерева-великаны досягають 50 метрів висоти і до трьох метрів грубої.

Ліс росне якби на три поверхні. Внизу в полтімряві застелюють землю мохи і таки трави, які менше потребують світла. Над ними подносяться корчі і низкорослі дерева, обвиті ліянами. Ліянами звиваються, як канати з зелених і квіткових, перекидаються з дерева на дерево і висят гирляндами в воздухі. На висоті 20—30 метрів поднімаються зелені конари лісних великанов, які вкривають своїм листям, як дахом, нижні поверхні. Часами ліянами звиваються по них пріземках доверху і спадають вниз.

Земля покрита гниючими колодами, купа-

ми ліян, що тліють, чепкими ползучими рослинами, травом і мохом. Вогкий жаркий вітер помагає швидкому гнитію. То запричиняє шкодливі выпары, тяжкі для дыхання. Вітер не може проникнути там, щоби освіжити воздух.

В часі страшних тропикальних бурок, коли близкавиці беспрестанно блискавиці і бури, громи, ліс приходить в рух від вітрів. Чуті тріск, свист і скріп, падання вирваных с корінням великанов. Починається злива і всього перетворюється в хаос. Шум дощової води заглушає людський голос. Але заледво проноситься буря, ліс знов стоять тихий, величавий і безлюдний.

В густом непроходимом лісі тяжко прорватися для кожного звіра. Лем часом може вістріти стадо слонів, яке ходить на водопой в ріку. Трафляються буйволи і кабани, коло рік бегемоти і носороги, а в ріках крокодили. Птахи дають знати о собі безперервним шумом і криками, але видіти іх майже неможливо. В гущавинах живуть людоподобні малпти — горилы і шинпанзи. На землі ползають змії і ящурки.

Але найбільше в тропикальном лісі інсектів — мух, комарів всякого роду. Тут і царство серед вогкій гниючої рослинності. Коли приложити ухо до гнилого дерева, то чути беспрестанний шум в передніх і центральних інсектів, що рояться.

Найбільше нестерпимы невеличкі пчоли, які стають вжалити в очі непрощеного гостя, зализають вам в ноздри і ухі, візут в рот. Оса бренчить над ухом, величезний чмель снує перед носом, цілій рой мірянок сиплеся з конарок на голову. Друга стая грызі ноги, зализає на шию. Армія термітів і жуків в день трафляються на к

жdom місци, а вночі беспрестанно цвірчати коники і цикади, ночные мотыльки і мушки масами летят на огонь. Множество комаров, што ссут і жалят, не дают заснути.

В том страшном лісі ниякіх дорожок и стежок не было прокладено, коли вандровник Стенли з великим караваном арабов и негров постановил перейти через него по берегу ріки Конго. Десят місяців люде шли майже безпрерывно в вогком задушливом воздухі з болотними выпарами. З дерев капала роса, як дощ, долго ранами прокривала землю мгла, одежа николи не высыхала, быстро тліючи от гнитя.

В лісі не встрічали поживных плодов, не удавалося убить звіра або птахов. Люде голодували и хворіли.

На початку подорожи Стенли писал:

“Мы ползeme, хапameся за што попалo, протискуєmся через вогку гущу. Люде уж не не идут живо — каждый лем ся влече. Розмокла глина ховзатся под ногами, ноги грязнут в болоті. Всі цілковито змучены, а лісові и конца не видно. Послі полудня розложилися табором, цілковито змучены борьбом з лісом гущавином, стомлены страшном спеком”.

Потом Стенли перешол с караваном через такий самый ліс по рікі Арувімі, што вплыват в Конго. Там всяди встрічали звалены дерева. Они в беспорядку завалили переходы, дакади лежали впоперек потоков, Люде падали с тых мостов, дерлися на рабках, поднималися по похилому дереву высоко в гору и перескакивали с конари на конар. Цілly годины вытрачали на тоты нестерпимы переходы в роспеченой жарі и душном спертом воздухі.

З гущавини ліса вылітали часами затрутые стрілы невидных ворогов, містных жителей.

Але найтяжче было, коли стратили стежку и шли по компасу, прорубуючи гущ. Часами за годину не проходили больше, як пол километра.

Часть людей загинула от той тяжкой подорожи, з голоду и от затрутых стріл місцевых жителей, котры боялися непрошеных гостей.

В таких тяжких условиях был зробленый tot переход тропикальным лісом Африки.

В когтяг льва

Было то в глубині далекой южной Африки.

Над прекарсном долином Маботси быстро насыпалася темна ночь. Яскраво блищали звізды на чорном небі. В селі негритянского племени бечуанов погасили огні. Жителі, утомлены денными роботами, заснули моцным сном. Близко хат в загородках з высоким плотом из колючой акации были короны и овцы.

Затихло всьо в природі. Затихло житя в селах.

Раптом ночну тишину роздер рев льва, который приближался к одному из сел. Слопочатку його рев короткий, урывистый, он поступово переходил в грозный рык, який постряс околицу, як гуркот грома. В отвіт розлягалися з разных сторон інши голосы. То страшны звіры збералися на ночне полювання.

Заметалися в загородах коровы и овцы, выдаючи жалостны звуки, побудилися в хатах діти и почали плакати, дорослы тремтіли от страху, боялися высунути за двери.

Кровожадны розбойники газдували на волі без ниякіх перешкод. Могучыми скоками львы перескакивали колючи плоты в 2—3 метры высоки и нападали на безборонных коров и овец. И такой в загороді пажерны звіры спрavляли свой ночный банкет, не боячися людей.

Нааро, нажерты звіры тихо зникли в лісных зарослях.

Так штоночи нападала на тото або друге село зграя львов, яка появилася в той або другой місцевости. Не встрічаючи отпору, льви сміло нападали ночами, мордуючи скот, а часами осмілювалися нападати и на людей, што выходили с хижин на помоч скотині.

Єдного разу лютый звір вдерся в хижину за негром, што утікал, и зажер го на очах збожеволіой жены, яка встигла сховатися з дітmi под шкуру убитого звіра. Другим разом на очах матери лев схопил с хижини хлопця літ 12 и зажер го в корчах. Мати даремно голосила и кликала помочи, никто єй не допомог и не погнался за пажерным звіром.

Беззахистни жителі часами днем устроювали вспольны облавы в зарослях. Але што они могли зробити без стрільб, лем зо старыми списами? Коли появилися львы, людє розбігалися на всі сторони и звіри зникали. Оставал им лем єден выход освободитися от страшных звіров — переселитися в ішту отдалену околицу.

Поблизко одного из сел жил молодий англичанин доктор Давид Ливингстон. Он купил кусок землі у начальника племени, побудувал будинок и почал жити в ньом с помочником Мебельве з бечуанов. Они засадили сад, завели школу, доктор лічил хворых, а Мебельве учил дітей.

Добрый доктор дуже жаліл бідных безпомочних жителій и задумал им помочи. Дознавшися, што льви покидали околицу, єсли там был убитий єден лев, он постановил з Мебельве идти на полюваня зо стрільбами и убити хотя бы одного звіра. З ними выбралися и негры.

Незадолго нашли сліди львов в гущавині среди горбов и оточили ліс, поступово съужаючи коло.

Раптом доктор замітил на скалі льва, але выстрілити не встиг. Мебельве выстрілив перше и не трафил, а звір зробил скок и зник в корчах. Бечуаны (негритянське племя) не отважилися напасті на него. Потом увиділи іще двох львов, але и они встигли скривитися, прорвавши ланцух полювачов, што розбігалися при появі грозных звіров. Послі той неудачи постановили вернуті дому. Ливингстон, оминаючи вершини горба, увиділ великого льва кроков на тридцет на уламках скалы. Доктор старанно прицілив через корч и отразу выстрілив з обох люф.

Але звір не звалися зо скалы, як убитий, и не присіл, як смертельно поранений, а люто махал хвостом и готовился напасті на доктора, который заряжал стрільбу. В єден момент лев скочил на него и вчепився зубами в плечо. Страшно рычуши над самим ухом, он тряс свою жертву, потом кинул на землю и наступил лапом на голову.

Лежачи под львом, Ливингстон замітил, што на 15 кроков Мебельве ц'літ з звіра зо стрільби. Але стрільба у него была стара, іще с кремньом, заміст пистона. Руки учителя трясилися зо страху. Он спустил курок — осічка, спустил другий — нова осічка.

Лев кинулся на Мебельве и вплялся зубами в стегно. Тогда один храбрый бечуан напал на льва зо списом. Лев кинулся на него и скопил зубами за плечо. Але в тот сам момент он упал на землю без руху, от утраты крові. Обідві кулі доктора зробили свое.

Всьо сталося надзвичайно быстро. Величезний звір был поранений майже смертельно, але борсся за свое житя и пред смертью встиг покусати трьох людей.

У Ливингстона оказалось 11 ран, которы оставили рубцы на ціле його житя. Рука была поламана и зрослася не совсім правильно.

На слідуочий день бечуаны устроили бенкет коло трупа льва. Каждый старался добити хоц малый кусок сердца, думаючи, што буде храбріший, єсли зіст кусочек сердца льва.

Пострадавши на полюваню поправилися от ран, а звіри перестали нападати и зникли з місцевости.

В тоты часы льви водилися во всей южной и центральной Африкі, але тепер в многих околицах они совсім вынищены колонистами. Прото єст місца, где они держатся до сего часу в зарослях на окраинах лісов и роблят ночные напады на травоїдных животных, зberаючися на таке ночные полювання по 6 и больше штук.

Вожаки отшукуют в травах на ночовлі стада зебр, антилоп, жираф, буйволов и грозным ревом жентих на других львов, што засіли в засаду. На буйволя нападают два и три льви, бо єден не порадит з буйволов.

На людей льви нападают рідко — лем як дуже голодны, стары, або в самообороні. Але раз засмаковавши людского мяса, лев-людоїд стає смілим и нападат на людей даже дньом, вдератся в село.

Приміров таких нападов єст много.

В одкай колонии лев загрыз пару негров. Одного разу из громады людей в 40 чоловік в день лев скопил носильника, а вечером листоноша. Через пару днів нахальний лев вдерся в хижину и скопил солдата. Товариш оборонил го горящом головньом. Чөрез два дни лев догнал под самым селом старшину и загрыз го, потом напал на роботника, што сиділ ксло ідла с товаришами.

При будові Угандської желізної дороги в 1899 році, два льви людоїди навели панику на роботников індусов, знищивши за єден місяць двадцять осем землекопів. Індусы покидали роботу и повтікали в місто Момбас. Лем через три неділі они повернули, коли інженери убили львів.

В Южной Америкі

РИКА АМАЗОНКА

Ніт в світі ріки, яка несла бы в океан таку масу води, як несе ріка Амазонка, што пропливат поперек Южной Америки. Она починається в горах Андах и на віддалении 1000 кілометров тече з Анд по горських ущелинах и потом вступат на рівнину.

Заледво Амазонка приняла первы свои притоки; она робиться ширша от ріки Волги, а тымчасом она має ище течи 450 кілометров и соединитися с многими іншими ріками.

Нарешті под самим екватором Амазонка розширяється в ціле море и вливат в Атлантик так много воды, што на 500 кілометров от єй в іву в море, далеко в морі, можна видіти коломутны річны фалі.

Рівнини Амазонки жаркы и вогкы. То природна теплица величини ледво не в Европу. Але тата огромна рівнина мало ище знана людям. Проти нуті в тоту теплицу майже неможливо по той причині, што она вся заросла густыми болотными лісами. Ліс складатся з высоких, як то онни, дерев, дуже губых. Пару людей, взявшихся за руки, ледво могут обняти в приземку єдно таке дерево. А всі дерева разных пород: або з великими споряними блискачкими листками, або з дробными ци пірястыми.

Ліяны грубы и долги, як морски канаты, обвивають грубы деревя. Всю то сплелось, герепутало в таку гущавину, через которую неможливо продертися, аж треба прорубувати дорогу сокиром.

Щобы хотя скл ко-небудь ознайомитися с природом тых лісов, мы наняли великий човен и с проводниками індійцами пустилися вниз по Амазонкі на пару сот кілометров.

В час рано воздух над ріком свіжий и холдинуватый. З блискачого листя величезных дерев и з даху нашого плаваючого будиночка капат ночна роса, якби через ночь они были змочены дощом. Лем зрідка повіват слабенький вітрік. Ріка гладенька, як зеркало.

Помалы в лісі починается бурне житя. Табуны качок злітаются на гладку воду, совсім не бояться людей. Цілы хмары чорноголовых чайок с криком кружат над ріком. До берега подхожат олені и дики козы, а шелест в густой гущавині говорит о присутности маллі. Незамітны в гущавині папуги разных видов сідают на плодоносны галузкы дерев и тогды градом сыплються вниз лузга и ягоды. Весь ліс наполняется голоснем стуком разнобарвных дятлей (жолн). Часами з лісной глухини, где земля вогнійша, роздаєся шум, якби отряд кавалерии приближался быстрым галопом. То стадо юодосвинок допче вогку землю, выганяючи з ней хробов и мух.

В лісах Амазонки, в водах, воздухі — кипит житя. Правда, в темной глубині ліса коло коренев дерев мало животных, але верхи дерев, які купаются в солнечном світлі, обліплены инсектами и птахами.

В том царстві ліян (віючихся рослин) зеїръ пользуются рослинными канатами, чтобы взралатися поближе солнца и свіжого воздуха. Большинство амазонских звірей пристосовано до житя на деревах. Там начисляют тридцать осем видов маллі, з яких всі лазуны, всі з довгими и чепкими хвостами, што допомагают роботі штырох рук. Амазонский медвідь тоже спрятно взбератся на дерево. Муряноїды, лінівцы, разны виды білок (веюрок) майже не спускаются на землю. Треба додати до того, что много змій и інших ползунов живут лем на деревах. Коли величезный удав (уж дуситель) обвиєся наоколо суков и дримат нерухомо, його трудно стрижнити от ліяни.

Але головне царство деревных верхов становлят птахи и мухи. Меж мухами єст много таких, сильне розмножение яких стає згубным. Так ночны москиты и денны мухы "піум" ділают даякы острова Амазонкы совсім недоступными — до них страшно и приближатися. Мурянка "сауба" отгryзат куски листя и несе их в свои долги под-

земны коридоры; кофейны плантации часто совсім нищатся ватагами тых розбойников. Друга мурянка — “огненна” — ище страшнійша; трафлялося, што тоты мурянки примушали утікати цілы села индійців.

* * *

Приближатся полуночне. Сонце надто палюче, даже для жителій горячих країв. Всьо спішит в найгустійшу тінь, много звірины и птаства засыпают. В природі настає спокой, німа тишина. Ніякіх хмарки не видно на небі. Листя величезных дерев блищить под прямовидними лучами сонца, ненарушеній спокой ланує внизу, где лем зрідка перелітают с квітка на квіток маленьки пташки колібріи або мотильки. Не видно ни рыб, ни водяных птахов, лем на піщаних намуловых островках лежат величезни крокодилы.

З настаньом темноты мы остановляемся дагде коло широкой піщаной намулины, старанно привянуеме човен и укладамеся на ноч. Стараемся выбрать даякий островец (выспу), бо отдалъ от лісов и перешюда з воды забеспечуют нам спокой от диких звіров.

Індійцы набирают дров для ватри, а по дрова итти недалеко: на вершку острова немало дров, принесеною водом. Розложивши огонь, индійцы берутся ловити рибу. Рибы подходят сами ку світу, а индійцы надівают их на списы. Часами налапают чепрех, які выползают на пісок зарывати свои яйца. Отже, вечеря нам приходит даром.

Коли зме повечеряли, индійцы долго хлюпалися в воді, притягли ище дерева на огонь и потом полягали спати єден коло другого под чорным плащем. Спокойне дыхание их указує, што они заснули. Зато не так легко заснути европейцу, зачарованому величавостю и торжественностю незвичайной обстановки.

Тихо плещут фалі в піщаний берег, и нічий крик не порушує ночной німой тишини. В мертвій тишині чути лем шелест ползучої комахи, и ухо ловит плюск подскакуючої рибы. И на небі панує такий самый спокой

— ни одной хмарки не видно. Раптом зашумит вдали вода, якби налетали фалі на фалі, и здаєся якийси дивный рух на середині рікы. Пробудилися індійцы и шепчутся боязливо. Они думают, что даякий величезный водяный змій, даяка потвора робит тот незрозумілый шум.

Ополночи перший раз порушуєся спокой спячого ліса криками животных, и от того часу тоты крики повторяются от часу до часу. Чым ближе до рана, то и частійше чути тоты крики. Але незадолго до всходу сонца настає тишина, яка была и на початку ночи. Часами, з невідомої причини, фалюваніе в світі животных досягає такої сили, што весь ліс наполняється тысячами размітых голосов, зойков и криков. Тота шумлива тревога не замолкає до того часу, покаль не блиснут солнечны лучи, які розганяют страх.

* * *

Басейн Амазонки занимає площасть понад 7 миллионов квадратных километров и незвичайно богатый на світло, тепло и житя. Грунт незвичайно урожайний, дошов поддостатком, стоит дуже сильна спека. Земля с чудесном силом вырошує всьо, што на ней посіяно. Але ту уже вирастат много диких рослин, што глушат посіви. Отже потребна постоянна борбба з лісом и густом рослинностюм вильготного жаркого климату. Потому население в лісах Амазонки рідке и всі найліпши місца захвачены іноземными колонистами под плантации. На тых плантаціях колонисты примушуют працеввати индійцов, як рабов и воєнноплінных. На плантаціях працуют тоже негры невольники, привезены с Африки.

В лісах по рікі Амазонкі ростут прекрасны каучуковы дерева и какао, які притігают експлоататоров из країв Европы. Они примушуют своих рабов зберати в лісі каучуковый сок и плоды какао, з яких выготовляют шоколаду. Робота зберания каучуку и какао дуже тяжка и небеспечна. Дики звіри и комары задают велики шкоды роботникам, тропична малярия губит людей беспощадно.

С. Мяч.

ИНТЕРЕСНО ЗНАТИ

(ИЗ “СТО ТЫСЯЧ ПОЧЕМУ” — М. ИЛЬИНА)

ЦИ ДАВНО МЫЮТСЯ ЛЮДЕ?

Рідко в даяком місточку ніт сейчас водопровода. Каждый з нас тратит денно галонов 10—12 воды. А в стародавны часы житель великого міста употреблял лем єден галон. Так тепер подумайте, ци мог он часто мытися и сколько мог тратити воды на праня и мытия комната.

Та и не чудно, что воды тратили мало: водопроводов тогды не было. Дагде на пляцах были студні, и воду треба было волочити ведрами, як и тепер ище трафятся в маленьких місточках. В студнях часто находили здохlyх котов и щуров, вода была воняча.

В стародавны часы людям недоставало не лем воды, им недоставало и почутя чистоты. Мытися люде почали совсім недавно. Літ триста тому назад даже королі не уважали за потребне мытися каждый день. В роскошной спальні французского короля вы нашли бы огромне ложе, таке велике, что його немож было постелити без помочи специального инструмента — “постельной палицы”. Вы нашли бы там пышный балдахин на штырьох позолоченых колоннах, подобный до маленького храма. Вы нашли бы там великоліпны ковры (карпеты), венецианска зеркала, годины роботы най-лішних годиняров. Но сколько бы вы не глядали, вы не нашли бы умывальника, ни даже простой мыйницы.

Кажде рано королю подавали мокрый ручник, котрим он вытерал лице и руки. И всі думали, что того совсім достаточно.

На праня воды тоже расходували немного. Білизну хоц и носили, але смысла в том было мало. Даже богаты люде міняли кошелю раз на місяц, а часами раз на два місяцы.

Тогда думали не о том, абы кошеля была чиста, а о том, чтобы корунки на манжетах были дорожши, и груди красше вышиты. На ноч кошелю знімали разом з другым одіньом и спали голо.

Лем двіста літ тому назад додумалися, што білизну треба міняти частійше.

Хустинка до носа тоже появилася не дуже давно. Ей всего лем двіста літ.

Спочатку таком хустинком пользовалися лем немноги. Меж богатыми и знатными людми находились такы, котры уважали хустинку до носа непотребном роскошом.

Пышны балдахины над ложами устроювались не так для красоты, як для того, чтобы спастися от блощиц, котры падали с повалы. В стародавных палатах до сего часу сохранилися такы парасолі от блощиц. Блощиц и в богатых палатах было видимо-невидимо.

Балдахины мало помогали. Блощицы зализали и укладалися в их фалдах ище з ліпшом выгодом.

Канализации не было. Помыи выливалися прямо на улицу из окон. Брудна вода стікала в канаву, вырыту в середині улицы. Вонь от канавы была так моцна, что прохожи старадися проходити по-под стінами домов.

И не чудно, что в стародавны часы люде хворіли больше, як тепер. Никто не знал тогды, што где бруд, там и зараза. Бывало, што цілы міста вымерали от страшных хворот — чумы, чорной оспи. Из десяти дітей до десятлітного віку доживало лем пятеро. На каждом корнері мож было видіти много жебраков калік, подіравленых ослом и проказом.

Што зробило нас здоровшими и кріпшими по містах? Водопроводный кран, кусок мыла, чиста кошеля.

ЧОГО ВОДУ ПЬЮТ?

Вопрос, здається, такий простий, що і спрошувати ніт чого.

Але коли спросиш, то оказується, що из десяти людей лем єден знає, чого воду п'ють.

Вы скажете: воду п'ють потому, що хочеся.

А чом хочеся?

Тому, що без води жити немож.

А жити немож потому, що ми воду цілый час росходуємо и нам треба єй запас дополняти.

Дыхнійте-ле на холодне шкло. Шкло запотіє, покрýєся капельками води. Откаль взялася вода? Из вашого тіла.

Або, повічме, вы в жаркий день вспотіли.

Откаль взялся пот? Знов отталь, из вашого тіла.

А раз вы воду росходуєте, тратите, вам треба от часу до часу запасатися новом.

На добу чоловік тратит цілых 12 шклянок води. Значит, стилько и треба йому выпити або зісти.

Та ци воду ідят?

В том-то и діло, що ідят. В мясі, в яринах, в хлібі — во всякой іді води далеко більше, як твердого матеріала. В мясі води три раз більше, як твердого матеріала, а огурець, так тот майже цілый з води.

Та и в вас самих води майже стилько, скілько в зеленом огурку. Если вы важите 90 фунтов, то в вас близко 80 фунтов води, а лем около 10 фунтов твердого матеріала. Тіло взрослого чоловіка содергйт води менше, но тоже около трьох четвертых частей ваги.

— Чом же люде не розливаються по землі, як киселица?

Вся штука в том, что не так важно, из чого построена річ. Головне — як она построена.

Если мы россмотриме под микроскопом кусочек мяса або огурка, мы увидиме множество кліточок, наполненых соком. Сок тот не выливается из кліточок зато, бо они зо всіх сторон замкнены. В том цілый секрет. Значит, вода головный материал, из которого побудуване наше тіло.

И зато не чудно, що чоловік може долго прожити без іди, а без води не може прожити и пару дній.

ЦИ БЫВАТ НЕПРЕВІДНА ВОДА И ПРЕВІДНЕ ЖЕЛІЗО?

Каждый ловіст, што вода превидна. А на самом ділі она превидна лем в тонком слою. На дні океанов noct, потому што солнечны лучы не могут перейти глубоку воду.

Но не лем вода — каждый материал в тонком слою превидный, а в грубом — ніт. Возте, напримір, кусок білого и превидного шкла и посмотте на него з боку. Шкло окажеся и не білым и не превидним.

Недавно єден ученый из желіза зробил пластинку грубости в єдну тысячну часть миллиметра. Пластинка тата превидна як шкло и майже совсім безбарвна. Положивши їй на страницу книжки, можна без трудности читати найдробніший шрифт.

Такы самы превидны пластинки ученый приготовил из золота и из других металлов.

ЦИ ДАВНО ЛЮДЕ НАУЧИЛИСЯ ДОБЫВАТИ ОГОНЬ?

В стародавни часы люде думали, што в огню живут маленьки огненны ящурки — духи огня. А были и такы, котры уважали огонь за бога и будували в його честь храмы. Сотки літ горіли в тых храмах світильники, посвящены богу огня.

Обичай поддерживати неугасимый огонь — єден из самых стародавных на землі. Много десяток тысяч літ тому назад люде не знали добывать огонь. Они не добывали огонь, а **находили**, як тепер находят дорогоцінны камені. И не дивно, што огонь тогда хранили, як великий скарб. Если бы он погас, другого достати не было бы где, бо зробити огня люде не уміли.

Бывало, што перун запалял дерево. Люде зо страхом смотріли на огненного звіря, который пожерал дерево, с тріском ломающи конари и злизуючи языком кору. Подойти ближе было страшно, а уходити не хотілось: в холодну noct было тепло и весело коло горящого дерева.

Первобытный чоловік был смілом истотом. Он часто мушений был боротися и с огромным кісматым мамонтом, и с силачом пещерным медведем. Нашлися наконец и такы смільчаки, котры не побоялися приближатися ку гаснущому огню от перуна.

Мы не знаме, кто первый осмілілся схватити горящий сук и принести дому, в пещеру, туту чудесну добычу. Може тото зробил не єден чоловік, а пару людей в разных місцях. Но як бы оно не было, а нашлися смілы, вынаходны люде, котры уласкавили огонь, як уласкавляют дикых звірей.

Вынаход Едисона, котрый зробил первую електричну лампочку, маленький вынаход в поровнанию з вынаходом тых покрытых волосом, долгоруких, косолапых людей. Не было бы огня, мы бы и сегодня были подобны до орангутанов або гориллов.

Яркий огонь освітил пещеры и землянки первобытных людей. Но минуло ище много тысяч літ, покаль люде научилися добывать огонь.

Коли чоловік научился добывать огонь, он уж не боялся, што го може стратити. Если буря або злива гасили ватру, все было можно роспалити новый огонь.

Но ище долго в храмах горіли неугасимы світильники, напоминаючи о том часі, коли огня не уміли робити, коли огонь был рідком и дорогоцінном находком.

Як то не дивно, але самий стародавний способ добывания огня сохранился до нашого часу. Первобытны люде добывали огонь тертьом одной деревянной палочки о другу.

Мы тоже добываем огонь тертьом патички о пуделко.

Но разница єст, и дуже велика. Запалити нашу патичку справа єдного момента. А чтобы запалити кусок дерева через тертья, хоцы и дуже сухого, треба помучитися пять минут, або и больше. Та и знати треба. Нашу патичку каждый запалит, але пробуйте добыти огня первобытным способом!

ЧОМ ПАТИЧКИ ЗАПАЛЮЮТЬСЯ?

У первобытного чоловіка не было таких прирядов, якы єст у нас. У него не было ни пиль, ни сокиры. Пилил он и стругал острым каменем або костью. Робити таким инструментом было нелегко. Треба было так долго терти и скоблити, што дерево затлівалося и даже часами запалювалося. Тото, правдоподобно, заставило чоловіка догадатися, што огонь можно добывать тертьом.

Для того, абы дерево запалилося, його треба сильно нагріти. Значит, и терти єдну палочку о другу треба дуже долго.

Друга справа — сірники. Головка сірника зроблена из материала, котрый запаляется даже от маменького нагрітя. Дост доткнутися головком сірника до горячого желіза, напримір, приложити ку горячой печной дверкі, чтобы сірник запалился. Но приложите другий конец, патичка не запалится.

ЦІ ДАВНО У ЛЮДЕЙ СІРНИКИ?

Сірники вынашли совсім недавно. В 1933 року мы празднували століtie первой фабрики для выробу сірников. До того часу, то єст пред сто роками, огонь добывали другими способами. Вмісто пуделка с патичками люде пред сто роками носили в кишени маленьку скриночку с трьома дивними предметами: кусочком стали, невеличким каменчиком и кусочком чогоси подобного до губки.

Если бы вы звідали, што то таке, вам сказали бы, што сталъ — то огниво, каменчик — то кремень, а кусочек губки — трут.

Ціла купа предметов заміст єдного патичка!

Як тогды добывали огонь?

В одній руці чоловік держал огниво, в другої кремень и трут. Он ударял огнивом о кремень. Ніякого результата! Ище раз! Знов ничего! Ище раз! Из огнива выскоцила іскра, но губка, трут, не затліватся. Наконец, в четвертий и пятый раз губка затліват.

Правду повісти, то была теперішня наша запальничка. В запальничкі тоже єст кусочек стали — колечко, єст и трут — гнотик, промоченый бензином.

Выкresати огонь было не так-то просто. Коли европейськы путешественники хотіли научити гренландских ескимосов своим способом добывать огонь, ескимосы не хотіли. Они казали, што их старый способ тертья ліпший. Они обертали ременем палочку, поставлену на кусок сухого дерева.

Пробували и европейцы вынайти простий-ши способы добывать огонь, и вынашли, но всі тоты способы невыгодны и дорого котшували.

Так продолжалось до того часу, покаль не вынашли фосфорны патички.

Фосфор — то материал, который запаляється при найслабшом нагрітю — всего до 60 градусов. Здавалося бы, што лішого матеріала для добывания огня и придумати немож. Но и фосфорны патички доничого в поровнанню до наших.

Они были дуже ядовиты, а головно запалялися дуже легко. Штоби запалити патичку, дост было черкнути єй о стіну, або даже о холяву. Коли патычка запалялася, она тріскала и розлітувалася, як маленька бомба. Згорівши, патычка оставляла по собі скверну память смродливого сірчаного газу. Кромі фосфора, в головкі была іще сірка, котра, горівши, оберталася в сірчаний газ.

Літ 60 тому назад появилися наконец “безопасны” або “шведски патычки”, котры мы употребляеме тепер. В головках тых патычок фосфора совсім ніт, он заміненый другим матеріалом. Сірки в них тоже ніт. Они безопасны и не так ядовиты.

ШТО ТАКЕ СУП

Многи думают, што бульон дуже поживний. А правду сказать от бульона поживы мало больше, як от чистой водички.

В тарелкі бульона девятнадцет ложок воды и лем єдна ложка всяких других складников. Ісли бульон варити, покаль вся вода не выпарує, то на дні горчка майже ничего не останеся.

Ісли талерку супа отнести в лабораторию и зробити анализу, розобрать, то окажеся, што кромі 19 ложок воды в тарелкі супа $\frac{1}{4}$ ложки толщу, $\frac{1}{4}$ ложки клею (так, так, найзвичайнішого столярского клею!), не много солей (не лем звичайной соли, но и других солей). А осталъне — то “вкусовы складники”. Так называют тот складник мяса, который робит го вкусным, смачным, и который при варению роспускается в воді.

Но не лем в супі, во всім, што мы іме, о много больше воды, як нам здаєся с первого взгляда.

В яринах воды так много, што они робят-ся легкими, як пух, если их высушити. В фунті мяса — воды три четверти фунта. В картопкі так само.

ЧОМ МЫ ИМЕ МЯСО?

Мы покончили с супом, можно взятися за мясо. Їсли бы мы зробили анализу (розобрали) мясо, то мы бы дозналися, што в мясі, як и супі, єст вода, вкусовы складники и соли. Но, кромі того, в мясі єст іще єден складник, котрого в супі дуже мало, — а то білко.

Коли мясо варят, часть білка выпливав зо шумовином. Газдыні знимают шумовину, штоби суп был красший, чистіший, — а робят то непотребно, бо отберают найпоживнішую часть в супі.

Без білков нам не мож жити, потому што и наше власне мясо, як биф або телятина, складатся майже цілковито из воды и білков.

Если мы будеме живитися такими потравами, в которых много толщу, цукру, крохмалию, но ніт совсім білков, мы вчастніше ци позднійше погибнеме от недостатку будовленого матеріала для нашого тіла.

Пожива, значит, бывает двох сортов: толщ, цукер, крохмаль — то єст топливо, котре огріват наше тіло и приводит в рух цілу нашу машину. А білки — то головный будовленый матеріал, с котрого мы будуєме наше тіло. Розумієся, коли ніт дров, приходиться палити столкы, — коли ніт толщин, цукру, крохмалию, в человіку палятся білки. Значит, білки могут служити нам и будовленым матеріалом и топливом. И длятого білки так конечно потребны для людского тіла.

МОЛОКО

Найліпша пожива в світі, то tota, котром звір кормит своих дітей, — молоко.

Із молока выростают мускулы, кожа, шерсть, кости, когти, зубы. Молоко пре-творят слабе львятко в мощного льва, руки котрого потрясат скалы. Огромный кит, як и маленька морска свинка, вскормлены молоком.

В молокі єст всю, што потребно дитині: в нем єст и вода, и толщ, и цукер, и білок, и соли.

Толщ плават в молокі в виді множества дробненьких капельок. Так як толщ лекший

В торжественны дни сыр ставят на стол. Сыр тот товаришит чоловіку от колыски до гробу. Умераючи, властитель сыра оставляют го своим дітям.

Швейцарські газеты писали о сырі, котрому минуло 120 літ. Того "діда" покраяли і зіли недавно. Был даже смачный.

ШТО ІЛИ В СТАРОДАВНЫ ЧАСЫ? Хліб

Были часы, коли люде не уміли обробляти поля и живилися майже лем мясом. Люде іли не лем звіреї и птахов, убитых на полювачкі, но и пленников, захваченных на войні.

Повідають, что воины одного африканского племени кидаются на врага с криками: "Мясо! Мясо!"

Який страх должен наводити тот крик на розбитого и утікаючого противника!

Один из первых американских колонистов в Сіверній Америці росповідал, як були зачудованы индійцы, увидівши хлібны поля більш. Вот яку бесіду выголосил вождь одного племени своїм товаришам индійцам:

— Білі сильнішы от нас, потому што они ідят зерна, а мы іме мясо. А о мясо дуже трудно. Мясу треба пару літ, чтобы оно выросло. А кажде с тых чудесных зерен, котре білі люде кидают в землю, вертатся ку ник с сотком других всього через пару місяцев. У мяса, котре мы іме, — штыри ноги, чтобы утікати от нас. А у нас лем дві ноги, чтобы го доганяти. А зерна остаются и роснут там, где их посіют. В зимі мы мерзнеме в лісах, бавиме по цілых днях на польовачкі, а білі отпочивають у себе дома. Я кажу кожому з вас, кто хоче мене слухати: Скорше, як упадут дерева, котре роснут у наших жилищ, — люде, котре ідят зерна, вынищит людей, котре ідят мясо.

Трудно сказать, коли первое зерно было кинене в землю руком человека. На стародавних египетских пирамидах мы находиме уже образы людей, котре ростерают зерно меж двома каменями.

Предок нашего хліба был мало подобний до нашего хліба. То была попросту каша из дробных зерен, розболтанных в воді.

от воды, он помалу выплыват наверх — творится слой сметанки. Через колочение сметанки получают масло: капельки толщу от колочения збиваются разом и отділяются от воды.

ЧОМ МОЛОКО СКИСАТИ?

Постоявши день або два, молоко скисат. Но можно го закиснути и обернути в творог не за два дни, а за дві секунди. Для того треба капнути в молоко немного оцту.

Творог — то молочный білок. Он в молокі распущеный, як цукер в воді. Но додати до молока кислоты, чтобы творог выділився, захвативши зо собом и толщ.

Но але если в молоко никто кислоты не вліє, а оно и так за даякий час скисат? Кто тому виноватый?

Виноваты тому маленьки грибки вроді дрожжей, котры все носятся в воздухі. Попавши в молоко, они берутся за работу и претворяют молочный цукер в молочну кислоту. А от кислоты молоко претворяется в творог.

Штобы молоко не скисало, треба го преварити. От кипячения грибки погибают.

Быват, что молоко претворяется в творог в часі варения. То от того, что до него грибки уж загніздилися и наготовили кислоты.

ЧОМ В СЫРІ ДІРКИ?

Если творог подержати дольше в пивниці, робота грибков буде продолжатися, и потом творог претворится в сыр. Дірочки в сырі, як и дірочки в хлібі, зроблены углекислим газом.

А откаль тот углекислый газ?

Його зробили грибки.

ЧОМ СЫР ДОЛГО НЕ ПСУЄСЯ?

Потому, что он зверха покрытый корком, котра не дає йому засохнути и оборонят го от шкодливых грибков.

Повідають, что в Швейцаріи єст такий обычай: В день рождения дитини робят великий сыр и пишут на нем имя новорожденного, день, місяц и рок.

Бывало, что каша тата засыхала. Куски засохшой кашы заміняли людям хліб в тоты часы.

И тепер ище на Востокі печут кукурузны лепешки (адзимку) из прісного тіста.

Нерідко бывало, что каша из зерен скисала и ставала от того рыхла и мягка. Тот, кто догадался замісити таку кислу кашу зо свіжо розмолотым зорном, первый вынашол хліб.

Отчого же каша скисала?

Оттого, что в ню попадали из воздуха дрожжовы и молочны грибки. В воздухі носится много всяких невидимых грибков, в том числі и тоты.

И тепер ище пекари кладут в хліб не дрожжы, а кисле тісто.

Много літ прошло покаль люде научилися добри управляти почву и добри печи хліб. Всього лем пред двіста роками люде среднього достатку іли такий хліб, котрого бы тепер никто не хотіл істи.

КАРТОШКА

Звычайну нашу картошку не іли и богаты люде. Картошка появилася в Европі совсім недавно.

В часі французской революции картошка была ище новинком. Французска королева носила в петлиці квіты картошки, а вареный картофель каждый день подавали к королевскому столу.

Родом картошка — из Перу и Чили. Можна точно назвати рок, коли картошка прибыла из Америки в Европу: ёй привезли из испанских колоний разом з ладунком серебра и золота в 1534 року. Через п'ятдесят літ картошка перебралася из Іспании в други европейски краи — спочатку в Англию и Австрію, а потом уж в Германию и Францию.

Спочатку к картошкі относилися недовірчиво, особливо дорослы люде, котры к ней не привыкли. Но діти, гварят, дораз полюбили картошку, котра здалася им смачніша от каштанов.

Картошка принялася дуже добри в новой отчизні. Не прошло и пару десяток літ, як заморска новинка из потравы королей обернулася в страву бідаков.

ШТО ПИЛИ В СТАРОДАВНЫ ЧАСЫ?

Богаты люде пили вино и мед, бідны — воду, но ни богаты ни бідны не знали чаю и кавы.

Всего лем 300 літ тому назад до европейцев дошли первы слухи о чудесном напитку, котрый пьют китайцы и японцы. Говорили, што тот напиток дає людям долге житя.

Наконец в 1610 року первый раз привезли чай в Европу. Привезли чай в Европу голландскы купцы з далекого острова Явы. Як звычайно, купцы почали хвалити свой товар. Называли чай божественном травом, радили пити го по 40—50 горняток денно, во всякий час дня и ночы. Один голландский доктор заміст всіх лікарств и для всіх хворот прописувал чай.

А по правді чай совсім не трава. Робят го из листков чайного дерева. А потом чай совсім не лікарство. Кріпкий чай для здоровъя даже шкодливый.

Но мимо такой рекламы зо стороны купцов, чай пили спочатку лем богаты люде, бо он был дуже дорогий.

Послі появления чаю появилася кава—кофе.

Французскы купцы, побывавши в Турции и Египті, давно уж росповідали о чудесном дереві. Из сімян того дерева туркы робят напиток, котрый называется не то "каова", не то "кофа" и котрый пьют вмісто вина в тавернах. Напиток тот прогонят смуточ, укріплят жолудок, робит чоловіка сильным и здоровым.

Незадолго кава появилася на обіді у французского короля. За королем запровадили каву герцогы, за герцогами графы, виконты, за ними друга шляхта без титулов, а за ними други богаты люде, купцы, докторы, адвокаты. Было открыто множество кавярен —кофеен, в которых люде просиджуvalи по цілых днях. То, што было принято при дворах королей, сразу входило в моду всяди.

Были и врагы кавы. Дакотры казали, что пити турецкий напиток католикам не подобает. Други запевняли, что министр Кольберг спалил собі кавом жолудок, что кава коротит житя, што от кавы колют колькы и робятся болякы в жолудку.

Одна принцесса прямо заявила, что она за нич в світі не буде пити "саджу з водом", як она называла каву, и што она волит добре старе пиво, як тот заморский напиток.

Чоколаду встрітили іще більше враждебно. Говорили, що чололадом треба кормити свиней, а не людей, што чоколада спалять кров і може даже убити чоловіка.

Правда, чоколада, привезена из Мексики знаменитим путешественником Кортецом, не была подобна до теперішньої. Мексиканцы робили чоколаду из мішанини какао, маиса і перцу і совсім без цукру. Аж потом почали готовити чоколаду по нашему способу. Для того бобы какао мелют, мішають с цукром, ванилью і другими ароматними примішками і пресують.

Кто-ж мал правду во всіх тых спорах о чаю, каві і чоколаді?

Чай і кава мало поживни і мають в собі, кромі того, складники шкодливі для сердца і нервов.

Друге діло — чоколада і какао, особливо чоколада. В нем много толщу і білков. Недармо путешественники, отправляючися в полярны краи, берут зо собом великий запас чоколады.

Какао менше поживне, як чоколада. Його приготовляют так: бобы какао мелют, муку смажат і потом из ней выдушуют толщ. Для того в какао менше толщу, як в чоколаді.

ЧЫМ И ЯК ІЛИ?

На столі у богатых людей не было недостатку в дорогоцінных начинях — из золота и серебра.

Чого лем там не было. А одной річы и так было брак, а то самой звычайнай вилки (видельца).

Тогда іли руками. Не вязалися, а запускали всі пять пальцов во вспольну миску, хоць она была зо золота або серебра.

Та и ножей не было много — два-три на цілый стол. Треба было все в потребі звертатися к сусідам при столі с просьбом почати нож.

Талерок тоже не было. Их заміняли великы округлы кусы хліба.

Послі обіда тоты кусы хліба, насякнены мясным сосом, кидали бідакам або собакам.

И тарелки и вилки появилися лем 300 літ тому назад, и то не в каждом домі, а лем в палацах.

Высокы каменны сходы ведут в велику темну галю, ледво освічену факелами (смольными світильниками). На окнах оконницы, хотя на дворі ище білый день. Но час зимушний, треба ощажати тепло, таж шкляны шибы ище не вынайдены.

Хотя тата комната — обідальня, обідального стола в ней не видно. Стол принесут, ци зробят, пред самым обідом.

Но вот появляются слуги в зеленых безрукавках из домотканного сукна, в долгих жолtyх пончоах и червенных пантоФлях с острыми носами. В моменті устанавливаются кобылички. На кобылички кладут доскы.

Уложеный таким способом стол покрывают білым обруском з вышитыми на нем оленями, псами и полювачами, трубящими в трубы.

На стол ставят солянку, кладут талерки с хліба и два ножы. Остаєся присунути ку столу лавки и звати гостей на обід.

Паны вваливаются с шумом и криком. Владистель замка, його сыны и гости — сусідны поміщицы — лем што вернулися с полювання на диков. То рослы бородаты люде, зо здоровым румянцом на щеках.

Разом з ними вбігают в комнату дві собаки хозяина — злы звіры, готовы на єден знак розорвати чоловіка. Найпозднійше входить жена рыцаря.

Компания засідат за стол. Аппетит у всіх волчий. Кравчий — слуга, подающий мясо, — приносит из кухни, што стояла на дворі, огромну мису з дымящимся медвежым мясом. Розрізавши мясо на куски, он подає го на концу великого ножа гостям. Мясо добри напопрене и пече горло. Чверт медведя сchezат за чверт годины. За медведьом иде бок дикого вепра с таким самым палячым сосом, цілый упечений олень, лебеді, павлины, розмaitы рыбы.

Купа костей и рыбных хребтов вырастат на столі пред каждым гостем. Под столом тоже иде робота: собаки обгрзывают кости и варчат на себе.

Ідят долго и много. Іда — головна розрывка в той медвежой барлогі. Слуги ледво здоляют подавати все новы и новы мисы

— пироги, яблока, оріхи, медовники. Вина и меду выпивают за обідом мало не три цілі бочки. Не дивно, коли под конец обіду тот або другий из гостей валиться на подлогу и среди шума, хохота, лая собак раздається мощный и протяжный храп.

ПЕРВА ВИЛКА В АНГЛИИ

В 1608 року побувал в Італії єден англічанин, котрого звали Томас Кориат. В часі подорожи он провадил дневник, в котрий он записувал всьо, што його особливо интересувало. Описує он и великоліпие венецианських палат, стоячих серед води, и красоту мраморних храмов Рима, и грозне величие вулкана Везувій. Но одна річ зачу́дувала Кориата більше, як Везувій и венецианські палати.

В його дневнику єст така запись: "Коли італьянцы ідят мясо, то помагают собі маленькими вилами из желе́за або стали, а часами зо серебра. Итальянцы не хотят істи руками. Они кажут, что істи руками не пристойно, потому што не у всіх руки чисты."

Кориат набыл собі такы "вилы". Вилка, которую он купил, была мало подобна до нашої вилки. У тамтой вилки були лем два зубы, дуже долгы, а ручка коротка. Взагалі тот інструмент напоминал більше камертом, як вилку.

Прихавши дому, Кориат хотіл похвалитися перед приятелями и знакомыми своїм вилком. Залпрошений на обід, он вынял с кишені вилку и почал істи по-итальянски.

Всі очи звернулися на него. А коли он объяснил, что то за штука у него в руках, всі хотіли посмотріти ближе тот італьянський інструмент для іди. Вилочка обышла цілій стол. Вилка всім подабалася, яко вироб, но для іди несуцый. Всі в єден голос рішили, что італьянцы велики чудаки, что істи вилком дуже незграбно.

Томас Кориат пробувал перечити, казал, что нехорошо брати мясо руками, потому што руки не у всіх чисты. Всі погнівалися на Кориата, что он повідат таке на англичан, что у них нечисты руки, что их не myют пред обідом. Та ци нам не старчit 10 пальців, даных нам природом, чтобы мы глядали штучных пальців для іди? Най он пока-

же, як то выгодно істи штучними пальцами?

Кориат хотіл показати свою штуку. Но первый кусок мяса, взятый ним з мисы, упал з вилок на стол. Всі в сміх. Мусіл бідний сковать свою вилку назад в кишеню.

Перешло літ пятдесят, зачым вилки вошли в моду в Англії.

Повідають, что вилки почали употребляти тогды, коли паны почали носити велики корунковы колніры. Тоты колніры перешкаджали им істи: они подперали подбородок и не дозволяли схильяти голову. В таком колнірику было выгодніше істи вилками, як руками.

Но то лем так повідають. А направду вилки появилися тогды, як люде почали дбати больше за чистоту.

ЖЕЛІЗО

Всі мы думаме, что желе́зо найтревальший и найкріпший материал. Недармо грандизны мости, желе́зу дорогу будуют из желе́за. Но тот найтревальший материал тоже и найслабший. Моцний желе́здорожный мост, который не подастся под тягаром сотен тяжких вагонов, боится вогкости, дощу, мглы. Чым больше в воздухі вогкости, тым скорше погибає желе́зо от ржавчины. Ржа — то та хворота, которая незамітно нищить найтревальши желе́зны будовы.

Ту причина, чом так мало дошло до нас стародавных желе́зных выробов. Лекше найти золотий перстень, который носил даякий египетский Фараон, як простый желе́зный серп одного из його многочисленных подданых.

Може быти, что через много літ среди розвалин наших городов учены не найдут ани знаку наших желе́зных будов; всі они пропадут от ржи, зотлют, як кости тых людей, которы их будували.

Но што то єст тата страшна хворота желе́за, и ци ніт от ней спасения?

ЧОМ ЖЕЛІЗО РЖАВІЄ?

Што станеся з ножом або вилком, если их послі мыти не вытерти насухо?

Они заржавіють.

То знают всі газдыні.

Ясно, что желізо ржавіє — от вогкости. Єдного разу водолазы натрафили на дні моря на корабель, котрый затонул полтора ста літ до того. На палубі корабля они нашли пару арматных куль. Кулі были так зіджені ржом, што их мож було краяти ножом. Вот што зробила зо желізом вода!

Як же спаси желізо от вогкости?

Треба го насухо вытерати.

Но але немож все вытерати. Єст предметы, котры немож держати все сухими. Чайник, ванна, ведро хотячи-нехотячи должны быти мокрыми. А желізный дах ище труднійше спаси от вогкости: таж не будеш за кождым разом по дощу вытерати дах ручником. Та и в суху погоду желізо тоже ржавіє, хоц и помалы. Таж в воздухі все єст вогкость. Воздух всьо высушує, но сам сухим не быват. Он з жадностю высує воду всяди: з лем што вымытой подлоги, из мокрой білизны, из мочар, оставшихся послі дощу.

Единий способ спаси желізо от ржавчины — то покрыти го даяком мастью, оливом.

Олива зашитила бы желізо от воды и не дала бы му заржавіти.

Чо звичайно поступают иначе. Вмісто оливы берут оливну фарбу и покрывают ньом желізо. Слой фарбы на желізі высихат и робится твердым. Такий твердый слой буде, розумієся, долше и ліпше держатися на желізі, як слой рідкої оливы.

ЧОМ БЛЯХА НЕ РЖАВІЄ ТАК СКОРО, ЯК ЗВЫЧАЙНЕ ЖЕЛІЗО?

Кромі фарбы, обороняют желізо от ржавчины оловом. Вытягнену из желіза бляху покрывают слоем олова, и так мы маме бляху, з якой вырабатывают, приміром, бляшанки для консервов, и т. п.

Олово дуже добри оборонят желізо от вогкости, а головно — от квасов. Квасы ище сильнійше нищат желізо, як вогкость. Коли вы розріжете лемон, нож чорніє. То квас в'їлся в желізо.

Лем невеликы желізны предметы єст смысл покривати оловом. Но никто не покрывает оловом желізо на дах. Для того єст таньший материал — цинк. Оцинковане желізо ище ліпше хранится, як покрите оловом.

Звідате, чом тогды не робят оцинкованых начинь, кен, баньок?

Потому што цинк, котрый совсім не боится воды, дуже боится квасов. Даже найслабший квас розъїдат цинк. А при том выходит цинковы соли, котры дуже ядовиты. Готовити або хранити поживу в цинковой посуді опасно. Друге діло такы предметы, як ведра, ванны. Их дуже часто вырабляют из цинка або оцинкованого желіза.

Даже коло малюваного або покритого другим металлом желіза треба ходити и пильнувати. Желізный дах треба от часу до часу наново малювати, а поржавлены місца замінити новыми кусками.

Чоловіку треба обходить желізо, як живу истоту, чтобы защитити го от болізни — от ржавчины.

С ЧОГО ЗРОБЛЕНЫ ЖЕЛІЗНЫ ПРЕДМЕТЫ?

Як-то с чого? Ясно, что из желіза. Вот вы и помылилися. Всі предметы, котры мы называем желізными, — вилки, гвозді, подковы, кочерги — на самом ділі зроблены ще из желіза. Ліпше сказати, не zo самого желіза, а из мішанины желіза з углем або другими материалами.

Чисте желізо без нияких примішок, стоит так дорого, што проста кочерга, зроблена на з него, стоила бы около 25 рублей.

Но тата кочерга была бы не лем дорога, а и горша от той, котра зроблена из мішанины.

Чисте желізо замягке. Кочерга из него погнулася бы, гвоздь не мож было бы вбити в стіну, ножом не вкроил бы ничего.

Чисте желізо так мягкое и так легко мож го ростягнути, што из него можно зробити "желізный папер", лекший и тоньший от папиросной бибулки.

Тото желізо, котре мы знаме, все с примішками. Найліпша примішка — уголь. Уголь в желізі єст майже все.

Як же уголь попадат в желізо?

А вот як.

Желізо добывають из руды, котру находят в землі. Штобы выплавити желізо из руды, треба класти руду разом з углем в велики пецы, слой угля и слой руды, напереміну,

Зверху насыпуть руды и угля, а здолы вдувают воздух. В пец для выплавки желіза дурут сильним воздушным насосом.

Уголь роспаляється до біла и спалюється. А желізо выплавляється из руды и стікат долу на дно печа.

Но росплавлене, рідке желізо ростворят уголь — подобно, як горяча вода цукер. Потому из печа виходить не чисте желізо, а кріпка мішанина угля в желізі — чугун. С первого дня своего житя желізо сплавлено с углем.

Часть угля мож выпалити, если вдувати в росплавлений чугун воздуха. Так и получают из чугуна сталь и желізо.

ЧОМ ЧУГУН НЕ ПОДОБНЫЙ ДО ЖЕЛІЗА, А ЖЕЛІЗО ДО СТАЛИ?

Всі прикметы желіза зависят от того, сколько в ньом угля.

Если зровнati желізну кочергу, стальний нож и чугунный котел, здається, что они выроблены з разных материалов — так они не подобны єдно на друге.

Желізный погрибач-кочерга: єй можно зогнути, а она сама не розогнється. Она не зламєся от удара. Она не боится тяжкої роботи — погартати ньом в пецу, в огню, перевертати дрова або угля — єй нич не станеся.

Стальний нож — красивий, блестящий, острый. Если он зогнєся, то и сам выпроститься. А если го зогнути сильніше, он зламєся. Если бы го ужити до огня вместо кочерги, из него скоро останутся лем обломки. Зато в своїй роботі он майстер. Різати, стругати — того он уміє.

Лятый, чугунный котел, аж чорний от прімішаного к нему угля. Он крехкий: если ударити го молотком, он розобъєся. Зато он тоже придатний до своїй роботи. В нем мож варити обід.

Зроблены тоты предметы тоже не єдним способом.

Погрибач выкованый из куска роскаленного желіза. Роспечено до червена желізо робится таким мягким и податливым, што його мож кувати — придавати му ударами молотка потребну форму.

Нож тоже выковали, но потом ище загартували: роспалили до червена и вложили в холодну воду. От того сталь стала ище больше твердом.

Чугун ковати не мож: от сильного нагрівання чугун плавится — робится пльном. Желізо и сталь перве стают мягки. И в том розмягченом стані з ними можно робити, што хоче — ковати, штамповати, роскачувати в бляху и т. д.

Котел не выковали, а виляли: Вляли росплавленного чугуна в форму из сухой земли, и дали му стугнути.

И во всіх тых розличиях виноватый уголь, котого в желізі мало, в стали більше, а в чугуні много.

Вы легко можете опреділити, ци много угля в той стали, из которой зроблены ваш нож.

Занесте го до ножовника виострить и призрайтесь, якы іскры будут при остренiu вилітати з него, ци розголужено, ци як огненни линии. Если іскри летят в виді огненних линий, ваш нож не из стали, а из желіза.

ШТО ВЫРАБЛЯЮТ ИЗ ГЛИНЫ КРОМІ ГОРШКОВ?

Як дивно здається, што всі тоты помалюваны горшки и миски, выроблены из самой звичайнай глины. Из той глины, которую мы проклинаме, коли нам треба крачати по мягкой сельской дорозі.

Но не лем горшки и миски. Чого лем не вырабляют из глины! Из ней вырабляют цеглу и фарфоровы статуетки, талерки и синьку для білизни, цемент и фарбы. Но найинтересніше, што в склад всякої глини входит алюминий.

О том легком білом металлі ище недавно знали лем учены, а тепер майже в каждой кухні мож найти алюминьеву пательню. И не дино: таж алюмин не ржавіє так, як желізо, и не псуєся от квасных потрав. Правда, он боится мыла и соды, но то невелика біда.

Алюминий называют часто "глиняным серебром", но до серебра йому далеко. Його білый кольор скоро переходит в сірий, потому што на воздухі он покрывається тонким

слойом окиси, котрый псує його вид, хотя и защищат го от сильнішого окислення. Но тот окис совсім нешкодливий — не то, што окис міди.

Із алюминія не мож виробляти таких предметов, котры все мають быти красивыми и блестящими.

Но зато у него єст єдна прикмета, котрой ніт ни у серебра, ни у золота, ни у стали: он дуже легкий, три раз лекший от желіза. А то важно для будовы аеропланов, котры мають быти як найлекшы. З многими металлами алюминий дає дуже цінны сплавы. На примір, дюралюминий — сплав алюминія з магніем, мідью и марганцем — три раз лекший от стали, а такой самой тревалости.

І лем подумати, што глина, по котрой мы ходиме и іздиме, то ище нерушена руда прекрасного цінного металла. Алюминий пока-што добывають из других руд — боксита и криоліту. Добывать го з глини невыгодно. А выгодного способу ище не придумали.

Фарфор тож ділают не из той глини, котра у нас под ногами. Ділают го из каолина — самой чистой білої глини, котра встрічается не часто.

КТО ПРИДУМАЛ ФАРФОР (ПОРЦЕЛЯНУ)?

Дакади в приморських краях — в Дании, Швеции, Франции — тянутся по берегу довгі пласкі валы. Коли их попробовали роскопати, показалось, что то огромны купы всяких отпадков: рыбых костей, огрызеных черепов, каменных ножей и скребков, костяных топориков из оленього рога. Видно, ту жили даколи первобытны люде, котры всі свои кухонны отпадки зваливали на купу около свого жилища.

С часами тоты помийны ямы взросли в цілы горби, котры тянутся на сотки метров.

В тых "кухонных купах" нашли, меж іншым, и черепки глиняных горшков. Горшки первобытных люде были мало подобны на наши: не были ани гладкы, поливаны, дно не было плоске, лем заострене, копицувате.

Но так не так, а то были правдивы горшки.

Прошло много тысяч літ послі того, покаль появилася порцеляна, фарфор. И не дивно: таж зробити порцелянове горнятко далеко труднійше, як глиняный горшок.

Первыми научилися опалювати порцеляну китайцы — 1700 літ тому назад. Но правдивого успіха при том они добилися совсім недавно, в 15-м віку, при императорі из династии Мин.

Китайский фарфор цінили в Европі на вагу золота. Никто не знал, як они то робят, покаль наконец єдному алхіміку не удалось розгадати секрета китайцев.

С фарфором повторилося то само, што было з другими китайскими вынаходами — порохом и книгопечатанием. Китайцы не хотіли никому чужому открыти свой тайны, и европейцам треба было наново вынаходить их. Порох мал придумати Бертолльд Шварц, книгопечатание — Гутенберг, а порцеляну (фарфор) — Беттер.

Беттер был придворным алхімиком короля Августа Сильного. Алхіміки думали, што такы металлы, як мідь, желізо, олово, мож обернути в золото, если стопити их с "філософским каменем". Десятки літ глядали они того выдуманого ними каменя, котрого нигда не было. Но не лем алхіміки вірили в тоты часы в філософский камень. Королі, котрим вічно бракувало грошей, брали алхіміков на службу ку собі, в надежді, што они придумают, як зробити золото. А штобы придворный алхімік не утік к другому королю, його звичайно держали замкнено, як пленника. Бывало, што королю надоило ждати обіщаних богатств, и он приказувал усмertити несчастного ученого. Ци в насмішку, ци в знак особливого почтения к науці, алхіміков вішали не на звичайнай, а позолоченой шибеници.

Но при таком гляданію неістнуючого філософского каменя алхіміки часто натыкалися на други вынаходы. Так было и с Бетгером.

Йому было всього 14 літ, коли он случайно нашол рукопись о філософском канени, в котрой повідалося о том, як робити золото. От того часу Беттер о ничом другом не мог думати. Може быти, он бы и не стал алхіміком, если бы у него под руками не

было лаборатории: Он служил учеником в аптекі. Кажду ночь, коли аптекар Цорн ішол спати, його молодий ученик брался тайком за свои алхимичны пробы.

Якося раз, коли он занурілся в свою роботу, отвераються двери, и господин Цорн в халаті и ночном колпаку вошол в аптеку.

— Што ты ту робиш,ничгде? Як ты сміл без дозволу взяти такы приряды? Цілой твоїй платы не хватит, чтобы заплатити за єдно начиня, если ты го розобьеш!

— Я робю золото, — отповіл покорно Йоганн.

— Золото? Ах ты, злодію! Ты бы ліпше научился як треба робити липкий пластир. Mi непотребны алхимики, а аптекарські ученики. Заберай свои манатки и марш дому. Повіч отцу, чтобы он выбил с тебе тоты глупости.

Смутно шол Бетгер дому, несучи на плечах мішок с паром залатаных порток и кошуль и дорогоцінном рукописьом, котра обіцувала му богатство и славу.

Дома встрітили го непривітливо. Хотя його отец был чеканщиком монет, в родині Йоганна рідко даколи мож было найти збыточный грош.

Не перешло и пару місяцев, як нужда заставила Бетгера вернутися к Цорну. Он мушений был дати слово, что он николи больше не буде заниматися алхимиом. Но алхимика так тягло к алхимии, як картяра к картам.

Бетгер знов взялся за свои ночные опыты, но тепер ліпше стерегся. Але и Цорн го ліпше подстерегал. В одну несчастну для Бетгера ночь аптекар знов поймал го на місті проступка и, не слухаючи ніяких оправдань Бетгера, выгнал го з аптеки.

Бетгер был в роспукі. Вернутися дому он не хотіл.

Но ту судьба змиолосердилася над бездомнym алхимиком. Случайно он познакомился з богатым вельможом — князем фон Фюрстенбергом. Узнавши о алхимичных пробах шестнадцетлітного ученого, князь взял го ку собі в палату и устроил му правдиву лабораторию.

Бетгеру повезло. Його оділи в прекрасну одежду, дали му грошей, посадили в богату квартиру. Цорн, котрий довідался о том, оповідал всім, хвалился, что його ученик

стал знаменитым алхимиком. А люде му отповідали, что у такого доброго учителя, як Цорн, не дивно научитися всякой премудрості.

Но роки шли один за другим, у Бетгера почали пробиватися усы и борода, а из його опытов ничего не выходило. Князь, котрий спочатку был з ним ласкавый, почал подозрівати, что Бетгер просто ошуканец, крутар. А за таке крутарство тоды карали тяжко.

Бетгер пробувал утеchi, но його поймали и силом примусили продолжати роботу. Коли он служил в аптекі, його карали за то, што он занимался опытаами, а тепер йому грозили суровыми карами за то, что он не хотіл заниматися опытаами.

В концу от Бетгера зажадали, чтобы он на писмі вложил свой способ робити золото. Ту йому направду треба было стати ошуканцем. Он написал замысловате и дивне сочинение, котре от початку до конца била лем выдумка. Но йому не удалось одурачiti князя. Обман был роскритий и по величину короля Бетгера посадили в тюрьму.

Тепер Цорн уж не хвалился своим учеником.

— Я все говорил, что Бетгер ошуканец и злодій и што он кончit на щибениці, — запевнял аптекар своих покупателей, котры ище недавно слышали от него похвалы для свого ученика.

Но, на счастья, Цорн знов помылился. Бетгеру знов повезло. У него нашолся новий покровитель — граф Чирнгаузен. По совіту графа, король предложил Бетгеру найти способ выробу порцеляны (фарфора), котра тоды цінилася дороже золота. Незадолго до того король Август отдал прусскому королю цілый полк войска за китайский порцеляновий сервіз из 48 кусов.

Пробы удалися. Бетгер выробил из мейсенской глини фарфор, правда, не білый, а барнястый.

Бетгер был щедро награжданный, но на свободу його не выпустили.

Способ выробу фарфора был объявленный державном тайном. Бетгера и його трьох помочников держали под стражом, як преступников.

Спочатку порцелянову посуду мож було видіти лем в палахах. Саксонський король посыпал мейссенські вази в подарок другим королям. Но в 1707 році порцеляна з'явилася перший раз на маркеті — на Лейпцигском ярмарку. В замку Альбрехтсбург в Мейссені була устроєна велика фарфорова мануфактура. Ту Бетгеру удалося наконець виробити білу порцеляну.

Мейссенська посуда, котру легко познати по заводському знаку — двох скещених мечів — прославилася скоро в цілому світі. Отруїнити їй от правдивої китайської (чайни) було дуже трудно.

Много літ прожил Бетгер в Мейссені в замку, як пленник. Йому давали все, крім свободи.

Он був уж немолодим чоловіком, коли знов хотіл утечі. Для того он начал тайни переговоры с прусським двором.

Біжати йому недалось. Переговоры його с Пруссією були отворити, он був арестованый и засудженый на смерть. Но ту знов його ждало счастье, уж послідне: он умер в тюрмі і так вимкнулся от шибеници.

ШКЛО

С чого виробляють шкло? Шкло виробляють з піску, из самого звичайного піску. Тоти шклянки, бутылки, котри ви видите, зроблены з піску. И не лем шклянки и бутылки. Тепер цілі велики будови робят зо шкла и желіза. В Лондоні, напримір, єст огромный дом, котрий так и называется: "Шклянний дом". Он таک высокий и обширный, што віковы дерева в його галях выдаються, як на отворитом місті. И тата огромна будова стоїт и не россыпуюєся, хотя она побудована на половину из піску.

Коли робят звичайне фляшкове шкло, пісок кладут в горнець, додают соди и креди и ставят в специальній пец. Горнець мусить быти из огнеотпорной глини, т. є. с такої, котра не плавиться от сильного жара.

От высокого горяча всі три материалы — пісок, сода и креди — зварюються разом. Выходит в конці розплавлене, плинне, як вода, шкло.

Но шкло лем на око подобне на воду. Коли оно остывает, оно веде себе совсім не так, як вода.

Если воду охолоджувати, она буде оставатися плинном, покаль температура не упаде до нуля. А як лем ртуть в термометрі опустится до нуля, вода замерзне — обернесья в твердый лед.

Совсім не то дієся с плинним шклом. Охолоджуючись, оно густіє дуже помалы, при 800 степенях оно становится тягучим, потом оно стає, як мягкое тісто, а потом аж твердне в шкло, яке мы привыкли видіти. Но опреділити, при якой жарі шкло плавится и коли оно твердне, не мож.

Вот потому дуже часто шкло называют "твердым пливом", хотя с первого взгляда тата назва здається так глупа, як біла саджа або горячий лед.

ФАБРИКИ МЫДЛЯНЫХ БАНЬОК

Говорят: куй желізо, покаль горяче. Про шкло мож было бы сказать тово само: дуй шкло, покаль горяче, покаль оно не стало твердым и крехким.

Но вы, може быти, и не знаете, што большу часть шкляных выробов выдувают — так само выдувают, як діти выдувают мыдляны баньки. Лем заміст соломки берут долгу трубку з деревяным мундштуком. Послі того, як зварене в горшку шкло простише, роботник наберат кусок шклянного тіста на кончик трубки и дує. Выходит шклянна банька.

Из той баньки мож зробити все, што хоче: шклянку, погарик, бутылку, даже плоску оконну шибу. Приміром, треба зробити бутылку. Робочий вкладує баньку в форму и дує в трубку до того часу, покаль банька не заполнит форму бутылки. Коли бутылка остыне, ей легко выбрать; для того форма розъемна. Розумієся, перше треба отрізати бутылку от выдувной трубки. Штобы то зробити, старчіт провести по горячой шийкі бутылки холодным прутом.

Выдувание шкла — робота тяжка и шкодлива. Для того на многих заводах, особливо для выдувания великих предметов, корыстаются не людскими легкими, а воздушным насосом — механизмом. Літ двадцет тому назад вынашли машину для выдувания бутылок. Тата машина, котром оперує двух робочих, працує за 80 роботников. Она вырабят 20,000 бутылок денно.

Штобы зробити шкло больше тревалым,

його долго выдерживают в специальном пецу, где оно остывает дуже поволи.

Дороже шкло ище до того гранят, шлифуют и полируют. Часто, вмісто того, щобы выдувати предмет, потом гранити и полиравати, то отливают шклянний предмет, як с чугуна. Тоже пресують, если шкло легко размягчується при нагрітю. Ляты або прессованый шклянний предмет легко отрижнити от граненого — у первого всі углы тупы, а у граненого остры. Гранены шклянны предметы дороги, ляты дешевы.

Велики зеркальны шкла тоже не выдувают, а отливают. Выходят велики и грубы пластины, котры потом шлифуют и полиравют.

Шклянны предметы рижняться не лем оброблением. Доброта шкла зависит и от материала.

Напримір, зелене фляжкове шкло вырабляють из простого жолтого піску, соды и креды. В звичайному піску много ржавчины, котра го забарвлює на жолто. В шкло-плавном пецу жолта барва переходит в зелену. Значит, зеленовата барва шкла — то знак, што в шклі желізо.

Для білого шкла треба білого піску. А для выробу найліпшого шкла треба чистого білого піску, а вмісто соды — поташу, вмісто креды — вална або суринку. Из такого матеріала виходить тяжке, блестяче шкло, як диамант.

ШКЛО, КОТРЕ НЕ ТРИСНЕ

Из чого бы не робили шкло, без піску не обыйтися. Давно уж того знали, но пісок ніяк не могли розплавити. То удалось всого около 30 літ тому назад. Оказалось, що посуда из розплавленного піску, або кварцу, о много раз тревальша шклянной: ей мож роспечи до червена и потом класти в холодну воду — ничего ей не шкодит. Покаль тата кварцова посуда дуже дорога, бо для плавления кварцу потребны електричны пецы, котры берут много энергии.

Кварц — то шкло будущого.

ІСТОРИЯ ЗЕРКАЛА

В старину, коли шклянных зеркал ище не было, богаты люде взералися в металличиних пластинках — из серебра або мішанины мі-

ди и олова. Но металличини зеркала на воздухі быстро тускніли и темніли.

Наконец догадалися, што металличиний слой мож для защиты от воздуха скрыти под шкло — подобно, як мы тепер кладеме шкло на образы або фотографии.

Так вишло шклянне зеркало.

Долгий час зеркало робили так: на кусок шкла накладали лист оловянного папера и зверху наливали ртуть (живе серебро). Ртуть ростворяла олово и мішалася з ним, и tota мішанина кріпко прилипала до шкла.

Ученый Либих вынашол другий способ. На шкло наливают роствор серебра. Серебро постепенно осідат и за яке пол годины покрывают шкло блестячым налетом. Потом для тревалости задню сторону зеркала покрывают фарбом.

Серебро ліпше от ртути, бо раз зеркало выходит ясніше, а друге — ртуть ядовита.

Видиме, што выроб зеркал не так уж трудный, а меж тым літ триста тому назад зеркала знали вырабляти лем в одном місті — Венеции. И способ выробу зеркал венецианцы держали в тайні. По тамошним законам смерть грозила каждому, кто посміл бы открыти иностранцам секрет зеркального выробу. По приказу венецианского правительства всі зеркальны заводы были перенесены на остров Мурано, где иностранцев не пускали.

Даколи на том острові было сорок великих заводов, в которых працувало пару тысяч роботников. Лем в єдну Францию вывозили 200 скринь зеркал каждого року. Ту вырабляли не лем зеркала, но и другие шклянны предметы, котры славилися в цілом світі.

Шклянны майстри с острова Мурано мали специальні привилегии в Венецианской республіці, подобно шляхті. Островом управлял совет, избранный самими шклянными роботниками. Полиция республики, которой боялися всі венецианцы, не мала никакой власти над жителями Мурано.

В одном только их свобода была урізана. Под страхом смерти им был заборонений выїзд в чужы краи. Смерть грозила не лем біглецам, но и их фамилиям, оставшим в краю. Но и так венецианцам не удалось схранити свой тайни.

Якоси раз французский посол в Венеции получил из Паржа секретне писмо. Писмо

было от всемогущего министра Кольбера. Послу приказывали найти дораз роботников для новой королевской зеркальной мануфактуры. Мануфактурами называли тогда велики мастерски, котры рижнилися от маленьких лем числом роботников. Машин тогда не было.

Посол знал, як трудно было зманити робочих с зеркального завода в Мурено. Он знал венецианский закон: "Если шклянний роботник перенес своє ремесло в другий край, то йому буде посланий приказ вернутися. Если он не послухат, то його родны будуть заперты в тюрьму. Если он и тогда не захоче вернутися, будут посланы за ним люде, чтобы го убити". А хотя бы и удалось заманити майстров, то як скрыти сліди? Таж послу не мож нарушити законы того краю, в котрый он посланий.

В тот сам вечер к будові французского посольства на берегу канала подплыла лодка-гондола. Из гондолы вышол чоловік, закутаний в чорний плащ. Он забавил пару годин у посла.

От того часу тот чоловік заходил тайно частіше во французске посольство. Был то дробный торговец из острова Мурено.

О чом говорили французский вельможа и дробный торговец — никто не знае.

Ізвістно лем, што через неділю-две кур'єр французского посольства повез Кольберу писмо, в котором посол писал, што штыри майстры згодилися утечі во Францию и што все готове для утечы.

Прошло ище пару неділь. Была темна ноч, коли ку острову Мурено тихо пристала барка з 24 вооруженными от ног до головы людми. Из темноты вышли штыри люде, которых провадил знаный уж нам торговец. Пару слов с той и другой стороны, штыри люде всіли и барка рушила, уносячи штырох венецианских майстров шкла в далеку Францию. А дробный торговец вернулся дому — з мішком 2000 ливров.

Коли в Венеции узнали о утечі зеркальных майстров, они уж были в Парижі и працували над выробом зеркал. Дармо венецианский посол старался довідатися, где они находятся. Их скрыли так добри, што найти их было невозможно.

Но штырох майстров было мало. Прошло пару неділь, и друга партія майстров — знов штырох — утекла из Венеции под са-мым носом у берегової охорони.

Венецианске правительство, недовольне своим послом в Парижі, котрый нияк не мог дознатися, где находится королевска мануфактура, назначило нового посла — Гвистиниани.

Гвистиниани скоро нашол біглецов, котрых йому удалось призвати ку собі. Йому удалось дакотрых уговорити вернутися в Венецию.

Но Кольбер тоже не спал. Он старался всіми силами удержати майстров у себе. Их поселили в палаті. Гроши платили огромны. Оточили их выгодами. Их фамилиям, котрим грозила смерть, помогли утечи из Венеции.

Дармо Гвистиниани давал пребачение и по пят тысяч дукатов кожому майстру, абы лем вернули. Они не хотіли покинути Париж, где им жилося прекрасно. Майстры уж и забыли о страшном законі, котрый грозил им смертьм.

В январі 1667 року, через полтора рока послі приїзда во Францию, помер несподівано найліпший з майстров. Через три неділі умер другий, котрый был специалистом в выробі зеркал. Докторы открыли, што они были отравлены.

Майже в тот сам час в Венеции были арестованы и убиты два майстры, котры хотіли біжати во Францию.

Страх охватил майстров на королевской мануфактурі в Парижі. Они почали проситися дому. Кольбер их не держал: всі их секреты по выробі шкла, специально зеркал, были уж знаны французам, а венецианским майстрям треба было много платити. На королевской мануфактурі робота шла без остановки. В королевских палатах и в дворцах богатых французов появилися зеркала во Франции выроблены.

Придворны дамы пудрувались пред новыми французскими зеркалами. И ни єдной з них не привиділося в зеркалі лице венецианского майстра, котрый зробил зеркало и был зато отровленый...

ЗО СТАРОГО ЖИТЯ

СЕЛО ЯКУБЯНЫ (СПИШ)

Село Якубяны на Спишу — далеко и широко знане, не лем на Спишу, не лем на Пряшевской Руси, але на Подкарпатской, и в Галичині, бо то єдно з найбільших карпато-руських сел. Якубяны числять поверх тисяч нумеров.

Село Якубяны лежить в котловині, як прекрасна дитина в прекрасній природній кольскій межі прекрасними богатими природно-верхами. От востока буковий і лісовий Мартинець, на півдні висока спичата Кичера. Пастух, щоби дознатися, ци уж півднє, то обернулся тварю до Кичери. А як свою тінь легко прокрочил, то уж знає, що півднє. А кто виїхав на верх спичатої Кичери, то увидів в найбільшу літню спеку снігом покриты високи Татри, виділ прекрасни вічно зелені Карпати, Стару Любовню, Камюнку, Орлов, Люботиню, Чирч, і геть далеко Попрадську долину, по якої вилася чудесна ріка Попрад, єдина ріка в світі, котра пресікат хребет великих гор.

На захід сонця Лисинка, Яворинка і Чертиж. На сівер ку Галичині прямо на Старе Місто (Старий Санч) долином Попрада, где якубянцы ходили коні купувати. Добра дорога веде том долином і чиста горска вода сходить зо всіх сторон до Попрада. Коли вітер от Галичини подуват, чути клекотання сельського млина с той сторони.

* * *

Яке старе село Якубяны, то я не знам, бо до документів я не заглядал. Я виїхав на еміграцію, яко молодий сельський хлопець, где мі там тоді туто в голові було! Знам я о своєму родному селі лем туто, што єм запам'ятал з вечурок, што стары люде оповідали, або хлопи при роботі, пастухи при

статку. Чом називається наше село — Якубяны? Повідали, што заложили го на "св. Якуба", што на того святого польський пан там людей посадил. Бо даколи наша спишська земля належала до старої панської Польщі. Польський король з панами торгували том землью з людми з мадьярськими краями і грофами.

Ест з давен-давна і фамилія Якубянських в Якубянах. Видно, што того Якубянського польського пана, ци король солтысом зробил над своїми панщинянами хлопами. То була найбогатша фамилія в Якубянах, і назвали їй Грофіками, то ест, як бы маленьки грофи. Тот Грофік владіл в Якубянах великим маєтком пред 100 роками.

За водом от Якубян, ку востоку, мало быти село Стефановци, котре мало быти заложене на св. Стефана, певно мадьярським паном. Але тото село пропало.

Тепер якубянськими ялицевими і смерековими лісами владіє панська фамилія Пропснеров, німци, што купили тот маєток от польських панов, здаєся Замойських.

В Якубянах копали даколи руду, но не в майнах, а так зверху. Повідають, што с тых там руд на Спишу виливали звони. И якубянські звони мали быти вилити в Якубянах с той спишської руди, звони по имени Адам, Осиф, Йоан и Ева. Но всі тоти звони забрал потом австрійский кайзер на кононы в світову войну. Топили тулу руду в Якубянах, недалеко, где тепер стоїт корчма і мури. Тото місце звалося Маса. Топлену лятину возили в Гамри, где тепер стоїт машина до різання дерева.

Чом перестали копати и топити руды, то я не знам, але думам, што не оплачалося

панам при модерной индустрии. Німцы Пропснеры, вмісто руды, взялися до ліса, бо панам почал оплачатися ліс ліпше. Модерна пила різала дерево на дошки, котры отвозили ку желізной дорогі до Орлова, откаль везли в світ.

Угля на Спишу так само на верху, но не свободно никому рушити, бо то панске. Вы, якубянски хлопцы, ідте далеко в Америку копати угля, а в Якубянах не руште, бо то панске.

Коли якубянцы отрабляли панщину, то мали и для себе дост добры поля и луки. Они были пански, но пан давал хлопам, абы могли жити и на панов робити. А коли панщину закасували, то паны страшно хлопов ошукали, дали им найгоршы поля, а собі взяли всю, што добре и всі лісы. Инженеры так ділили, як паны хотіли. Лем два братя нашлися в Якубянах, што не дали ошукати себе, не уступилися с Чершлі, прекрасной луки. Коли пришли пански инженеры им отберати, то они оба с косами за нима, и не допустили на свою луку. Пан не хотіл с того робити клопоту, бо боялся, штобы други газдове не взбунтувались против него, но и так остало. Так што тым двом остала прекрасна лука, а други газдове скрепталися по своих головах, з долгым волосом, што далися пану так ганебно ошукати.

* * *

В 1903 року згоріла якубянска церков, и 25 газдом будинки. А и на той згореной церкви, котра стояла 107 літ, якубянцы мали старый долг у пана. Пан был, як то водилося всяды, патроном церкви. Но то был такий патрон, што як селяне не мали грошей на будову, то он им пожичил, а взял в заклад от якубянцов прекрасну долину — Нижний Порач. Селяне вернути гроши не могли, так што тата прекрасна земля осталася при пану. Такий то пан был патрон.

* * *

Якубянцы працували в лісі, возили дерево. Но пан платил дуже мизерно — от фуры дерева 80 грайцаров, а як заплатил папірка, то ест дві коруны, то уж мусіла быти паробска фура. Работнику при пилі платил от 25 до 60 грайцаров, коли я был дома в 1903 року, треба было працувати от 4-ой години рано до 8-ой вечера, то ест 16 годин. Потом пришло улекшиня — робили от

шестої рана до шестої вечера, то ест 12 годин.

То было бідного народа житя. За 25 грайцаров, на американски гроши 10 центов, треба было бідному чоловіку працувати 16 годин. Уменьшили години на 12 годин аж тогды, коли народ почал горнутися в Америку на еміграцию.

Єдна бідна вдова носила 16 годин кождый день на плечох дырва до пеца при пилі, бо пила была парова, за 30 грайцаров. Дробных дітей у ней было четверо и они мушены были сидіти сами дома без материнской опіки, выходила она в ночи и приходила в ночи до дому о 9-ой годині. С тых 30 грайцаров ёй треба было накормити и приодіти себе и діти. У пана міліони, а бідна жена працує на него за 30 грайцаров.

Мали мы в селі "просвітительюх", но тоты "просвітители" не дбали о бідный народ, они шпекулювали, якбы то с тых 30 грайцаров, што вдова заробила, хоц 15 для себе взяти. И вдова с тых 30 грайцаров ище занесла пану превелебному.

Коли я вспомнул за пана превелебного, то вспомну єдного, што помер, як я ходил перший рок до школы. Тот пан превелебный програл свою жену в карты, то потом обходился газльном. Який то был "побожный" поп на старость, то ту подам пример: Пришол до него сповідатися єден старик и повідат, што на Макавея напился молока. А поп як скочит на него: "Воліл ес чорта выпити, як молока в такий великий пост!" Потомо тот старик добри з розума не зышол, як он тяжко согрішил. Тот пан превелебный назывался Тизети. Такий был мадьярон, што и на мадьярске свое назвиско перемінил.

* * *

Мали мы в Якубянах и сельский кооператив-склеп. Говорили нам поп и учитель, што треба зо села выкурити жидов, которых было пят фамилий и жили с торговлі. Но але може каждый знати, як кооператив може розвиватися под руководством панов, котры хотят быти капиталистами с працы народа. Найперше поп Криско и учитель Такач брали, сколько хотіли из того нашого кооператива, а не платили, ани записувати не казали, што взяли. Товар до скледу брали на кредит. А час иде, рок за роком,

приходит час, што мушено и платити за товар. "Гару-гару — ни пінязи, ни товару." Но пан превелебный не дармо ходил до школы. Он лем думат, якбы сам выйти з біды, як бык без рогов з ярма, а што буде з людми, то што його обходит.

Едного дня казал пан превелебный закликати двох газдох, людей побожных, и гварит им так:

— Я вас ту закликал на добре діло. Пишут мі з Будапешту с краинского товарного складу, што єсли наш кооператив буде брати от них товары, то они нам дадут в дарунку прекрасны золотом вышиваны празничны ризы...

Розумієся, што набожны газдове на такий проект з радостюм пристали. Золотом вышиваны ризы! Та кто бы не пристал! А пан превелебный мал уж приготовены папери до подпису. Подставил газдам. Газдове подписали, бо то на ризы, и пошли дому барз задоволены.

Но ту о 6 місяцю приходит Янкови писмо зо шпаркассы, абы заплатил процент от 7 тысяч корун. Янко подумал, што то там в той шпаркассе ся им дашто поплело, тай писмо шмарил. Таж он нияки тысячи зо шпаркассы не брал. Але ту приходит и позов до права, до орсацкого. О, як уж орсацкий кличе, то треба идти. Приходит Янко до орсацкого, а орсацкий звідуєся Янка:

— А вы, Янку, чом процент от пінязи не платите, што сте пожичили зо шпаркассы.

— Я не пожичал нияки гроши — гварит Янко.

Орсацкий показує Янкови вексель:

— А то чий подпись, Янку?

— Та мой, пане велькоможний.

Тепер аж Янкови засвітило в голові, што то певно тоды он подписал, як подписувал на золотом вышиваны празничны ризы. Гварит Янко — так и так. Но Орсацкий повідат, што то нич не поможе, ту стоит чорне на білом, што вы сте поручили за вексель Миклоша Такача, учителя, на 7,000 корун, а за других 7,000 ваш сусід. А што учитель не може платити, то вы оба 14,000 корун заплатите, а потом собі, як хочете, можете подати до суду учителя, што он вас скламал.

Пана превелебного ту нич того не тычилося, бо його ни на векслю не было, ни ниякого свідка. Так газдове мушены были запла-

тити. Подали до права учителя. Право тяглося долго, до войны не покончилось, аж по світовой войні за чешской влады. Газдове выграли. Учителю продали єдну велику луку и звернули газдам по 7,000 корун. Но то уж не тоты коруны были. Тамтых корун было 5 за доллара, а чешских 100, а потом 35.

* * *

Ей, бо то добри было пану превелебному жити в Якубянах! Што мал найліпшої землі, лук, ліса! И то вшитко люде задармо обробили, заорали, посіяли и зобрали, привезли до стодолы. И не лем с попового поля, але привозили ище зо свого бідного урожаю. Двадцет газдовских фамилий жило бы с того, што полу лем с поля привозили. А ту и плаца от державы, и доходы. В Якубянах каждый день похорон был, а крестины, а весілля. Лем пан превелебный крочнул, то собі казал добри платити.

А што до школы, то школа у нас, на таке велике село, была лем єдна. По 300 дітей приходило до єдной кляссы. Та хоцьбы был и добрый учитель, то бы му трудно было научити дачого столько дітей в пятьох кляссах. Аж потом газдове зробили другу школу с корчмы, то уж было двох учителей, но тоты учителі были церковны, то больше пильнували умерших, як дітей в школі.

Коли пришла асентирка, то из Якубян по триста рекрутов брали. Як уж вертали с Подолинца, то страх было, на каждого нападали, корчмы рабували, жидов били. Но им всьо было пребачено, бо они уж были "діти Франца Осифа". То была тата панска мадьярска культура. Тоты наши темни хлопці не розуміли того, што они идут оброняти того пана Пропснера, што платил по 25 грайцаров за 16 годин роботы. Тых наших дітей учили так, што каждый з них має убити по 10 москалей.

Нич дивного, што паны старалися о то, штобы по наших селах панувала якнайбольша темнота, кажде село отдали под диктатуру єдного пана превелебного мадьярона, а тот уж лем того ся учил, як народ в темноті держати. Народ віріл в чары и страхи. Коли люде посходилися, то не было другой бесіды, лем о попах, чарак и страхах.

Приходили люде на вечурки, то як стары хлопы и жены почали росповідати о босор-

ках и страхах, то нам, дітям, аж волосы на голові ставали: една чула, як дитина плакала, што померла некрещена, як просила ксту, друга о босоркі, што на кочергі понад селом літат и заходить там, где ся має корова отелити, кому молоко отберат. Против таких чарох и страхох лем свячена вода и свячене зіля помагат, лем пан превелебный може помочи. Но и народ тому всьому вірил. А то всьо было в интересі панов, бо над таким темным перестрашеным народом они могли панувати и выкорыстувати го на всі сторони.

Припоминам собі не єдну пригоду с такими страхами, но трудно всю описувати. Але ту опишу єдну пригоду з великим страхом, што ходил зо світлом по Шамбронской горі. Тота гора належала до Якубян, але была при Шамбронском хотарі, то єй так назвали. Так єдного року в децембрі ночном пором почало на той горі появлятися світло, якби даякий великан з ясним світлом по горі ходил. Были остры ясны морозы, чистий воздух, далеко было видно. Лем раз єдного вечера рознеслася по селі новина, што який-си великан ходит зо світлом по Шамбронской горі. Люде збіглися коло нашої хижы, бо от нашої хижы totu гору было найліпше видно. Так, ходит ктоси по вершку горы зо світлом. И то ходил пару вечеров. Перше того страха николи не было. На штоси зле ворожит totu страх. Лем почало темніти, уж гурма народа коло нашої хижы. Люде спремерзали, лем им зубы звонили, но каждый хотіл того страшка видіти. Потом показалось, што то была ясна звізда, которой на тот короткий час выпала небесна дорога понад Шамбронску гору.

Тоты, што жили в Якубянах послі світової войны, то опвідают, што як якубянски "вояки" повертали до дому, єдны з русской, други с тальянской неволі, але особливо з русской, бо там их было найбольше, и то вельо з них вернуло чехословакыми легионерами — то дораз взялися робити в селі "порядок" и свою "справедливост". От чого почали? А почали от того, што взялися судити жены, которых не были вірны своим мужам в часі войны. Кто там може знати, которых вірны не были, но але єдну знали, бо

придбала потомка. Што з ньом зробити? Єдни радили, што треба єй повісити. Але други кажут, што то была бы легка смерть, треба найперше жену мучити. Єден, што был в пліну в России, каже, што так треба з ньом зробити, як робили с таком женом за царя в России, бити єй корбачами. Другий каже, што ліпше буде замкнути єй до гарешту и не дати єй істи, най помре з голоду. Но єден нашолся меж ними розумніший и каже, што найліпше буде почкати на єй мужа, мы не мame права, мы ся з ньом не женили. Так спас жену от смерти.

Пришла чехословакца власть и дораз з ньом пришли учителі, были росширены школы, всі діти обовязково мусіли ходити до школы, так што в том молодшом поколінню зашла уж велика зміна, молоды люде уж могут читати и писати.

* * *

Пред 80 роками житя в Якубянах было дуже трудне. Село было замкнене в собі, заробков не было нияких, поле ділили и переділювали. Улекшало аж с открытием еміграции в Новый Світ, в Америку. Первым из Якубян осмілилися виіхати в Америку Раш. То было його друге мено, первого мене не памятам. Ціле село за тым чоловіком пла-кало. Но коли люде довідалися, што он уж в Америкі, почали по єдному емігрувати дальше. И мой старший брат виіхал пред 60 роками. А в 1900 року уж было веце якубянцов в Америці, як в Якубянах.

От того часу уж ліпше было в Якубянах жити, бо раз поля для газдов оставало бльше, уж не мушены были так ділити, а подруге з Америки родны родным помогали, присылали гроши, люде позбывалися долгов.

* * *

Якубянцы живут найбльше зо скотоводства. Выпасают грубий рогатый скот и овцы. Мало в селі такого газды, который бы не мал увечок. Літом всі овцы в селі бере бача. В Якубянах было двох таких бачов, которые брали на літо газдовськы увечки на контракт. От каждой дойки давали газдам по 13 до 14 фунтов сыра. Такий бача має до помочы по 5 и веце хлопов, которых помогают му ходити коло великого стада, пасти и доити.

Для бачы остає не лем часть сыра, але и добру отаву продає с кошарискох. Місце, где стадо ночує, бача часто, майже кождый день мінят, так што запрогноит велики луки, и на тых луках росне прекрасна отава. Тоту отаву бача продає потом газдам за добры гроши.

Из увечок газдове мают не лем сыр, с котрого каждый вырабляют бриндзу, але и волну, которую сами прядут и вырабляют домове сукно, с котрого шиют собі теплу одежду.

Хліб родится слабо, пшеницу дуже мало дакто посіє. Сіют жито, ярець, овес — садят грулі и капусту.

СМІШНІ ПРИГОДЫ

В Якубянах так вірят, что як мертвого вынесут з Якубян через границу, то на село мусит прийти даяке несчастья — град, злива, засуха. И потому з Якубян не позволят вынести мертвого.

Працувал єден роботник от Нового Санча из Галичини в панском лісі и встрітило го несчастья, дерево го привалило и он помер. Так привезли го до села, скочанілого, бо то была зима, то покойний замерз цалком. Внесли го до єдной хижы, положили на лавку лежати. В хижі было тепло, так что небощик загрілся, розмерся и упал з лавки на землю. Якубянцы так ся пострашили, что всі с хижы поутікали, а небощика самого на землі охабили. Аж за даякий час успокоилися, что вернули дохиж.

Як якубянцы убили медведя

Якубянцы возили в зимі пану дерево до пилы. Двоме братя, Петро и Янко, приїхали до ліса, зложили дерево на сані и Янко поїхал з деревом, а Петро остал готовити на дерево, аби мали готове на другий день. Заганят Янко коні, смотрит, а ту на пути лежит медведь. Што робити? Выпряг Янко коні, сіл на єдного и вертат назад ку брату и другим фурманам, повідат им, что по дозорі встрітил. Коли уж шитки фурмане мали дерево на санях, війо, тай ідут разом. Приїхали, єст, лежит медведь. Што робити? "Кричме разом всі, може ся добровольно спряче!" — порадил єден. Почали кричати, гукати. И направду медведь встал и, зата чаючися, пустился под дорогу до потока и

вошол до воды, где вода была сперта, што в літі наносила всякого лому, то ся зробил банюр. Медведь перешол через тот банюр. Но што было морозно, то вода на медведю замерзла. Там за банюром были два дерева разом и медведь заложил ногу меж totы два дерева так, что не мог вытягнути, а може зо слабости уж не мог крачати, бо знате, што в зимі медведь спить, а того ктоси збудил и так блукал наспаню. Коли то виділи фурмане, что медведь не може рушатися, позбивали сокири с короткы топорискох, понакладали на долгы друкы и так медведя добили, бо и так мало живый был. Положили того медведя на фуру з деревом и привезли до села. Велика слава для села, хлопи медведя убили. На другий день положили того медведя на санки и гайдя до Старой Любовні, Гнязда, Подолинца, Кежмарку — показували світу, які якубянцы добры хлопи, что медведя в лісі сокирами убили. Так заробили по пару дудков коло того медведя и славу для якубянских хлопов, что медведя сокирами убили.

Петро Гузлей.

ДВА ВЫЗЫСКУВАЧЕ

(Село Білцарева, повіт Грибов)

Село Білцарева, грибовского повіта, єдно з найкрасьших лемковских сел, славне своimi садами и богатством садовины. Овочовы дерева так улюбили собі Білцареву, что и в лісі, в потоках вы могли найти солодкы черешні, а малин, черниц, ягод в нияких лемковских лісах столько не было, як в білцаревских.

Из документов о Білцареві знаме, что в 1531 року Иван Троханович (сегодня Трохановский) купил от польского короля Жигмонта I солтыство Білцареву при помочы грибовского вийта Пеньонжка. Другий документ польского короля Яна III титулує фамилию Трохановичов уж Трохановскими и шляхтичами.

На Лемковщині были велики королевскы и пански лісы, королевскы послі первого розвалу Польши перешли в австрійскы камеральны лісы, а пански остали в руках поль-

ских панов. Таки ліси були і в нашої Білцареві. В 1820 року тоти ліси набыл даякий пан Гош, а по його смерти в 1886 року білцаревський панський ліс купили білцаревські селянє. Но хотя ліс был уж их, громадский, а все іще го называют "панським".

Того ліса ест за єдну четверту всій посіlosti села Білцаревы, и ліс прекрасный, богатый в дерево, паствиско, ягоды, малины, черници и дику звірину, село може с того ліса мати велики доходы, но селяне не могли привести того маєтку до порядку и не знали так газдувати, абы вытягнути корысть для себе. Так что они оставалися лем все мизерно плачеными роботниками в своєму лісі, а корысти тягли вызыскуваче. Было их в Білцареві двох: торговщик-шпекулянт (єврей) и духовник. Тым людям в Білцареві жилося дуже добри, по-пански, а селяне працували и бідували.

За примір возме малины. В громадском лісі мож було собрати тоны малин в сезонову пору, и жены, дівчата, діти зберали тоты малины. Но часто зберали до кошиков, вмісто до такого начиня, аби не протікало, так что часто найліпший сок подорозі до дому витікал и малини тратили на вазі. Тоты малини они несли прямо до містного торговца, который им платил по 2 країцари за фунт и сипал до бочки, а завюз до Грибова, то брал от 10 до 15 граїцари за фунт, то значит 5 до 8 раз брал більше, як сам платил. В часі сезону денно завюз до 400 фунтов малин, за котры заплатил 8 ринських, а взял 40 ринських и більше.

Так было и з деревом, з яйками, маслом, курятми, телятами, всьо то шло через руки місцевого шпекулянта. Зато шпекулянт и його фамилія одівалися в шолки и жили по-пански, діти ходили в місті до школы, а селяне и их діти ходили обдерты, босы и голодны, діти от маленкости працували и пасли, о школі ани мысли.

Другим вызыскувачом нашого села был місцевий духовник. Тот не лем вызыскувал, але и диктувал цілому селу, його єден голос значил більше не лем в церкви, але и в громаді, як голосы всіх газдов. Білцаровского "ксёндза" каждый знал на цілу околицу, бо он был не лем "ксёндз", але и великий

"руsskij патриот", и адвокат, и з духами бесідувал, но и великий богач был, осмеро дітей мал, всіх вишколувал, хоц и планно училися, а притом до банков капиталы зложил, десятки тысяч, а всьо с того єдного села Білцаревы. И жили собі дуже по-пански, на високу ногу. Мене он крестил в 1888 року, а в 1913 року єм шол до Америки, то мя послідний раз сповідал. Як на клебании жили, то я знам добри, бо наша хижя лем через воду от клебаний была.

Он в Білцаревой был вшитко: настоятель духовный, начальник громады, жандарм, дорожник. Яко духовный настоятель сам вничто не вірил, что проповідал в церкви з религии. Он с того сміялся. Зато дер за похороны, весіля, крестини, службы божы, як ниякий другий поп на околицу. О каждом небощику знал, что ся з ним діє на другом світі, бо он выкликувал духов з другого світа. Так и кричал в церкви, что он знає, который білцаровян находится в небі, который в щистилищу, который в пеклі. Но переважно всі білцаровяне были в пеклі, лем єдного поляка душа, что ся повісиł, мала быти спасена, бо полька іще екстра на службы божы приносила.

За похороны брал по 100 ринських. Лем за похорон мого отца нич не взял, бо ся страшно на него зайл, что отец протестовал против несправедливости. Мого отца называл социалистом, и коли отец помер, то не позволил звонити, ани хоругви с церкви взяти, ани до церкви не впустил.

Коли молоды хотіли побратися, то мушени были идти на "науку" ко ксьондза. Но ниякой науки им не давал, а казал робити на полю, або молотити.

Нияке засіданіе сельской ради або собрание громады не могло без ксьондза обйтися, бо было неважкое. Он уж знался добри с паном старостом и зо жандармами. Почту для села брал сам, отвергал писма и читал, цензурувал.

Выбрали раз против його волі вийтом В. Горощака, молодого енергичного селянина, что знал свое право, порядок и дисципліну, и всю громадску власть от ксьондза одобрял. Гей, что то было! Выклинал го с церкви,

заклинал живым крестом, но нияк не мог с тым хлопом порадити.

Коли виділ, що дагде на людском труді може заробити побочко, то дораз ставал контрактором. Збурила вода дорогу, забрала мост, ксьондз уж голосился до староства, що он возме поправу на себе. Пришла комісія, отаксувала, тай дали ксьондзу гроши. А ксьондз нагнал до роботи своїх парафіянов: Навозили каміння, дерева, поправили дорогу, а коли робота була зроблена, то єдного поклепал по плечах, другому всыпал до пригорщ кукурудзы и повіл, що як туту кукурудзу посадити, то барз велика виросне, а гроши сковал сам, положил собі до банку.

На полі зробила вшитко громада. Селяне навоз вывезли, поорали, посіяли, покосили — жены позберали, компери посадили, окопали, выкопали. Так само дров навозили з громадского ліса, 12 сягов дров на опаль давала громада кождый рок. Нарубали, привезли, порубали на готове до пеца.

А кромі того в Білцаревої заховалася іще роковина, кождый газда приносил по пару снопов зерна, кожда газдыня великий роковий хліб, кромі тых хлібов, што газдыні носили в кажду неділю поста, в задушны суботы и на св. Николая. Носили хлібы з найкрасшого зерна, або с купчою муки, бо то Богу на оффіру. А у ксьондза іли тот хліб свині, коні, худоба.

Єдного року пришла на худобу в селі хворота, т. з, сливавка. Много худобы вымарнілося. Но ксьондз знал вытягнути и с того корысть. Почал кричати в церкви, што то божа кара зато, што люде мало на службы божы дают. Радил, штобы кождый газда приносил на службу божу перше теля от каждой коровы на хвалу божу, то сливавки не буде. И подумайте, сколько то попу телят зо села пришло. И правда и то, што йому принесли, тото теля уж ся не слинило, бо го зарізали и зіли. То само было и с курами: абы ся куры несли, треба было носити яйка до церкви на молебен.

И "организации" в селі закладал: Заложил "братство" и "сестричество", кождый член платил по 5 корун членского рочно. Затоты гроши ксьондз спроваджал свічки, на которых зараблял — а братчики и сестрички

стояли с тыма свічками в часі отправи. З єдним мал клопот, бо хоц вступиць до братства, але свічку тримати и стояти в ряді не хотіл, бо был дуже низкого росту, такий на звыш, як свічка, то ся ганьбил.

"Егомосць", "імосць" и их сынове грали великих аристократов, одежу для себе ордерували аж в Кракові. Но зато егомосць не мог смотріти, як селянин або селянка мали нову лаху. Коли на Матку-бижу посвячал коло церкви зіля, то лем позерал, где стоят жены в новых тибетках, и змачал кропило аж по саму ручку, а шуст по новых тибетках. Не-єдна жена зберала ціле літо грибы, ма-лины, жебы си тибетку купити, а егомосць сплямил за єдну минуту брудном водом.

Сам себе и свою фамилию обложил всіма выгодами, взял село в свои руки и сиділ в нем 35 літ, яко неограниченый никым диктатор. Бідны газдове были беспомочны, бо у него были ключы до земной и небесной власти. Наостатку приступил до будовы модернай мурованой плебании. Стара будова была ище добра, но он хотіл таку зо всіми выгодами. 23 тысячи мушено было бідне село зложить на туту нову будову.

Раз мало я не стратил житя завдяки пустоті и легкомисльности попового сына и самого попа. Еден з його сынов здал який-си екзамен, тай мене выправил по него паром коней до поїзду в Грибові. 'Панич" был пьяный, взял от мене коні и гнал их так без милосердия. Звичайно з Грибова до Білцаревы треба іхати годину, а мы приіхали за 40 минут. Жене панич и через село и на мост, што провадил через воду на плебанию. Мост не вытримал. Коли зме были на середині, мост завалился, коні и брычка с паничом и зомном в воду. Вода у нас невелика, голый каминец в часі долшой погоды. Но на наше счастья тогды падал дощ и вода была больша, так што вмісто на камінія, мы упали до воды и не убилися. В чуда не вірю, но тогды сталось для нас чудо. Позднійше показалося, што мост был уж перегнитый. Так видите, село зложило попу 23 тысячу на нову модерну плебанию, а он не подбал столько, штобы поправити мост до той модернай плебании, што стояло бы парусто корун.

Поле в Білцареві не было таке планне, село было положене меж лісами, в котловині, ма-

ло поддостатком вогкости, ліси обороняли го от спеки и наводнения, а притом давали поддостатком подстілки под худобу. Родилася озимина, овес, конич, а найліпше компери. Кромі того, як уж выше вспомнено, надзвичай родилася садовина. Люди з других сел, здалека с польських сел приходили в Білцареву за садовином. Но білцаревяне не знали с тим порядку, много садовини погнило. Не було кому поучити селян землерідства, садоводства, лісоводства, скотоводства. Газдували так, як газдували діди прадіди. Правда, приходили до села поучни книжечки О-ва им. М. Качковского членам того О-ва, но никто майже их не читал, бо старши люди читали, и то лем дакотры, лем церковне писмо. Єгомосць нагварял, чтобы стати членом О-ва Качковского, но не зато, аби люди просвітилися, лем абы он мог уходити за "патріота" во Львові. О то он не дбал, чтобы селяне дашто знали, бо йому выгоднійше, як не зналинич. Темного легко взыскати.

Ітак, наше село Білцарева переживало віками в темності и нужді, найперше в старой панської Польші, потом под властью австрійского кайзеризма, а 22 роки тому назад попало знов под власть польських панов. Минувшого року попало под німецку фашистську оккупацию.

Много білцаревських селян виємігрувало за море, в Америку, подобно, як з других лемковських сел. В самой Білцаревої не було ани не буде добри жити, як долго она буде под чужом ненародном властью, таком властью, котра не буде дбати о народ, лем о то, як взыскати тот народ, то єст така, котра даст народ в руки таких взысковачов и затемнителей, як тоты два; повыше описаны. Лем народна власть научит народ працювати для себе и жити по-людски. И я твердо вірю, што в Білцареву, як и в цілу нашу Лемковщину приде така народна власть.

Я. А. Кобан.

КАЖДЫЙ РОДИТСЯ ЗО СВОИМ ТАЛАНТОМ

(Село Чорне, повіт Горлицы)

Каждый чоловік рождається зо своим талантом, так и я родилася зо своим, лем не каждый чоловік має можность розвити свой талант, с которым родился, и я належу до тих людей, што не мали можности покончить школу, аби розвити свой талант.

Хочу я вам оповісти пригоды из своего життя за дитинських літ в краю, в моем родном селі:

Запамятала я першу пригоду, коли мі било штыри роки. Памятам, як пришол до нас старенький подорожний, и што он повідал. Было то в літі, як мои мама пришли с поля з роботы. Они варили вечерю, а я колысала дитину. Вошол до хыж старенький подорожний и сіл собі на лавці и почал на мене позерати. Но мама не любили, як чужи люди им на діти позерали, бо ся бояли, што дітом ся з очей стане. Я памятам, што коли до нас пришол даякий подорожний, то мя брал на руки, а мои мама того не любили. Так и тот подорожный смотріл на мене, як я бігала по хыж, а потом мя взял за руку, коли я пришла близко него, и положил собі на коліна. Мама подошли и хотіли мя от него взяти, но он рюк:

— Успокойтесь, газдынь, я вам єй не возму, я вам лем хочу повісти, под яком планетом ваша дитина родилася и який має талант.

Погладил он мене по голові, попозерал по карку и гварит:

— Тота ваша дитина рождається под воєнном планетом. Коли бы она была хлопцом и покончила школу, то бы из неї был великий полководец, который бы выгравал битви, где бы лем не воювал. Але же тата ваша дитина дівчатко, до высшой школы єй певно не дате, то она вам буде на доброй помочы на газдовстві дома, покаль не выде в світ.

Итак, я была от самой маленкости на помочы мамі дома. А коли мі уж минуло осем літ, то мя брали на помоч и мои нянько, до поля до роботы.

Взяли мя перший рок зо собом ярувати. Они ходили за плугом, а я поганяла. И так ся им добри зомном орало, што ся не мог-

ли нахвалити. Повідали, що я так знам добри запровадити быки, що нич им не треба плугом замітувати. Так мы весело по-ярували перший рок, што ани зме не знали коли, так нам легко яр перешла.

На другий рок нянько уж не хотят никого іншого поганяти, лем мене. Пришла яр, и я знов поганям.

А наш грунт был коло самой половщины, и вышол поп посмотріти свое поле. Стал он коло нас и звідуєся, як ся нам оре. Нянько гварят, што барз добри, бо мают доброго погонича, што му так быки ходят, як годинка. Поп посмітріл, як то мене быки слухают и як мі ходят и покивал головом на мене.

На другий день поп вышол ку нам уж рано и гварит:

— Слухайте-ле, Василю, я мам два трирочны гачуры, котры ище не были запрягены, та я бы их хотіл выучити тягати, бо я их хочу до брычки на выїзд.

А нянько гварят:

— Та знate, егомосць, што? Запряжте вы их найперше до плуга. Мате бандурки садити, то их возте и запряжте до плуга и садте бандурки.

И так зробил поп, як нянько му казали.

Запрягла я быки до плуга и ореме з няньком, а за хвилю смотриме, везе и поп бандурки зо слугом. Привезли бандурки, а потом пошли по гачуры. Привели гачуры, запрягли до плуга, тай поп взял в руки и кричит: вйо! Слуга тримат плуг в руках. Вйо и вйо, але гачуры ани руш. Вмісто вперед, та они назад. Взял их слуга в руки, а поп за плугом: Вйо! Але гачуры як скочат, як торгнут попом, то поп на землі. Слуга выпустил плуг, а хватил за гачуры, и тримат их за вички, што силы. Успокоилися кус. Стал поп зо землі и знов зачинат поганяти, а слуга за плугом.. Але гачуры як станут впацкы и шмарят собом, то аж вички поторгали и колечка поламали. Не могут соби нияк дати рады. Кухаркы стоят с кошиками, же будут бандурки садити, а мусят дармутати. Поп шкрябє голову, и гварит, што то-ты гачуры не будут робити.

Приходит поп ку мому няньови и гварит:

— Василю, тоты мои гачуры не хотят робити, и, як видно, то не будут робити. Повіч мі, што я з нима мам робити?

А пак каже поп жартом:

— Может ты, Василю, позволил бы мі твого погонича, може бы йому мои гачуры ходили в плузі, як ей быки так добри ходят.

А нянько гварят:

— А вы, егомосць, не смійтесь, бо и так може быти, што мому дівчату ваши гачуры будут ходити:

— Та но-ле спробуєм!

— Та спробуєм!

— Так я вам въшлю свою кухарку поганяти, а вы мі дайте свого дівчате — гварит поп.

— Най и так буде — гварят нянько.

И так нянько мя пустили. Слуга принюс другы колечка, подложил, дал мі гачуры в руки. Я погладила гачуры по головах, по-клепала по боках, и гварю: вйо Кася, вйо Маня просто бороздом. Идут просто. Дошли до конца, навертом, идут, як стары. И идут просто бороздом. А я лем бесідую до них, вйо Кася, вйо Маня. А они тово любят, слухают.

Не могли пречудуватися. Гварит поп:

— Но та лем посмотте, як той дитині коні ходят, а мене мало не убили!

И так мы зорали пару загонов. Коли пришло полудне, поп взял мя на обід и обідали мы обое в його покою. Он барз был рад, што уж може тепер гачуры запрягати и до своєї брычки на выїзд.

А в неділю в церкви поп о той пригоді мал проповідь. Гварит, што кождый чоловік родится зо своим талантом. — Я, гварит, виділ того тыждня в єдной дитині такий чудесный талант. Мам я трирочны гачуры и я хотіл их научити робити. Запряг я их до плуга, но ни мі, ни мому слугі тоты гачуры в плугі ходити не хотіли, хоц мы их кормили, выховали, так што они нас знают. Цапкы нам ставали, вички поторгали, колечка поламали. А пришла осемрочна дитина и тоты мои дики гачуры ходили єй, як діти. Ци не даный Богом великий дар, великий талант той дитині? Што бы с такой дитини могло быти, єсли она могла покончить школы и розвити свой талант?"

Так мя выславил в церкви. Але о то не старался, абы я могла покончить школу и розвити свой талант.

С. Т.

ПЕРША КОСА

(Село Баеровцы — Пряшевска Русь)

Коли мой отец вишло до Америки, то я, його найстарший сын, мал 14 роков, и я остал уж, яко газда коло мамы и молодших от мене пятеро дітей, двох братов и трох сестер. Было то в 1908 року, 2-го юня, як мой отец вишло в Америку, так что я уж мусіл думати, як ся до косы брати.

Так найперше треба было добру косу купити. Гварю я мамі:

— Мамо, мі треба добру косу купити, то я мушу идти до Плавец на ярмак выбрати собі косу, бо треба коничину косити.

Мати вывязала зо шматки гроши, дала мі и я выбрался на ярмак купити добру косу. Пришол я на ярмак, позерам, где продають косы. Смотрю, а там хлопох купа, обступили коши с косами и собі бренкают. Подхожу я ближе, стаю зо заду, бо наперед мя не пустили, тай призерамся, як они тоты косы выбирают. Єден бренкат косом о камень, другий тягат свою по ногтю, третий тягне єй по своих зубах. Я иду к тому, что косу по зубах тягне, думам, что тот певно найліпше знає выбрати косу, як он тягне по зубах, а не поріже собі язык або варги. Думам собі, что того ся мі треба тримати, он мі добру косу выбере. А то ище и баровян был. Потягнул я го за рукав и гварю:

— Уйку, може вы бы мі косу выбрали...
А он каже:

— Та чом бы ніт, але мі мусиш паленки купити.

— Най буде и так, уйку, вы мі выберте косу, а я вам кажу палюнки.

Выберат уйко косу, тягат по ногтю и по зубах и о камин бренкат — выбрал.

— Тота для тебе буде — гварит.

Заплатил я косу и гварю:

— Но та тепер подте уйку до корчмы, то вам кажу палюнки.

Пришли зме до корчмы, розказал я уйкови погарик палюнки, але уйко пити не хоче, гварит, где моя палюнка. Мусіл и я собі палюнки купити. Выпили зме, тай я звідуєся уйка, ци не иде ище дому. А он гварит, что цілый день ярмак, что он не иде, аж буде по ярмаку.

Иду я сам дому, тішуся своїй косі, тягам так по ногтю, як и уйко, бренкам по каминю, пробую и по зубах потягнути, але не можу визнатися с того, як то мож познати косу, ци она добра, як потягнути по ногтю або по зубах, то лем уйко знає.

Пришол я дому, гварю матери, як то хлопи косы выбирают и звідуєся, чом то косу по зубах тягнут. А мати повідат, что они так познают, ци коса мягка, ци тверда. Беру я зас косу, тай пробую зубами, ци она мягка, ци тверда. Мати на мя кричит, что собі гамбу поріжу, або язык отріжу. И правда, уж кров иде з гамбы. Але затонич. Гварю, что я иду поклепати тулу косу. Мати гварит, что треба попросити даякого хлопа, аби мі косу поклепал, бо я не знам.

— Гей, не знам! Таж я нераз виділ, як нянько косу клепали.

Набил я косу на кися, взял на рамено и иду на поле косити коничину, а все ся озерам, ци то на мене дакто смотрит, что я уж такий хлоп, что иду косити. Вышол ку коничині, збил косу, нашол собі таке деревце, что єм забил до него бабку, збил косу с кисяте, сіл, тай клепу, и от часу до часу позерам, ци дакто не смотрит, як я уж и косу сам клепу.

Но але что ся стало. Я ту бю по той косі, а ту на косі сама лущка, остря покривлене, як несчастя. Взял, набил на кися, вытяг оселку, потягнул по косі, лем раз ся мі оселка зомкла с той покривеної косы, тай я пальцом по косі. Лієся кров с пальца. Але и палец байка, лем жебы дакто не виділ. Озерамся, ци дакто не позерат на мя и не смієся з мене, який я ту косар.

Збил я тулу нову косу, поламал и щмарил, а набил собі стару няньову косу. Аж том старом косом научился я косити, на ней научился клепати, бо стара коса так ся не лущкує, як нова.

Косил я коничину, а потом я ся лапил лукох косити. Пришло идти косити на горы. Вы знаете, что на горах трава тверда, псярка, там треба мати силу и добру косу. Хлопи ся з мене сміють, кажут мі добри притискати. Я пристикам, что мам силы, а коса лем поверху втіче. Но помалу я и на горах привык и косил.

Пришло зерно косити. Ту уж было вельо лекше косити, а з вязаньом было тяжше. Гру-

лі копати зас лекше было. Але як пришло до ліса по дрова ідти, то зас было барз тяжко.

Поїхал я раз з матір'ом до ліса. Хотіли зме привезти єдного бучака. Но і не дай Боже го высадити на телігу. Пришол ку нам єден хлоп. Мати ся усміхат, що он нам поможет навалити того бучака, тай му гварит:

— Уечку, мусіл вас ту сам панбог принести.

— Та є, — гварит.

— Но та лем нам поможте того бучака навалити на воз.

А хлоп гварит:

— Ты глупа, та то ани штырме хлоли тогу бучака не двигнут.

Я повідам матери, що он сам го може двигнути, якби хотіл, но он не хоче помочи. Таки люде на світі сут, що вам не поможе, он тішиться, як на другого біда. Tot хлоп был наймоцнійший в Баровцох. Но але затонич, гварю, мы собі даяк порадиме. Мати росплакалася, що такий великий хлоп и не хоче помочи.

— Не плачте, мамо. Я виділ раз, як єден хлоп вытягнул дерево на воз с коньми. Спробуєме и мы так.

— Забьеш и коні и сам себе — гварит мама.

Но але я подставил друка под бучака, привадил коня и вытяг на воз. И от того часу уж и мама смотріла на мене, як на хлопа, уж ся так за мене не бояла.

Пришла зима. Но и в зимі было роботы дост, бо было дванаст кусов статку. Може дакто повісти, же чом отец шол до Америки, як у нас было дванаст кусов статку. Та бо у нас не было урожайнога поля, у нас люде лем зо статку жили.

Коли зима перешла, то треба было братися до плуга. Молодший брат поганял, а я ходил за плугом. Я прошу, лем помалы, Николай. А он нароком, як зажене коні, коні скочили, а мой плуг уж вонка. Николай мал с того сміх, що то я не знам за плугом ходити.

По яри пришла знов косьба. Но тот рок вельо ліпше шло, як перший. И так дале рок за роком, аж до 1911 року, коли я уж был тугий паробок.

Того року сталася така пригода зомном.

Якоси раз в великому пості взяли хлопці єдному газдови воз, єдны посадили, а други тягали, и так возилися. А газда пошол на скаргу до пана превелебного. Но он не знал, котры то хлопці. Але якы же іншы, як не тоты, що няньох в Америці мают. Тай на мене. А мене тогды ани дома не было, бо я был в Липянох с учителем. Прихожу я дому, а мати мі гварит:

— Ци ты знаш, що маш ідти на катехизм на фару? И то дораз.

— Та добри, можу ідти, як мя треба.

Выпряг я коні з Николайом, тай иду на фару. Пришол на фару, знял калап и кажу: "Слава Ісусу Христу". А мой пан превелебныйнич не каже, лем вищол до сіней и вертат назад з бакульом, тай вымахнулся на мене. А я лап за бакульку и звідуюся:

— Пане, та то зашто?

А он кричить:

— А ты битанк таланк!

Потом мі каже, що я іздил того газды возом. Я попросил учителя, учитель посвідчил, высварилися оба по мальярски, нонич не помогло. Учитель мі повіл, абы я веце до него на катехизм не ходил. И я не ходил, але он мал все на мене око и все мене непокоил. Но в 1912 року пришли няньо з Америки и уж мі дал спокой.

Хотіл я іхати до Америки в 1913 року, но мя не пустили. В 1914 року я уж мал 20 літ. Уж мя до войска взяли. Пан превелебный каже в церкви, що тоты, що до войска идут, абы выступили наперед пред олтар. Но и як зме выступили, то он найперше ку мі и повідат мі при вшитких, який я планний хлопчик был, що тераз мене перша куля може убити. И каже дальше, щобы зме били добри тых москальох, бо они погане...

С. С. Кормош.

ЯК МЫ ВЫШЛИ НА КООПЕРАТИВІ

(Терново над Терешвом, Мармарош)

Наш карпаторусский народ в Мармарошу жил бідно, дуже бідно. Добре жилося у нас лем попам, євреям шпекулянтам и мальярским урядникам. Селяне были совсім в руках лихварей, задолжены по уха. А кто раз здолжился у єврея лихваря, тот уж не осво-

бодился з його пазур. Он и ціла його фамилія були мушені працювати на лихваря. Бо то по 20 процентов і більше лихвар со- бі рахувал от своєї пожички, так селянин нік не мог вийти з тої лихви і счасом tot кусок його поля переходитил на власноть лихваря, і селянин були мушений працювати на него.

Коли мні було 15 літ, у нас були єден учитель, по імені Іван Мигалко, котрый хотіл помочи нашому селу Терново вібавитися от лихви і задумал он основати в селі взаимопомочну кооперативну кассу. Кто хотіл быти участником той касси, то должен был кождый тиждень вкладати 10 грайцаров. А єсли у него не было 10 грейцаров, то приносил даякий свой сельський продукт, яйца або масла, або друге што, а тот кооператив продавал то, и так наш кооператив дошол до капіталу, што мог давати пожички селянам. Давал пожички на 8 процент. Розумієся, што селянину було лекше платити 8 проц., як 20 процентов, то раз, а друге он был сам членом кооператива, он мал там свою участину, то и тот процент, што он платил от пожички, богатіл кооператив, то и його. Наша касса уж так взросла, што при єй помочы задолжені у лихварей селяне помалу освобождалися от них. І то за два роки наш кооператив уж дошол до такої сили.

Наш духовник Александр Горзов спочатку был с кооперативом. Он, здаєся, думал, што для него самого с того буде велика корысть. Но йому так вишло, што он може мати от лихварей больше корысти, як от кооператива. И коли єврейські лихвари і шторники звернулися до него, аби он помог им убити нашу народну взаимопомочну кассу і торговлю, он перешол на сторону лихварей і спекулянтів, взял их партію і разом почали робити против нашого кооператива.

Но и поп почал вмішуватися учительові до торгового і кассового діла і почал переслідувати го в церкви. Бо треба знати, што учитель был церковный, то єст он подлежал епископской верхності. Так ишла у нас сварка і борьба в кооперативі дас 3—4 місяци. Наостатку парафияне скликали громадский митинг, збунтувалися против попа і урадили вигнати го зо села. Если не одий-

де сам до місяца, то треба го винести силом из парафіального дома. Так ухвалила громада.

На другу неділю пришол в село служити службу в церкви епископ Фирцак из Ужгорода, и он нагрозил учителю, чтобы ниякими кооперативами, нияков торговлью не занимался, а абы смотріл церкви и церковной школы.

Но коли люде вышли с церкви, а потом поп с епископом, то люде пред церквом почали грозити попу і епископу, аби оставили учителя в спокою, а сами забералися зо села. Так што якоси поп и учитель погодилися і здавалося, што всьо утихло. Так было дас місяц. Но мы видиме, што поп штораз то больше пьяний ходит, і пьяний до церкви приходить, та і в церкви пье так, што часами хлопцям в середині вечерни треба было выводити пьяного попа из церкви на задни двери і вести го до дому, бо падал при олтарі. А то он так упивался вином, котре носили му лихваре і шлекулянты, аби он робил против нашего кооператива. Розумієся, што не лем вино, але и гроши му носили.

Незадолго нашему учителю спалили стодолу і стайню, а в ней 7 учительових коров, 4 безроги, кури, і цілый господарський инвентар пропал в огню. А ничего не было асsecуировано.

От страху и жалю захворіла тяжко учительова жена і зажадала от своего мужа, аби он сейчас выносился зо села, бо она ту жити не буде.

Итак, учитель был мушений забратися з нашого села, а кооператив оставил неграмотним селянам. Та и каждый урядник отрікался своего уряда, бо боялся, што и його так спалят, як спалили учителя. Іще рок держали кассу, но она уж упадала, бо люде боялися сами своего кооператива. Поп провадил пропаганду против нашей касси, казал людом, што то лем урядники богатіют.

И так, народ лишил всьо, а сам попал на зад в поповски і лихварські руки. Народ страшно роспілся от того часу. Он ненавиділ попа і лихварей, але виділ, што он не може освободитися от их пазур. Люде менше ходили в церков, а більше в корчму. Были такы, што як сіли в корчмі в неділю, то

просиділи до понеділка. Церков пустовала.

Я в тот час пошол до войска. А коли я вернул з войска, то моє родне село совсім змінилося. Головну улицу села заселили євреї лихвари и гандляри шпекулянти, а русску газду росселилися в колибах-будах поза середину села.

Так жил наш карпаторусский народ под мадьярскими панами в старой Мадьярии за Франц Осифа. То не єдно наше село было в таком рабстві попов и єврейських лихварей шпекулянтов. В таком страшном рабстві, в страшной темноті и нужді жила вся наша Карпатска Русь. И она попала назад в мадьярську неволю и темноту. Она буде мучитися так долго, пока не освободится и не об'єдиниться зо своimi братами на Востоку.

Димитрий Церковник.

ШАРИШСКЕ ВЕСІЛЯ

(Село Поточки, Маковица, Пряшевска Русь)

Мое весіля отбылося не так давно, бо лем 6 літ тому назад, в 1934 року. А было то так:

Мой теперішний муж был в Америці пред тым нашим весільком, а пришол осмотріти край. Но и в краю он осмотріл и мене, и хотіл мя взяти за жену. Лем єдна біда нам стояла на заваді. Он хтіл, жебы зме присягали у нотара, а я хтіла у попа. Але наконец я пристала на його. Знате, як то ест: хлоп ся мі любит, та уж зробити так по його волі, идти до нотара и повінчатися. Но але ту знов біда, бо родиче не хтіли у нотара, лем у попа, Моя мама так плаче, лем гучит, што молодий не хоче идти ку попови, як даякий великий грішник. А ту уж весіля стоит, музыканте грают, сватове, дружбове, дружки танцуют, треба идти под вінец, а младый лем все до нотара.

Уж и моя мама ся кус успокоила, ужнич о попа не вспоминат. Но але як посходилися на весіля стары бабы, як почали языками обертати, то ажи цыганську музыку заглушили. Єдна каже:

— Кумо, я бы свою дівку не дала так за хлопа, абы не была вінчана у попа.

Друга каже:

— Стрено, я бы свою тыж не дала.

Третя каже:

— Тетко, то єст великий гріх, бо то так, як на віру, як лем у нотара повінчати.

А молодий лем все до нотара. А мама зас плаче и с плачом иде ку младому, тай гватріт:

— Сыну мой, ид до попа, бо я ся барз ганьблю! Каждый кричит, што то гріх у нотара.

Но и так молодий рад-нерад мушеный был старым бабам уступити, уж пристал идти до попа. Та и мі уж лекше на сердці стало, уж єм рада, што вінчаня отбудеся у попа. Знате, я тыж радше повінчатися у попа, бо пип, то єст штоска. В краю попу дают, бо думают, што с попом все ліпше счастья. Молодому барз ся то не любило, но але кед уж каждый так на нього, то треба до попа идти.

Так уж сидиме на возі и ідеме до Бережнички вінчатися ку попови. Попово meno Ян Лацко. Но та уж шитко добри, уж зме пришли на фару. Вышол поп Лацко ку младому и звідє:

— Маш выпускный лист от своего попа з Ладимировы?

А молодий каже:

— Ніт!

— Та чом ніт?

— Та я не знал, што треба даякий выпускный лист — каже молодий.

— Так? Та я вас вінчати не буду!

А я уж ся трясу зо страху и сой думам:

“Та тепер уж наистні мусиме до нотара...”

Но але якоси инакше роздумали. Послали дружбу на коню до Ладимировы. А то было дас 20 километров драги в єдну сторону. Дружба мал принести выпускный лист. Но але ладомирский поп не хоче дати выпускный лист, бо молодий не был в сповіди у него. Дружба иде назад, а лист не несе...

Но та тепер што зробити? Я кажу свому попови, ци я не можу от него достати свой выпускный лист, што тогды нас може поп молодого повінчат.

А мой пан каже:

— То гей, чом бы ніт, але мусите заплатити за тот выпускный лист так, як и за вінчане, бо преступуете закон, который каже, што ты маш быти вінчана своим попом, не другим.

Но и так нам треба было двом попам за вінчанье платити.

Но и того людямнич не помогло, бо коли люде виділи, што мой муж не хотіл вінчатися у попа, то почали бесіду, што он внич не віріт. И за столом, як зме ся гостили, то кождый на него смотріл, як на даякого звіра, ци ся буде крестити за столом, як гварили отченаш. Гварили, што он мусит быти даякій кальвин. А як виділи, што он то робит, што и другы, то повідали, што он віріт в Бога, лем в попа не віріт, то и так великий грішник. Но мой муж был ту в Америці, то он знал, які попи и он в попох не віріл ани не віріт, але в Бога віріт, акуратного Бога. Але кед в краю люде так думают, што як чловек в попа не віріт, то и в Бога не віріт. Так они фальшиво вірят в Бога. Кед я собі подумам, як в краю попи робят з людми, як их здерают, як их в темноті тримают, як виступают против просвіты и людского прогресса, як лем о себе дбают, о свои выгоды, то аж мі недобри ся робит. Та они горши от поганох.

Правда, я тоже вірила попам в краю так, што я была за них свой живот дала, бо я думала, што они святы, як о собі сами повідають. В краю я попам руки цілуvala. А тепер, як бы мі дакотрый руку надставил, абы єй поціluвати, то я бы му наплюvala. Они бы зос чловека скору здерли, кебы мотли. Они знали, што мой муж пришол з Америки, то принюс даякы гроши, то треба от него взяти. Єден хоче 60 корун за фала-ток папера, а другий 65 за вінчанку, и взяли!

Но але люде ище все не были спокойны, зачали бесідувати, што мы не вінчаны. Так мой брат на другий день прибіг на коню до Ладимировы и звідує мене, же ци зме вінчаны. Я му кажу, же є! Но он не віріт и мі гварит, абы я ишла з ним назад ку мамі, што они мі не дадут так жити невінчаным. Я му кажу, абы он не мішался не в свое діло и ишол собі дому. Але он ани руш с хыжи, аж єм му мусіла показати шлюбный лист. А моя мама аж похворіла через тото мое весіля.

То так люде в краю твердо вірят в попох. Попові даст остатню коруну. Штобы мал дашто купити за туту коруну своим дітьом, то єй даст бріхатому пану. Пан собі іст и пье найліпше, а народ ся морит на постной бан-

дуркі з варом, а часом ани бандуркох ніт. Я бы рада была, жебы скоро Красна армия там пришла, то бы тых бріхатых панох повінчала, ани бы им выпускного листу не требало. Тогда не буде: "берте бідного!"— але будут брати бріхатого пана. Уж дост ся там натримали ярмо на нашем бідном народі. Лем што сами хтіли, то з народом робили, а ище и тепер што хотят, та робят прокляты мадъяроны и словацкы клебаны. Тепер на Словенску невольно по-русску бесідувати.

Не думайте, дороги краяне, што то єст даяка выдумка, то єст истина правда, бо то было зомнов, што ту написано. Велика баламута женитися в краю.

* * *

Два місяцы по весілю мой муж пошол назад до Америки, а я остала дома коло моїй сестры, бо мужа родиче мене не хтіли ку собі, бо их сын не женился так, як они хтіли. Они хотіли, абы он взял собі жену богату, и таку му раили. А я была бідна и сирота, без отца, то они не хтіли бідну невісту. То як мой муж пошол до Америки, то мі было барз зле.

Люде до мене были барз неприємны. Я была з другого села, то на мене смотріли, як звіры на чужого звіра, як на даякого неприятеля. И зачали мя страшити, што уже веце я свого мужа не буду видіти нигда, што он мат другу жену в Америці. Бесідували, што ани писма от него мати не буду, ани мя до Америки не возме. А я глупа была, то єм тым байкам вірила и барз єм ся старала и плакала. И люде ся с того барз тішили, што я ся грызла и плакала, бо ся гнівали, же не взял собі жену зо села, але пошол за женов на друге село и то дост далеко. Я ся ганьбила дагде с хижи выйти, бо ся кождый сміял, што муж пошол, а я остала.

Я здня-наден чекам, же може писмо приде. И так пришло єдно, пришло и друге и третє. А ту уж почтар мі и рецепт принюс, што мам гроши на почті. Та то уж не так, як люде думали. Ту уж им было недобри, што муж о мі не забыл. Уж пак зачали повідати: "Та єй гроши пришли от него!"

За короткий час мі уж и шифкарта приходит, и муж пише, абы єм задала на пас. Подала я о пас, а ту зас дашто інше. Уж

повідають, що мя до Америки не пустят. И знов людом радость, а мі смуток. Але ци пустят, ци ніт, то треба ся старати о пас.

Но пас достати у крайових панков проклятих, у той сволочи, не так легко! Я пошла до Стропков на окресный уряд з додокументами, што мі выробил Ладомирский нотар и дала на пас, то мі повіли, што дстану о місяц. О місяц єм пришла до Стропков, ци пас не пришол, то мі повіли, што пас ест на окресном суді в Свиднику. Пришла я до Свидника, а там мі повідають, што загнали пас назад до Стропков. И так мя преганяли за три місяцы, зо Свидника до Стропков и назад. А я то не похопила, што тата сволоч потребує платню окреме. Але встрічу єдного, што уж давал на пас, а он мі гварит:

— Ты, Олено, глупа. Як ты хочеш мати пас, то ты ид ку слечной, што робит нам в канцелярни на окресном уряду и дай ей грошей!

Не пошла я до канцелярни, там где она робила, а там, где жила, и єм ей волхала 100 корун. Та, на другий день уж єм пас достала. А як был тот человек мя не порадил, то ище до днеска бы-м чекала за пасом, бо я така глупа была, што єм не знала, што панам треба по двараз платити. Я раз им шитко поплатила за их роботу и за стамплі и за папери.

Так каждый може видіти, што шитки крайовы панове єднакы, ци то чехы, ци словакы, ци полякы, ци русски, шитки лем бідного человека здерают.

* * *

Так уж пас мам в руках, лем бы іхати ку мужови. Выбралася я в неділю, думам, треба идти по обіді. Але треба ище высловідатися на дорогу. Иду рано до сповіди. На сповіди поп мі барз наказувал, же як приду до Америки, абы єм ходила до церкви, але лем до греко-католицкой, и жебым мужа наганяла до церкви, бо он знал, што мой муж в попох не вірит. И я уж тепер им не вірю, бо я ся преконала, што они правду не повідають. Та и каждый розумный чоловік то може розуміти, може переконатися, што нашы попы мадьяроне, то найгоршы неприятелі нашого народа. Я не можу розуміти, чом то наш народ кормит таких своих неприятелей, уж был бы час всім нам порозу-

міти, кто наш приятель, а кто неприятель.

Выберамся до Америки, а ту тилько люда ся сходит, што ніт ся где рушити, и каждый на мя смотрит, бо уж іду до Америки. Еден до другого говорит:

— Она ище приде назад, бо тепер барз вертают...

Я и сама мала страх, што мя вернут. Пришла я до Праги и чекам на американське визо. Смотрю, дост люда вертают назад. Котрых вертают, то плачут. Найвеце было женох, што ишли ку мужом, так як и я. Я позерам, як они выходжали плачуши от конзуля, и аж ся трясу сама зо страху, што зомног буде. Чекам и чекам, а ту уж и мене кличут. Приду до офису ку консульови, и там ся мя вельо звідуют. Консульт бесідує до дівкы, што била з ним в офісі, а она мі тлумачит. Перше ся мя звідую, ци знам читати и писати. Я кажу, што знам. А ту собі думам: "не барз добри..." Каже мі подписать свое мено. Я подписала. Вельо дост ся мя звідую, приміром: ци мі муж гроши посылат. От кого єм тоты гроши отберала, ци с почты, ци от нотара. Ци мя муж не бил. Ци єм ся з дакым не правотила або за свідка дакому не била. Што хлом до пипки кладе, як курит. И вельо други вецы. А пак осмотріли мі очы и шитко, и потом взяли мя до другого руму и дали мі визо.

Та тепер уж знам, што поїду, и я достала велику радость. На другий день рано сідам на шифу, то єм собі заспівала:

Буд здрава капуро,
Не добре там було —
Робити казали —
А істи не дали...

* * *

А коли єм пришла до Америки ку мужови до Детройт, Мичиган, в юню 1935 року, то моя мама в краю померла того самого року пред Кризмусом, а брат мі пише письма, што барз планний рок и не мают што істи, штобы йому даяки центы послати на хліб. Та мой муж му послал пару долларов. То як ся довідал о том бережницкий поп Лацико, што брату пришли гроши, то такої ку ньому пришол в неділю рано пред службом и гварит брату, што он чул, што брат достал гроши з Америки, то най му заплатит от похорону мамы, бо он чекати не буде.

Брат ми повідат, що ми ми послали пару центов на зерно, бо не мають що істи, и му показує, же шитко порожнє. А поп ми гварит, що йому до тогонич, он свое мусить достати за погреб.

И так долго ходил до брата и грозил му, страшил, що глупий брат дал му гроши, а сам с фамелійом голодовал.

То такы они християне, тоты наши священники мадъяроне, таку они христианску роботу сполняют. Та ци то Христова така робота?!

Елена Цупер,
родом зо села Поточки.

СИРОТСКЕ ЖИТИЯ

(Стебник, шаришска столица)

Коли моя мати померла, то я мала два тижни житя, а мой старший брат мал два роки. Остали мы з няньком, а сам наш нянько жил коло своєї мачохи. И так наш нянько, кади ходил, то Бога молил, аби нас Бог взял хоц єдно, але радше мене, бо зомном было веце біды, як з братом. Але Бог не хотіл брати ни брата, ни мене. И што мой нянько робит: Взял он мене на руки и занюс мя ку моїй мамы мамі, то єст моїй бабкі, щоби бабка мене взяла хоц на єден тиждень:

— Возте єй, гварит, хоц на єден тиждень, щоби я ся выспал.

Но але и бабка сама не была, бо она жила зо своим молодшим братом, который был тижженатый. Правда, братова дітей не мала. И коли мене нянько там принюс, то принюс зо собом и горівку, хоц бабка горівку не пила. Зато пил дідо, бабин брат и його жена. Як тоту горівку выпили, то дораз якоси помякли шитки троє и казали бабі мене взяти. Повідали бабка, що я tot перший вечер была так тихо, як бы мала заборонено плакати.

И так, бабка казала мене зохабити на тиждень, а на другий тиждень уж мал нянько по мене придти и забрати дому. Але на другий тиждень нянько приходить и просить бабку, щоби мене ище на другий тиждень полестували. Бабка гварит — най буде ище другий тиждень. Перешол другий тиждень, уж и третий ся кончил, а нянько не прихо-

дит по мене, он так якбы призабыл. Але пришол на четвертий тиждень, принюс ище паленки и гварит, ци бы бабка не взяли мя “за свою”. Бабка каже: — Та най уж буде и так. Возму єй за свою...

Но але в краю на селі не робили нич чорне на білом, лем так на слово. И уж я была у бабки своя, а нянькови якбы великий тягар с плеч долу, дораз хлоп отмолод и давай женитися другий раз. Оженился. И Бог о них не забыл, зачал их з другом женом жегнати діточками. Та нич му Бог давал по єдному, то по єдному, а потом дал му двоє нараз. Коли тоты близняки народилися, то я уж мала 12 роков. А вы знаете, что в старом краю 12 роков, то уж рахуєся дівка до каждой роботы, на полю и дома. То не так як ту, что як дівка має 12 роков, то ище ся мама боит саму дома охабити. И тогдь мой нянько здогадался, что он має у бабки дівку уж 12 рочну, которая му тепер дуже ся придаст до роботы. Приходит до бабки уж без паленки и гварит:

— Пришол я по свою дівку, бо мі єй треба.

Бабка каже, что она не знат, ци я схочу идти. Але нянько гварит, что як не пиду, то он ся мене “отрече”... Тым словом он дуже настрашил мою бабку и она зачала мене сама просити, аби я ишла з отцом, бо як он ся мене отрече, то будеме мати великий гріх — и я, гварит, и ты дитино будеш мати гріх. А тото бабкі не пришло в голову, ци мой отец не має гріха, что он отрюкся мене, коли я мала два тижни. И зо страху пред тым гріхом, который мал упасти на бабку и на мене, я была мушена идти з отцом.

Кели я пришла ку свому нянькови, то я дораз дозналася, что коло няня буде мое житя тяжше, як коло бабки. Ту треба было не лем дома и на полю робити, але треба било идти на заробок заробити для няня даякого цента. Лем згинул сніг и кус потепліло, треба было идти до панского ліса садити смереки. Паны казали стинати старе дерево на продай, а на тото місце казали садити молоде. Садили зме тоты смереки от свиту до змерку за 45 грайцаров денно. Але то треба садити скоро и добри, бо тот, что дозерал роботников, то он знал, як то треба обходитися з бідними роботниками. Он шол

за роботниками и подтігал посаджені деревца, і коли таке деревце легко вишло, то он уж знал, што треба з вами зробити. Он подтігал тоти деревца аж вечером, щоби не заплатити за цілій день роботи. За таке єдно деревце он найперше накляял до "руського бoga", бо он был мадьяр, — бухнув до той бідной роботниці, што аж мусила упасти, та іще єй і набил, накопал і за денну роботу не заплатил.

А коли ся перешла уж тота робота, то трабало ідти до другого пана робити коло сіна. В того другого пана уж зме не робили за пінязі, а робили зме за сіно, за дванасту копу. Пан брал 11 коп, а нам всім была дванаста копа. И то треба было скосити, высушити, зграбати і привезти пану до його стодолы і вложити там, где оно має быти. Коли перешла робота зо сіном, то треба было ідти до того самого пана робити коло зерна. И тыж зме робили за 13-ый мандель, так што пан брал 12 мандлів, а мы всі тринадцять. Треба было зерно скосити, зграбати, высушити, привезти пану до його двора і вложити там, где оно має быти.

Коли перешла робота зо зерном, то змешли до того самого пана бандури копати, і ту зме уж робили за пінязі, за 50 грайцаров на день. И ту tot панский слуга знал, як ся з бідними роботниками обходити. Коли пришол вечер, то он взял от роботниці мотику і почал копати за вами, і як нашол єдну бандурку, то он вас набил с том вашом мотиком, одогнал вас дому і не заплатил вам за вашу роботу ани цента. Так робили з бідним народом. Робили, што лем сами хотій, бо на них ниякого права не было, бо то была панська держава і панське право...

* * *

Пришла несчастна світова война. Тогда бідному народу стало іще горше жити, бо уж тоды і того скапаного цента не было где заробити, не было зашто и што купити, бо шпекулянты всю поховали. В дома в нашем kraю в горах на том газдовстві для себе хліба брак, а и с того мушено было давати воякам. Насамперед пришли до села форшпаны, то они стояли в селі 6 тижней, в каждой хижі было по 2—3 хлопов и обіїли газдох. А коли уж тоти форшпаны оды-

шили, то пришло до села войско, котре стоило 7 неділь. Тоже было по 2—3 вояки в каждой хижі. И так, перве нас добри выіли, а потом аж почалися бити. То билися в Стебнику за 6 неділь. За цілій час, як у нас стояли, то мадьяре наших людей мучили. Не мож было зйтися разом двом-тром людям, палити немож, світити немож, когута мати немож, штоби русске войско не пришло. Но русске войско и так пришло. А коли русске войско одышло, а вернули мадьяре, то они аж тоды здівалися над нами, што мы помагали русским. Нам уж немож было мати русску книжку в хижі ани до молитви. Або як вынашли, што дакто был в Америці православный, то уж му был конец. А до церкви за єден день 75 раз стрілили, бо думали, што там "мускы" сковалися.

Коли мадьяре вошли назад в село, то прішли двоме мадьярски вояки до рихтара і казали собі дати двох хлопців, аби их перевели через Магуру до Тварошца. Но и так рихтар зашол до єдного газди за сынком и до мого отца за сынком, за моим братом, аби они перевели тых вояков через Магуру. И так тоти два хлопці выбралися вести тых двох воякох. Но подорозі тоти два вояки отдали хлопців другим воякам, яко шпионах, и тоти други взяли их аж до Бардиова и там заперли до арешту. Мы чекали брата на обід, нема — чекаме на вечеру, нема. Дуже мы не старалися, бо мы мали в Тварошцу родину, то мы собі думали, што брат там заночувал.

Но приходит рано отец того другого хлопця и повідат, што он довідался, што тоти наши хлопці не повели вояков до Тварошца, лем вояки казали хлопцям стояти на варті под Магуром и они там стоят планно загорнены и голодны. Урадили оба з няньом так, аби ідти под Магуру и постояти за хлопців на варті, а хлопці най бы пришли дому, поіли собі, загрілися и загорнулися теплійше. Но и зобралися оба, идут под Магуру, а под Магуром хлопців ніт, лем сут вояки. И вояки их обох схватили, яко шпионах и обідвох заслали гет в мадьярский край и тримали на примусовой роботі два роки. А хлопці пересиділи тиждень в арешті в Бардиові, а потом взяли их до войска, што уж мают роки.

А мого отца и того другого газду там страшно мадьяре мучили и казали им робити найтяжшу роботу у мадьярского пана. Брат пошол за Франц Йошку кров проливати, отец в невольничой роботі у мадьярского пана, а діти остали сами дома. Та где дома, коли не мали даху над головами, бо хижка была розбита кулями, гранатами. Мы не малинич што істи. Раз выдалося мадьярам, што русски зннов мают прийти до села, то почали выбератися гет, але не хотіли охабити ани єдной хижі в селі и почали подпалиювати запорядком. И то зробили тот огонь о самой полночи. Люди спали в пивницах, повыходили, што будуть гасити свои хижки, бо товды перестали стріляти, то каждый хтіл ище дашто заварувати. Та думате, што мадьяры им дали загасити тот огонь? Не дали. Шмарилися на людей, як дики звіри, били их и гнали гет зо села, голых, босих, мокрих — брали дітей без матерей, матерей без дітей. Єдна жена мала маленьку дитину в пивниці, таку што ей було місяць. И тата жена просила мадьяра пробога, штоби ей пустил до пивниці по тому дитину. Но тот мадьяр не мал тельо милосердия, штоби пустил тому маму взяти дитину, лем маму повлюк, а дитина сама в пивниці осталася и была там сама аж до рана. На рано пришол газда на того ватриско, смотрит, никого и ничего нигде. Слухат, чути, як бы где-то маленька дитина плакала. Иде до пивницы, а там дитина сама. Так ся чоловік перестрашил, што ани не взял дитину, лем побіг ку своєї жені и його жена пришла и забрала тому маленьку дитину. Я думам, што тата дитина до днеська живе.

А друга жена не хотіла идти зо свого подвіря, уперлася, та мадьярский вояк їй пробил багнетом на смерть.

А тых людей, што забрали, то их где-то загнали за Пряшов. Но тамты люде не хотіли наших людей брати, били их и мучили. За пару неділь вернули тоты наши люде назад до села на голы ватриска. Дакто бы може думал, што мадьяре хотіли заварувати наш народ от кульох, то их зато брали гет. Но, мадьярам не росходилося о наших людей, они хотіли нас всіх вынищити, а село спалити, штоби не зостало лем седем хижок, а то цілого села не остало лем седем хижок, а то решта вшитко лем ватриска. Но та ище где

был даякий хлоп, то ради, як мог. А так, як мы были, што няня нам взяли до мадьярской неволі, старшого брата до войска, то была на нас велика біда. Лем ище с тым нам было добри, што нам сыпанец остал, што зме зерно и лахы тримали. Выгляду (окна) не было ниякого, зато дах был над головом. В том сыпанці мы бывали через два роки. В сыпанці зме спали, а на ватриску зме істи варили.

Были такы часы, что не былонич што зварити и не было причом зварити. Раз пришло уж так, што зме ниякого дровна не мали, тай зме собі з моим молодшим братом побесідували, што было бы добри, як бы зме так скоро зрана вышли до панского ліса и привезли собі сухих конаров. В панском лісі было дост сухих конаров, которы там гнили. Як зме урадили, так зме и зробили: Встали мы вчас рано, пошли в панский ліс и назберали мы сухих конаров на фуру, запасали, загамували два колеса, бо то было дост з верха, тай я ся перекрестила и брат ся перекрестил, до того брат перекрестил и тото місце, с котрого зме мали рушати, и фуру з дровами, и уж ідеме с тым дровами и тішимеся, што уж будеме мати при чом істи зварити. Переїхали зме пару кроков, а наши дрова бабух в яругу и вывернулися. Мы жадно не знаме, што маме теперь с тым робити, откаль то ся треба того яти. И не двигаме, лем вадимеся. Брат кричит на мене, што я тому виновата, што ся звернуло, бо я ишла коло воза, а добри не тримала. Я знов кричу, што он виноватий, бо он добри не іхал, лем заіхал в яругу. Як уж зме ся так вывадили, то зме сіли и почали обое плакати. Плачаеме, а воза з дровами не двигаме. А ту лем раз зашелестіло в гущавині коло пути. Выбіг найперше панский пес, а за псом выходит мадьяр, панский слуга...

Ну, та уж зме тепер ту! Подходит тот мадьяр ку нам, тай звідує, кто нам то казал ту за дровами идти. А мы гвариме, што никто, што мы никого не маме, абы нам казал идти, мы сами пришли, бо не маме при чом істи зварити. А он дораз нам почал "русского бога" клясти:

— Басом вам русского бога, та вы не знаете, што то панский ліс?! Двигайте тоты дрова дораз и везте их на мое подвіря!

И так мы зробили. Уж зме ся зо собом не вадили, лем взялися двигати и двигли з бідом тоты дрова и завезли на його обору. А на його оборі столько было дров, што ани місца не было для наших, а ище и тоты нашы кирвачны там мусіли быти. А и кару заплатити треба. А як зме на нашу обору пришли, то така чиста была, як зеркало, без єдного дровенка. Но слугу мадьярского пана тогонич не обходило, што наш нянько уж другий рок мыє хвости коровам у мадьярского пана далеко в Мадьярии, што поневинні мадьяре взяли от нас, а мы не мame при чом істи собі зварити, ани ніт што зварити.

Про панську войну ничего не было. Не было кому робити, не было што істи, не было зашто купити, ани не было што купити. От шпекулянта за гроши нич не мог достати, хоцбы умерал. Ище за масло, сыр, яйца мож было дашто достати, а за гроши нич. А вояки, што взяли з газдовства, то нибы платили часом, але за их гроши нич немож было купити.

Насамперед бракло соли. Немож было нигде соли купити, ни в Зборові, ни в Бардині, аж требало было иди за солью на Шомвар, там где єй выварювали. Но за пінязі и там не достал соли, лем тыж треба было мати масло, сыр, яйца. То так там люде стояли, як на "бредлайні". И тоты, што выдавали соль, то они добри позерали по той лайні, и як виділи, што вы мате масло, сыр, яйца, то хоц сте были на другом конці, то вас взяли наперед, а як сте были лем с пінязми, то сте там могли стояти в лайні и цілый тыжденъ, а соли сте не достали. Та дакотры ходили там в том Шомвару (місто певно назывался Сольвар, бо соль там варили, але мадьяре собі зробили "Шомвар" — прим. ред.) помеж хижы и просили людей, абы им соли продали. То люде брали пінязей, сколько хотіли за туто соль, а ище вам велику ласку робил, як вам продал, так, якбы задармо дал.

Но потом якоси соль пустили, што мож было и в Зборові за пінязі купити, але зас зерна бракло. Не можна нигде зерна купити, хоцбы з голоду гмерал. Треба было иди за зерном аж коло Пряшова, бо там ся люде ліпше мали, там ліпше ся родило, як коло нас. Они там мали зерно, а нафты не мали

и не могли там гайсу (нафты) нигде поблизу достати, а мы могли достати гайсу з галицкой стороны, за сыр, масло, яйца. Так мы брали нафту и шли зме з ньом аж ку Пряшову и там зме міняли нафту на зерно. Но але нафты немож было вельо набрати, бо треба єй было нести до трена, а потом зас от трена. Но раз мы не мали ни масла, ни сыра, ни яєц, то зме пришли за зерном с пінязми. Выбралися нас трое. То зме ходили за тым зерном от рана до вечера. Люде там мали зерна дост, але за пінязі никто не хотіл продати. Ку вечеру мы зашли до єдного газды и просили зме го так про Бога, абы нам зерна продал. И ледво мы го упросили, што кус нам продал. Взяло нам два дни, покаль мы пришли дому с тым зерном, а на тыждень го не старчило.

Потом зме зачали уж инакше робити: Ишли зме на жнива, до Червеницы, до Кукова, до Келемеша. Там зме робили за зерно. Єдни робили у богатых газдох, а други робили у пана. Треба было робити цілый місяц за 100 кильо зерна. А спати треба было в стодолі, спало нас в єдной стодолі 100 людей. То як ище было сухо, то пол біды, але як пришли дощи, мокро, то уж не дуже бракувало и до холери.

В 1920 року я уж ишла до Америки. Подорож моя била не совсім добра, бо трены были наладуваны так, што рушитися не было где. В том року вертали вояки, певно с пліну, з легій. То они были дуже недобры, што они бились, кров проливали за Френц Йошка, а дома их чекала лем біда, нужда.

Но коли я уж пришла ту на землю Вашингтона, то я дораз познала, што ту народ уж ліпше цивилизований, як в краю. Коли зме сходили с трена, то кондуктор брал от нас пакунки и помогал женам зыйти с трена. И я не могла с того выйти, ци то правда, ци ся мі лем снє. И так само, коли я стала до роботы, то я дораз познала, што ту боссове инакше обходяться з робитниками, як панськи посіпаки в краю. Ту, як ся my ваша робота не сподабат, то вас не набье ани с плацы вам не стягне, як в старом краю, лем он вас файно отправит и скаже, што тепер му вас непотребно, але як му треба буде, то вас закличе. Хоц он вас уж и не думат покликати...

Миннеаполис, Минн. **Мария Лобанц**

B Kraю и в Америці

(Написала Ю. Р.)

НА СТАРЫ РОКЫ

(По старокрайовим писмам)

В низенької хижкі над берегом річки скрипнули остро двери и росхилилися. З них высунула голову жена в чорній хустці, посмітріла на дорогу якраз против дверей. Дорога починалася от річки и вела в панський ліс. Видно, когоси вызерала; но никого не взрівши, сховала голову назад и знов зо скрипом, заперла двери.

На дворі уж світало. День заказувался погідний, лем холодняво було зрана. Пташки цвіркотали беспрестанно на деревах коло дороги. С коминов дакотрьх сельських хиж уж дым выходил клубами. За хвилю виходить дым и з нашої низенької хижы над річком, але не с комина, бо комина не було. Спочатком виходил дым єдном діром в даху, потом веце дірами, а на остатку по-под стріху.

Двер знов скрипнула, іще острійше, и ростворилася на-ростеж. За сін вишла старушка около літ сімдесят, схилена ку землі, боса, в той самой чорній хустці на голові, в старой чорній полатаной сподниці и чорном полатаном кафтани. В запасці што-си тримала єднов руков, а другов опералася о стіну. Кликнула пару раз:

— Цюп, цюп, цюпа, цюпа.

На тот голос из сіней вилетіли вітром кури, обступили бабцю и лакомо позерали на ню, просили істи. Бабці што-си не выходило так, як мало быти, бо закликала іще раз до сін: “циуп-циуп—циупа-циупа!”

— А где-ж то моя Явирничка? Та-ж то моя найліпша курка, найліпше ся несе — рекла вголос бабця и взяла костур в руку, який стоял коло двери и иде глядати Явирничку. А кури так и шли шнурком за нею.

Обышла бабка наоколо хижы кличучи, але

Явирничку не нашла. Та не было и где дуже глядати, бо свого огорода не было, ани куска землі, лем што на змірку земяков собі посадила. Старушка россыпала овес зо запасцы по приспі под стіном хижини и сіла собі коло кур, тай позерала, як они лакомо зъідали зеренка. За хвилю знов посмотріла в сторону ліса и тяжко вздохнула. Потом спустила голову и задумалася, а чтобы уле-кшати тоты тяжки свои думки, высказувала их гоłosno:

— Пережила-м єдну войну, пережилам не мало смутку и згрызу, натерпіли зме ся голоду з Євков. Єдного сына мі убили, другий пропал без вісти. А тепер мі хотят взяти остатню подпору и потіху на мои стары рокы, и знов хотят убити на войні моого дорогоого внука. Ци не воліла я померти, як Євка, його мама? Іще така молода была. А як єй жаль было померати. Як она наказувала хлопцу пред своим смертьом: “Дитино, слухай бабцю и помагай им...” Притискала ѹого маленькы ручки до своих роспаленых горячком уст, цілуvala их. Іще счастя, што он не помер от той гишпанки, бо она не єдного забрала на другий світ. Філип не памятат свойой матере, сирота моя. Тяжко я го ховала и тепер им го дай, дай го панам на войну...

Заплакала старушка горенько...

Уж долго так сиділа на приспі и плакала на свою долю. Уж єй и слез бракло, уж хотіла зобразити и встати. Двигнула голову, смотрит, а пред ньом Марта, што служила у попа, дочка Олены Філярской, заробница, што коморує у бабки. Дівчина была одіта по святочному, бо днеська Маткабиж.

— Лем сте сами, бабцю? — звідує Марта.

— Сама, Мартусь, сама, — рекла старушка тихо и посмотріла ласково на Марту. — Што там в селі чувати, Мартусь? Была-с в церкви?

— Но, днеська ніт служби в церкви, знате, час воєнний.

Бабця жила подальше от села, коло панського поля. Іще барз давно дідич дал єй дідови кусок поля под хижку зато, што дідо служил за него при войску.

— В селі, бабцю, великий смуток и плач. Хлопов заберают на войну. Люде цілу ноч не спали, лем плакали. Страх, што ся діє. За село немож ани кроком выйти. Я лем так крадком прилетіла ку вам звідатися, ци сте не чули дашто за Филипа...

— Чула-м, дитино. Был ту вчера Климко Ковалів, та гварил, што го виділ в лісі вчера, недалеко тартаку. Филип гварил му, штоби мі передал, абы я ся за негонич не грызла, бо он собі раду даст, едно просил, абы му лахы через Климка передати и дакус хліба.

— Бабко! Я не вірю Климкови — рекла перестрашена Марта. — Он подлый чоловік, пияк, злодій! Та Филип го знає добри, який он єст, што он дораз жандармам донесе. Памятате, як он донюс жандадмам на Филипа, што он достал газету "Лемко" з Америки? Я думам, што може он ани Филипа не віділ, лем так собі придумал сам. Та дали сте му одежу?

— Дала-м. И одежду и хліба и кусок солонини было, што Филип купил, як робил при тартаку, то єм му дала, — рекла зо слезами старушка.

Марта посмотріла смутно на бабцю, а потом всунула єй што-си завите в папері:

— Я вам ту кус принесла, бабцю, може сте іще не снідали..

— Та и не хочеся, дитино, снідати, не хочеся мі нияк істи, отколи Филипа нема діма. И уж так мі што-си бесідує, што я го уж певно віче не увижу, не дочекам, хоць и живил...

Марті стали слези в очах. Хотіла стриматися от плачу, не хотіла показати свои слезы старушкі, но не скрила. Слезы, як нароком, потекли цюрком по лиці...

— Треба идти дому, бо там на мя ждуть...

Марта служила у єгомосця уж п'ятий рок. А єй мама ходила на заробок на клебанию, прала білизну и помогала часами кухаркі, як треба было. И днеська Мартина мама помогат на клебании, ище от вчера там робит, бо їмосць має гостей, то много роботы в кухни.

Марта тыж помогала в кухни, але найвеце робила коло свин и коров. Іще не минуло єй двадцет літ, але уж немало горя пережила. От маленька все лем на службі и на службі...

— Та бывайте здоровы, бабцю. Мама гварили, што вечером придут дому, — рекла Марта и пустилася идти.

— Ид здорова, моя дівко красна. Най ти Бог заплатит за твоє добре сердце...

Марта скочила з єдного каменя на другий через річку, вышла на стежку и быстро пустилася ку селу.

Старушка тымчасом встала и вошла до хиж. Почала розвертати с паперя, што єй Марта принесла, але іще не успіла розвити, а ту отворяються двери и на порозі стают два польськи жандарми з гверами на раменях.

— Ту мешка Филип Гуня? — звідує остро єден з них.

— Ту, — гварит старушка стиха.

— Муф глосьно, стара чаровніцо! — заворчал другий жандарм.

Сержант вынял позолочене вічне перо и маҳат ним по маленької книжечкі, звідуєся знов:

— Як се называш?

— Мария Гуня, — отповіла.

— А тен Філіп, то твой сын?

— Но, то мого сына сын, того, што го на войні убили.

— Нас то ніц не обходзі, гдзє го забилі. Муф по-польську, бо ту Польска. Гдзє тен Філіп?

— Я не знам, пане. Як вишел вчера перед вечером до роботы, то го німа.

— А гдзє он робі?

— Та при тартаку, в лісі у Шлеймы.

— Бабо, муф правде, бо бендзэмъ шукать!

И знял гвер з багнетом, тай шурнул ним по-под лужко, потом отворил пец и, хоц было добри видно, што пец поржный, але поштуркал и до печа багнетом аж до самого заду. Больше ничего в хаті не было, то от печа вернул ку постели и бах багнетом в подушку. Піря так и полетіло по хижі. Бабка стревожена позерала по панах, што они роблят. А панове, коли уж піря роспушили по хижі, пустилися до двери. При дверях іще наказали бабкі, што як Филип

верне, то абы дораз голосился на постерунок, бо як не зголоситься, то буде смертьюм караный, и вышли.

Бабка вздохнула тяжко, сіла на лавку и ждала, коли Олена верне с клебаний, бо єй барз прикро было оставатися тепер самой в хижі. Жандарми пустилися дорогов ку панському лісу. Виділа их бабка на окно. Просила Бога, абы лем Філипа там дагде не нашли.

* * *

Война роспалилася уж надобре. В селі страх, плач, аеропланы літают, як птахи понад село. Было слышно стрілянину и чути запах пороху. За села позаберали хлопов, которых с коньми и возами, а которых з лопатами, решта хлопи покрилися по лісах. Потом и жены з дітmi утікали в ліс, заганяючи пред собом худобу, кто яку мал.

По селі літали кулі. Поляки даякий час отстрілювалися, но недолго. Лем раз, як бы дашто вдарило до них, почали утікати. Дакотры влітували до пустых хиж, глядаючи цивильной одежы. Котрый з них нашол даюку одежу, свою войскову скидал зо себе, а надівал цивильну и так утікал.

Утекли поляки, село опустіло, ани живої души за хвильку не было в селі. Но скоро за слідами польських вояков пришли німецькы. Люди почали вертати з ліса. Спочатку німци не гварили людьомнич, абходилися з ними дост по-людску, так што руснаки аж тішилися, што німець их освободил от панской Польши. Но, розумієся, то лем спочатку так было, потом німець почал обдерати народ с послідного зеренка, с послідної живини, гнати молодеж на примусовы невольничи роботы...

Хлопы праві всі повертали, єдны з лісов, други с польского войска, лем єдного, Клемця Ковалевого не было. Філип пришол дораз, лем польске войско утекло зо села. Бабка барз потішилася, што Філип живе и здоровий. Та и Марта была барз рада. Дост за ним наплакалася, и то так, штоби никто не виділ.

Скончилася в селі война, но почалася страшна біда. Найперше, лем пришли німци, ужнич немож было купити. Хлопи повертали сами, без коней и возов. Німци брали зерно и картошку. А ту зима иде.

Но єдного дня вчасном зимом,—а зима по-

чалася така тяжка, якой стары люди не запамятали,—пришла до села вість, што в повітовом місті засідат комісія в справі переселення руснаков до Советского Союза. Оголосили в селі, што кто хоче переселитися в Советский Союз, то може ідти до Кросна и записатися. Люде тому дуже рады. Повідаю, што в других повітах позаписувалися уж и цілы села. Но з другої сторони иде страшна пропаганда против того. Єгомосці в церкви аж ся пінят, так кричат, аби люди варувалися большевиков, бо там страшний голод, міліони людей з голоду поумерало в Советском Союзі, бо там бога выгнали, священників росстрілюют, церкви палят. Много людей отстрашили от переселення. А до того зо-за Сну приходили все новы "наочны свідки", розмантыв украинскы панкы, котры осідали на наших лемковских селах и оповідали людьом страшны річы, як там народ мордуют. Почали люде хвятаючися, кто того не розуміл, же чом то паны ненавидят так туту державу.

Але таких, як наш Філип, никто не мог застрашити. Он розуміл добри, чом єгомосці и панкове так бесідують. Філип их не слухал, та и всі такы як Філип, переважно молоды, шли записуватися на переселение. Філип взял зо собом Марту, тай до Кросна, и там дали записатися сами, и Мартину маму и бабку на виїзд в Советский Союз.

Коли вертали, Марта звідуєся Філипа:

— Як ты, думаши, Філипе? Ци нам там добри буде меж чужым людми?

— То не чужы люде, Марто! То свои! Там аж наши люде, а найважнійше, там наша власть, наше правительство и наша держава. Там роботник чоловіком, там найліпший гонор быти добрым и честным роботником. Школы там открыты для каждого, кто лем хоче учитися. Хліба нам там николи не буде бракувати. У єгомосця, ани у богача там служити не будеш, ани імосць здіватися над тобом не буде, на никого там працевувати не будеш, лем для самой себе...

— Та откаль ты так шитко знаш, як там єст? — звідує Марта.

— Я зnam, бо я доставал "Лемка" з Америки, то в "Лемку" было въсю описано. А и при тартаку роботники нераз бесідували..

Коли уж мали росходитися, позріл Філип на дівча, на єй румяны от морозу личка, на задертий носок, позріл в єй чорны очы,

котры, як дві велики теркы смотріли ласка-
во на него. Филип взял дівча за обі руки,
притягнул єй ку собі и крепко, крепко об-
нял и поцілувал, а пак гварит ласкаво:

— Мы, Март, отдеска уж все разом будеме, уж николи я тебе от себе не отпушу. Разом будеме жити и працевувати. Так, Мартусь?

— Так, Филипцю, — шепнула тихо Марта. — И я от тебе нигде не пиду. С тобом я и на край світа готова идти.

Стояли бы ище так долго, але ктоси им перервал их сповідь.

Филип наказал Марті, абы нич о том імосці не гварила, што они записалися на выїзд до России, бо імосць могла бы ище даякой біды наробыти. И не повіла Марта ани слова никому.

Вернул Филип до дому уж вечером. Бабця праві свои кури до сін наганяла.

— Ноле, бабцю, влапме єдну куру, зотнийме, тай на завтра курятини зіме, — гварит Филип весело. — Аж мі пахне, так бым зіл мяса, та и вы бабко бы сте зупы похлипали.

Такого ище не было, абы бабка курку про себе стяла. Но але про Филипа, хоц єй куркы яка шкода была, готова дораз и курку зварити, хоц лем сім их мала, тай гварит:

— Та уж выбер и зотний єдну, лем не выберай молоду, а стару.

— Бабцю! Та мы их шитки выріжеме и зіме, бо уж вам их не треба буде.

— Што ты плетеш, Филипе?

— Нич не плету, а правду гварю. Днеска єм вас записал до России, и себе, и Марту, и Мартину маму. И то не лем мы ідеме, бабцю, іде много люда...

Бабця ростворила широко очы на Филипа, што он таке бесідує.

— Правда, бабцю, правда! Ідеме, може через місяц по нас приде. Ани грошей нам на дорогу не треба, повезут нас задармо, и землю нам дадут.

— Якы то тоты русски люди добры, не забыли о своих, — рекла втішно бабка.

— И мы добры, бабцю, але нас не было кому оцінити, аж нашы братя нас оцінили...

* * *

Дочекали и того дня, што им пришли картки и дата, коли выїдуть. Зима была тяжка в тот день, коли мали іхати, але никто

нич собі зо зими не робил, каждый ся зберал. Марта позбералася зараз зрана, абы быти готовом, як закличут. Імосць уж нарыхтувала праня велику купу и пришла до кухні ознаймити, абы пришла взяти. Смотрит, а Марта отдіта в найліпшу святочну одежду.

— А ты, дівче, где ся так прибрала? — звідуєся зло.

— До міста іду.

— А кто то тобі позволив роспоряжатися зо собов? А гдеч-ж то твоя мама, што так долго не приходит?

— И мама идут зомнов до міста.

— И мама иде? А кто-ж буде свині кормити и прати, коли вы так обі выбралися? — звідуєся зло імосць.

— Вы сами будете, імосць, и свині кормити, и прати, бо мы выїжжаме до России...

— До России? Ци ты дівч ошаліла? Таж там большевики!

— Та и мы до большевиков належиме, бо нас єст больше, а вы, меньшевики, останте сами.

Імосць почала выкрикувати штоси, але Марта не слухала, взяла свой тлумачок и вишла с кухні...

На дорозі уж єй ждали мама, Филип, бабка и ціла гурма селян, переселенцев на новы землі Савітскаго Союза.

ДОРОБИЛИСЯ

Панько и Текля приїхали в Америку тогого самого літа, пред першов войнов. Товды Америка была ище Америков, роботы было дост, як лем чоловік мал добре здоров'я и кріпкы руки, то роботу все мог достати. Правда, мало за роботу платити, але як щадно жил, то можно было ище пару долларов отложить.

Текля приїхала до єдного місточкa в Нью Йорк стейті. Были там розманты фабрики, але Теклю дали знайомы люде на плейз, на службу. Радили, што так буде для ней найліпше: поробит з рок на плейзі, то научится американской бесіды, розозрится, а потом може идти уж и до фабрики, бо уж не буде "гринорком".

И зараз такой трафилася єй робота на плейзі. Миссис Брунштайн ено довідалася,

што приіхало дівча с краю, с того самого села, што и она, то дораз пришла сама за нев и такой забрала ёй зо собом до своего гавзу. Гавз был на три поверхы. Миссис Брунштайн опровадила Теклю по цілом гавзі, всьо ёй показала, а наостатку завела ёй до кухні, котра была в бейсменті.

— Ту, — гварит, — ест кухня, ту ты будеш робити, а ту дораз маш свой рум, где будеш спати.

Отворила двери до того руму коло кухні, в которой стояло желізне покривене лужко зо старым матрацом. Рум был без окна, лем што шклянны двери вели с кухні. Текля была рада, што може збесідуватися зо своїм “паньом”, хоц в душі не была довольна ни бейсментом, ни своим румом. Здавалося ёй, як арешт. Але роботу взяла. Треба было обыйти семеро людей и роботы было немало. Платили Теклі 8 дол. на місяц. Кажду неділю казали ёй идти до церкви, бо и сама Миссис Брунштайн была даже религийна жена. В субботу была николи істи не зварила, ани мечку в субботу не взяла до руки. Зато кожду субботу шла дораз зрана з мужом до штору, бо в субботу продавали найбóльше черевиков в свойом шторі. Але зато што ся тычило і́да, то трималися строго свого религийного закона. Боже заваруй было помішати мясны миски и горчки з молочными. Навет пятроочный Сали знал, што до чого было. С тым Салим Теклі было спочатку барз добри, бо она сама не могла распознати горчки и миски, и помішала бы на свою біду, а Миссис была бы ся барз злостила и была бы може и горнец або миску выкинула, якбы так Текля помішала. А помішати было легко, бо написано на горчках не было. Но малый Сали все ходил по кухни и заглядал, ци Текля не мішат мясных граторов з молочными, и барз был задоволеный, што и он уж може дачого поучити другого.

Текля працевала тяжко. Але зато и она мала утіху, бо коли собі по роботі сіла, то все рахувала доллары на австрійски коруны. На місяц 8 дол., то за пять місяцов буде 40 дол., а 40 дол., то уж ціла стара стивка, то ест двіста корун. “Ta где бы я в kraю заробила стилько? Там треба бы было пят літ робити на сотку... Одошлю за дорогу, а потом собі буду складати до банку. А як

зложу пару соток, то поіду до kraю и там выйду замуж, за кого схочу. И уж буду газдыньов, може таков богатов, што других буду брати на службу, а не я буду служити у дакого...”

За крайом цлося ёй барз, за своим родным селом, за мамов и за родинов взагалі. Робота на полю здавалася ёй о много лекша и весельша, як ту в том бейсменті. Ту так чоловік, як скованый, ани бoso немож ходити, як привыкла в kraю, ноги болят, а скучно так цілыми днями, як в арешті, неє до кого слова речи, ани кому пожалуватися, все єдна и тата сама нудна робота. Часами ся ёй здавало, што кебы лем за дорогу отдала, то бы зараз тоту роботу шмарила и до фабрики шла. Там бы хоц зо своим людми могла жити. Але знов ёй отгваряли знакомы, гварили, што во фабрикі спочатку нич не заробит, покаль роботу ся не научит, а борд мусит платити. И розманті думала и робила дальше у миссис Брунштайн.

Праві што неділя Текля ходила до церкви. Уж и єгомосць ёй зауважили нераз, але ище ёй не записали. Но єдной неділи гварят:

— Днесь по службі божой отбудеся парафіальный митинг, прошу всіх до галі под церквою...

Церковник дораз выходны на двор двери замкнул, а отворил двери до пивницы, под церков, и так мушены были всі идти под церков, на митинг. Объявили митинг открытым. Перша справа на програмі, то церковна колекта:

— Кто ище не платит колекту, то має ту вписатися. Кто вписаный, а долгую колекту, то має долг выровнати, бо то ест обовязково, в Америкі, то шеста заповідь церковна.

Теклі шкода было дати 6 дол., бо як порахувати на австрійски гроши, то выходило тридцет корун. Но але виділа, што другы платят, то и она не буде остатня. Впісалася, заплатила отразу, дали ёй книжечку и конец.

По митингу вышли на улицу, поставали. Каждый еден з другым знакомый, бесідуют, а Текля никого ту ище не знала, тай пустилася дораз идти гет. Але слухат, а ктоси ёй доганят, стукат за нев обцасами по тротуарі. Текля оглянулася, а за ньом молодий паробок, здоровый хлоп, як риджик:

— Чом ся так понагляш? Ани тя дognати не можу, — гварит.

— Та бо ём забавила долго и в церкви и на митингу, — рекла несміло Текля и почервеніла.

— Та днеська не робиш, бо неділя. Шкода, аби таке шумне дівча так вчас до дому шло. Знаш што? Я мам два тикеты на пикник на фарму — музика старокрайова, потанцуєме...

— Гей, а кто знає, який ты? Ани-м тя никогда не виділа...

— Але мя чуєш, по бесіді можеме познали єдно друге, же зме краяне. Як твоє мено?

— Текля. Текля Філляр.

— А мое Панько Штельма. Та уж ся знає, — рюк весело Панько и взял Теклю под руку, по-американски.

Постояли хвильку, побесідували, вивідалися, котре з якого села, а же были з недалеких собі сел, з єдного повіту, то іще ліпше осмілилися єдно к другому.

Были и на пикнику, и Теклі от того часу лекше на сердці стало. Сходилисяажду неділю и все дагде разом вышли. До себе Текля го не кликала, бо боялася, абы міссис Брунштайн не мала дашто против того.

Обое были ище барз молоды. Панькови заледво минуло 20 літ, а Теклі 18. Панько робил дуже тяжко, во фандри, лял желізо, горяче, біленькое, як молоко, до форми. Робота тяжка и опасна, не мало роботников там попарилися, навет на смерть. Панько был хлоп працювый, молодый и сильный, недбал, што тяжко працує, абы лем заробити и отложити долларов, то даколи собі даяку фарму купит ту, або до краю поїде, то и там моле загаздуватися добри. Часом наробил так тяжко, што як сіл істи, то ся му руки трясли, як старушкови. Часами руки и плечи боліли до невыtrzymаня. Але Паньконич не дбал, абы лем робота была, то робил.

Текля уж перешло рок выслужила на том самом плейзі. Но єдного дня гварит свойой газдыні, што їй оставит, бо думат выходити замуж. Міссис Брунштайн аж прослезилася зо жалю за Текльом. Но ничего не помогло, бо Текля и Панько уж зговорилися, коли поберутся.

Побралися и добралися. Обое были трудолюбивы, трезвы и надзвичай ощадны,

лем кебы им Бог помог, дал здоровья, то они доробятся дачого. Тепер уж разом працювали, доведна гроши складали на єдну книжку до банку. Уж за дорогу вернули и наскладали пару соток и думали выбератися до краю, аж ту война в краю выбухла и запалила цілу Европу. Ждали нетерпиво, коли покончиться война, но война не кончилася, мало не пять літ затягla. А по войні знов даякий час не пускали до краю. Но и робота шла под конец войны добри, Панько зараблял втрое тилько, што пред войном. Уж почали собі бесідувати обое, ци не ліпше в Америці остати. Та и сын им росне. Панько ничим не интересувался, лем своим домом и своїм фамилийом. В нияку организацию не належал, нигде не ходил, довольный был тым, што має роботу, добру жену и сына. Тішила го його фамилия.

Так минали дни за днями, а навет роки минали за роками, а Штельмы собі жили и ничего не зауважили, што дієся во світі иколо них. Газеты ниякой не виписували, не читали инич таке их не интересувало. Хоц часом им дакто дал газету, то їй не прочитали, они думали, што газеты лем про панов.

— Што то мі може газета помочи? — гварил нераз Панько. — Як не буду робити, то не буду матиничого. А як будеме робити, то ся дачого доробиме и будеме спокойнійше на стары роки жити.

Но якоси раз Панько зауважил, што босс сквітувал пару роботников, и то добрых. Ale собі подумал, што може их не любил, може дашто даколи му отрекли, як не треба, або што. Та и до юнии нагваряли, а босс дознался. А юний босс страшно не любит. Таку юнию он не любит, што йому за плечами роботники организуют. Он лем таку любит, што сам организує, в той и Панько стоит, то йомунич не грозит.

Но раз якоси и Панька босс наофіс заликал, усміхнулся до него ласково, бо Панько робил ту уж 20 літ, тай гварит до него, што тепер ніт надост роботы, то най он на даякий час остане дома, а як робота появится, то он дораз по него напише...

Панько свято віріл свому боссови. Почкати пару тыжнів, а хоцы и пару місяц, Панько може, бо центы сут. Но жде тыждень, другий, місяц, пять, рок, а босс не пи-

ше ани слова. Текля гварит, што она иде глядати роботы, бо и як обоим дома сидіти. С трудом нашла — чистити офисы от 10 вночы до 8 рана за 40 дол. на місяць. Робота тяжка и брудна, але што робити? Робила так Текля два роки, тай єдного разу закликала ёй форлейди до офису и просити, ци Текля ситизин? Текля гварит, што но.

— Так ты ту не можеш робити, бо мы тепер лем про ситизенов роботу маме, а други мусят идти преч...

Жде Панько того листу от босса уж десят літ. Уж посивіл добри, и гроши уж давно вышли гет. Текля ище часом дакому праня возме, але не може уж тыж и прати, бо має в руках ревматизм. Сын вырос на великого хлопа, и школу має, здоров, та и ту рожденный ситизин и тоже жде на роботу. Но сынови уж никто ани не обіцує роботу, лем му сразу гварят, што ніт ничего до роботы...

Так доробилися нашы краяне, Панько и Текля.

“ПИСАТЕЛЬ” И “СЧЕСТЯ”

Артур Ключ покончил калледж, начитался размайтых мудростей, видит світ ясніє от других звичайных людей. Задумал собі быти писателем, перворядным, таким, абы го читали всі, кому лем попаде його книжка до рук, абы о нем писали всі газеты. А особливо, абы го читали народны массы и училися з його творов нового погляду на світ и житя. А Артур Ключ дуже ясно смотрит на світ и житя, коли бы так всі смотріли, то всі мали бы гроши, то ест всім всім поводилося бы барз добри. Артур Ключ постановил быти благодітелем людства, переляти свои погляды на папер для всіх людей, показати массам на несправедливости, невзгоды, ошуканства, причины терпіния людей и на выход с того всього, як роспутати tot запутаний світ.

Жил Артур Ключ в Нью Йорку на Аvenи B., на третьом поверху, жил зо женом, бо скончивши калледж, оженился зо своим свитгартом. Мали три румы: єден цілком темный, то была спальня, — другий от улицы, “ливинг-рум”, маленка кухня и “бат-рум”. Комбинация всього потребного на початок. А дальше лем счастья, та буде ліпше

и ліпше — каждый же в Америкі має полне право на “пирсут офф геппинесс”.

Писатель Артур Ключ пересиджуval, розумієся, во фронт-румі, где зрана на даяки два метры падало світла солнечного. То била його писательска канцелярия, пахло сильно папером.

Сидит Артур коло окна при столику, пише, потом ходит и думат, то знов читат написане, перемазує и дописує, потом переписує, а все гуму жує, што, видно, додає му енергии и фантазии. Карток записаных полно на столі и под столом.

Мери, то ест молода жена молодого писателя, ани не приходила до фронт-руму, боялася, абы не спугнути писательской фантазии, не помішати мысли. Она же дуже добри розуміє, што значит писатель. Навет істи му немож было дати на час. Коли го Мери кликала істи, то або воркнул як лев, або цілком не чул. Нераз принесла му істи, поставила скраю на столику, то так стояло, покаль совсім не вистыло. Но йому было всьо ровно, лем жебы му горяче не дати, бо собі рот попарил. Часом до зупы насыпал цукру, а до кавы соли, бо мысли його ходили далеко по світу.

Днеска Артур не пише, а свои мысли со- средочил на одном, видно, бо ходит беспрестанно по румі и заглядат через окно на улицу. Пару дней тому выслал свою знаменито написану “тру стори” в єдну широко знану издательську фирму, и як приймут для напечатания, то Артур получит 500 долларов. А як не як, доллары головна справа. Хоцбы чоловік и наймудрійше написал, а як не приймут, то ест не дадут за написане доллары, то на чорта здастся всьо.

Иде листонош, уж ест в сусідном домі, уж иде в наш коридор. Єдним скоком злетіл Артур надолину, открыл баксу, вынял пару писем. Розорвал перший зверху. Пишут с корреспонденцийной школы, с такой школы, што каждого могут выучити на писателя. Великыма червеными буквами выписанный заголовок:

“Хочеш быти писателем? Хочеш быти артистом и зарабляти легко велики гроши? Мы тебе научиме, як уж зме тысячи других научили. Напиш нам сегодня за подробностями. Мы знаме, што ты великий талант...”

Тот лист Артур зараз вложил до бочкы.

То не был первый такий лист от них. Они уж зробили з него писателя.

Ту єст другий, гладенький, с "Поблишинг Гауз". Аж му сердце затрепетало. Открыл, читат. Писмо было дуже коротеньке. Хотіл зараз роздерти и до бочки кинути, але роздумал. Вышол на улицу, купил газету и жвачки и вышол помаленьку горі сходами. В кухні Мери уж зварила каву и довнац принесла. Артур сіл за стол снідати, тай гварит:

— Кримпаф, — так называл Меру, коли хотіл пожалуватися або дашто порадитися.— Кримпаф, смот, што они мі ту пишут, — и подал єй лист.

А писали вот што:

"Дорогий Пане, нам дуже жаль, што мы не можем печатати вашу "тру стори", бо мы праві подобну печатаме якраз в том нумері. Пробуйте знов, желаєме вам лучшого успіха на другий раз ... Ваш вірний..." и т. д.

Видиш Мери? Пишут, што мають таку саму стори. Та-ж я от никого свою не отписал... — Затонич, што трафилося раз так, што и другий тово само написал. На другий раз уж таке не трафиться, лем пиш, а знам, што ты можеш добри писати — потішала го же-на.

— Так, буду писати, драму буду писати,— рюк твердо Артур, выхилил остаток кавы, встал, вынял с папера жвачку, вложил до гамбы, перешолся пару раз жуваючи завзято, потом заперся в румі, сіл за стол и почал писати знов отпочатку. И так само писал и перекреслял, переписувал, ходил и думал, ажи до себе часом бесідувал. Писал до

попудня, цілє пополудни, писал в ночи, но не знати, як долго писал в ночи, бо рано Мери го нашла спати на креслі, з головом на столику, под котру подложил собі руки.

И чудесный сон мал Артур. Снилося му, што його штука докончена, куплена театралістом мистером Вулфом, и уж выучена акторами, уж мают грati на Бродвею, уж Артур сидит в первом ряді, аби смотріти на сцені свою штуку. Людей полно в театрі, а ище все приходят. Куртина подносится по-малу. Артур выставил голову, починают грati, грают, уж конец первого акту, куртина падат. А ту люде починают бучати, свистати. Зачинают грati другий акт, а люде не перестают бучати, свистати, тупкати, мечут штоси на сцену, кричат, бурятся и выходят гет. Не остал в театрі, лем Артур, а на сцені акторы позерают по собі, што ся стало, а за хвильку зникают и акторы. Навет и Мери го лишила. Слышит голос: "автор, автор!" То мистер Вулф го кличе. Артур хоче скрытися, но не може встать с кресла... Бореся против той невидимой силы, што го приковала до кресла, хоче утікати, але не може...

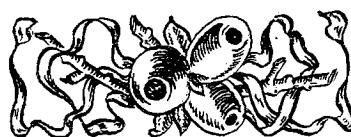
Мери с кухні зауважила, што муж рушатся штоси, тай кличе:

— Артур, поле-гев! Я мам сюрприз для тебе! Пришла картка з "Доблью Pi Ей", завтра до роботы!

— Што ты кажеш, Мерцю? Што за счестя! — крикнул Артур Ключ и обнял жену.

— Спаль вшитко тово папіря ище днеска.

(Юркова, Нью Гайд Парк, Н. Й.)

ЛЮДЕ И ЗЕМЛЯ

От Карпатского хребта до холмов Бессарабии роскинулася Сіверна Буковина. Машина іде горском дорогом, омытом дождями, выкручат поза яругы, напоминаючи яруги Южного Кавказа и несеся по лісам, таким самым густым, як тайга, потом вырыватся в долины, подобны на кубански и донски, открыты оку на много километров.

И всяди — в горских, лісных и степных селах — кипит бурне житя. Десятки и сотки тысяч людей покинули свои хижи, вышли под открытіе небо, на травники, в тінь дерев, на береги рік, в парки панских фольварков, чтобы поговорити, обсудити, рішити — як, с чого начинати нове житя.

Неділя 7-го ліпня. Крайова, то єст найголовніша державна дорога Черновцы—Яссы—Бухарест. Узенька смужка землі, посыпана чорними не впресоваными каменчиками. Ями. Гнилы, присівши мости. По обом бокам крайової дороги розложилося село Горбатово. Стаеме. Біліют хатки, крыты соломом. Чорнохвости, червеноноги боцаны на жолtyх коминах. Рідкы, бідны садики, огорожены высокыми штучными плетнями. Студні пред порогом. Дворы посыпаны каменцями з берегов Прута, который видніється сквозь сады. Поля подроблены на кусочки, — кусок благодатной, всеспасающей кукурузы, меньший кусок жита, ище меньший — фасолі, а уж совсім маленький кусочек — подсолнечника.

У "примарии" — сельского уряду — собралось ціле село. Надзвичай много чорноногого — и в одежі селян, и в лицах. Молдаване.

Ніт и в помині ціломудренной чистоты, чистоты в одежи украинских селян Буковины. Крисоваты чорны капелюхи. Чорны ста-ромодны сурдуты сорокалітной давності, доставшися, очевидно, в спадку. Чорны твари. Босы, предчасом постарівшися селянки, физично здушены нуждом, отіды майже во всю

чорне. Чорнонога, опалена дітвора несміло тулился к отцовским и материнским ногам.

Сколько столітий из поколіния в поколіние треба было бити людей, морити голodom, чтобы они выглядали вот такими жалкими, не радувались радости, не чули счастья, держачи його в руках. Сколько треба было румынским боярам и поміщикам кламати, хитрувати и крутити, чтобы посіяти в душах тружеников зневіру в свои власны сили.

— Чия тата земля? — проситься совітский чоловік, вглядуючись на юг, запад, восток.

— Поміщика Михаила Опра, поміщика Сегала, поміщика Пирложана.

— А кто на ней працувал, на той землі?

— Мы, — в єден голос отповіли селяне.

— А ваши отцы, діди, прадіди?

— Нашы отцы, діди и прадіди тоже на ней працували.

— А што робил поміщик?

— Зберал урожай и продавал.

— Так чия то земля — ваша, ци панска? Кто на ню має больше права — вы, котры ей віками обрабляте, ци дармоід поміщик?

Совітский чоловік ждал, што селяне дружно в єден голос крикнут, што лем они, и никто другой, маю право на землю. Йому было дивно, коли селяне не отповідали.

— Так чия же то земля, полята потом и кровью дідов и отцов, вашої власной, вашых дітей?

— Наша земля, — отповіло пару селян.

— Раз земля ваша, то што з ньом треба робити?

Селяне молчали. Ни шопоту, ни шороху, ни вздоху. Знойне полудневе солнце пекло с самой середини неба. Селяне хмурилися и молчали, не глядячи на солнце, ни на совітских людей.

Им дуже хотілося сказати того, о чым они могли лем снити — земля наша, мы єй газ-

дове, аж тепер мы будем обробляти єй, аж тепер мы будем зберати свой урожай. Но было страшно виговорити тоты смертельно заборонены слова. Віками приучали селян, што панська и понастyrська земля — то дар божий. Што на том и світ стоит: єдны мають быти бідними, а други богатими. Што по божому закону и по людской судьбі селяне мають жити в голоді и холоді, поливати землю кровью и потом.

Молчал и совітский чоловік, добри понимаючи, што проходить в сердцах селян. З великим радостюм смотріл он на своих братов, чувствуочи, из якой беспросвітной темноты подносится світла радость жизни, через яки двери зневіры пробиватся віра в свое счастье.

10—20 секунд прошло — селяне молчали.

Из задних рядов собрания протолкался босый, черногорий, опаленый солнцем селянин — літ 40. Суха, жиляста шия. Впавши очи. Узкі згорблены груди. Долгі худы руки зо зgrabилым пальцами. Опустивши очи в землю, селянин рюк:

— Я хочу жити так, як я жив все.

Никому не треба было пояснити, як жил черногорий селянин все. Громким, бурным, недовольным шумом собрание заявило, что оно не згодно з його желанием.

— Оставити землю на 5 літ таком, яком она была до тепер, — чути новый голос.

И на тот голос селяне отповіли бурно и недовольно.

— Што-ж тоды робити с панском земльом? — повторил совітский чоловік свои слова.

Селянин в старом соломяном капелюху, тяжких солдатских боканчах, зношеном сердачку, смуглолицый и беззубый — Дмитро Мизунский воскликнул, звертаючись к селянам:

— Так што-ж нам робити с панском земльом? Чого-ж мы так долго думаме? Розділити! Розділити!!

Вот оно сказано рішающе, завітне слово, котре снилося им віками. Розділити. Отразу народ ожила. Без остатку роздоптаный страх, покорность судьбі.

— А если вернесь пан!? — роздался голос з задних рядов.

— Там, где вступила нога Красной Армии, николи уж не буде поміщика.

Селяне радостным говором и усміхами потвердили: так, то правильно, таку армию немож побідити.

— Значит, розділити панськы землі? — звідуєся совітский чоловік.

— Розділити!!!

— Як розділити — поровні меж всіми селянами?

Громогласный протест. Ніт, в нияком случаю, треба дати землю найперше тым, што цілком не мають землі, и тым, што мають мало. А як с овцами, коровами, коньми, и инвентаром, панським будиками? Худобу и зерно треба роздати найбіднішым. Панськы будинки — два под школы, третий под кооператив, а в четвертом устроити клуб.

Высока худа жена в теплой волняной хустинкі, зо сурowego полотна сорочкі, боса, мати великої фамилии — Мария Кицук, котра николи перше не посміла бы подати свой голос меж мужчинами, внесла предложение, штобы при розділі землі взяти на увагу число дітей бідных людей. Столітний Харламп Андроник порадил розділити уж засіяну землю так, штобы жито, кукуруза досталися тым, котры сидят без хліба.

И о кормі для панских коров, котры попадут в руки бідняков и выробников, и о запрягу для вічно без робочої худобини селян — о всім уже успіли подумати селяне.

Просто-напросто оказалось, што велики жизненни вопросы селяне обдумували давним-давно.

А. Авдиенко.

БІДА С ТАЛАНТОМ

Демко Гарайда, син коморника Максима, рос коло свого отца и от дитинства показувал рідкы способности. Люде говорили, што Демко родился с талантом. Та и його отец мал талант. Робил скрипки, басы и знал на них грати, так што коли цыгане складали музыку, то Максима все брали до бас. А коли подрос Демко, то воліли Демка, як старого Максима. С часом и скрипку Демко зробил ліппу, як Максим, т. є. перевищил свого учителя отца. Всі говорили, што Демко ліпший майстер и ліпше грає от Максима.

Демко, хлопцом, пас чуже стадо, и все дашто стругал, и выстругувал ножиком таке, што школеный різбяр, абы таке выстругати, послугувался розмайтыма прирядами. Каждый мусіл признати, што Демко талант. Ажи духовник, єдина учено-музыкальна осoba на околицу, виділ што-си в Демку. Єгомосьць, приміром, без камертона не мог найти голосу настроити скрипку, а Демко напам'ять настроил всі струни.

Свою чудну музыку на скрипках брал Демко не з готовых нот, которых не знал, а просто з натуры. Прислухувался в'трам в дебрях, шуму поточкі, співу птиц и людей и передавал звуки натуры на своїй скрипці.

Но природному таланту потребна школа, котра бы розвила талант и направила го по правильному пути. Иначе талант загине бесслідно, як загинул в наших горах неєден.

Всі знаме, што кто в краю из нашей молодежки был живший, способнійший, талантливший, тот шол в Америку глядати ліпшої долі. Нич дивного, што и наш Демко выбрался в Америку. Пожичил грошей на дорогу и поїхал.

В Америці роботу дораз Демко нашол, хоц и тяжку и не так добри платили, но але при своїм музикальному таланті дорабял суботами и неділями. Ходил грати по весілях краинов и по малых забавах. А притом и дівча нашол и оженился. Працувал через тиждень и пак дашто доробил при музыці, так што устроил свою фамилію, як належиться. Бо уж и троє діточок им Бог дал с часом. На всьо старчило ище и отложити

мож было на чорну годину пару долларов. Бо знате, як то єст: захворіє дакто с фамиліи, або даякий другий выпадок... Дост, што житя укладалося Гарайдам так, як треба.

Но лем раз штоси сталося в Америці, настало безроботя. Міллионы народа остало без роботи. От чого, никто не знал. В церкви говорили иначе, в школі иначе, в клубі иначе и на улиці иначе. И Демко остал без роботи. Лем што суботами и неділями музыком пару долларов заробил, но и весіль и забав стало меньше. Хлопці штораз меньше женилися, люде меньше на забавы ходили и меньше забав справляли. Што Демко откладал на чорну годину, проіли давно.

За цілый tot час Демко ходил за роботом по Нью Йорку, но нигде для него роботы не было. Порадили му походити по 6-ой евни, што там іще мож роботу найти до ресторану. Ходил долго по 6-ой евни от офісу до офісу, от ресторану до ресторану, и наконец роботу нашол. Взяли го за помийника. Та знате, яка то робота, як платят. Но але и то робота, як ніт другої:

— Доллара денно, и істи — гварит агент.

Демко смотрит на агента, ци не жартує. Што-ж он з долларом зробит для своїй фамилії, для женои и дітей.

— Береш роботу? Бо я не мам часу. Доллар днеська добра плаца, а іще и істи. Міліон дній, міліон долларов. Всі наши велики американски люде, міліонери, не от долларов, а от центов починали, а днеська міліонери, — поучує агент Демка.

Итак, почал Демко наново от доллара. И якже был зачудуваний, коли за помийним столом встрітил старого русского генерала, доктора, інженера, норсу, студентов. А меж учеными американцами звичайного словацака. Всіх разом зогнала ту людска судьба и поставила за помийним столом.

Вот, где починали наши американски міліонери! Выходит, што они певно дуже стары, почали таку роботу от центов певно іще пред Христом.

Якоси по пару місяц той роботы за по-

мыйним столом в ресторані подходит старший и звідуєся, кто с чым, з яким талантом мог бы похвалитися, бо великий босс так старатся о своих роботников, што им хоче устроити концерт-баль. А в концерті должны выступати выбраны таланты из його роботников соток його ресторанов. Подходит старший и ку Демкови и звідує, ци не має даякого таланту, ци не співат, або танцує, або грає. Демко гварит, што он грає на скрипкі.

— Гуд! — гварит старший и записал му “точку”...

В субботу в великой галі собралося три тысячи роботников компании на концерт. Танцували, співали, грали, як кто знал и мог.

Пришло на Демка. Кличут:

— Демко Гарайда, “дишвашер” 45-го штора заграє нам на скрипкі старокрайовы карпатскы мелодии...

Вышол Демко зо своіом скрипком, вклонился и заграл. Грал, як найліпше мог, свою крайову музыку. Такой чудной музыки то-ты люде ище не слышали, тот “дишвашер” не так грає, як други грали. Тота його скрипка говорит до душы, штоси оповідат за далекий край, за його природу, историю, житя людей. В галі утихло, якбы маком сіял. У дакотрых показалися слезы в очах. Може то у тых, што знают тот край, тот народ, тоту природу, о которой Демко грал. Но уж друге што-си грає Демко, уж його скрипка оповідат о Америці, о єй машинах, о безроботю, о природі богатой, промышленной Америки, о Нью Йорку.

— Таж тот “дишвашер” великий талант, лем неученый, — шептали єдны другым. А коли Демко покончил грati, вся галя забурилася от восторга. Дакотры выскочили на сцену, подняли Демка на руки. Нашлися и квіты, полну бочку квітов принесли. Демко стал первым чоловіком того концерта. Обнимали го и цілували дівчата и жены. Навет сам “биг босс” подошол до него, подал му руку и поздравил с талантом. Спору ниякого не было, первую нагороду получил Демко...

Даколи, коли был ище хлопцом в краю, оласка цыганка ворожила му, што субота його счастливый день. Припомнул собі Демко тепер и тоту ворожбу старой цыганки. “Правду стара мала!” Бо Демко уж был то-

го певный, што тепер уж веце помыйником не буде, тепер напевно го назначат до компанійной музыки. Сам “биг босс” звернул на него увагу. Раз пришла тота счастлива субота, о котрой цыганка ворожила...

На другий день, в неділю, Демко приходить до роботы, як звичайно. Но ище не взялся до роботы, як го кличут до офису.

На столі увиділ Демко коперту для выплаты и документ, подписанный ним при принятию на роботу.

Старший посмотріл на Демка через окуляры и звідує:

— Ты музыкант?

— Як видите...

— И ты не мал желания стати “дишвашером”? Профессиональным “дишвашером”?

— Николи.

— А вот ту ты подpisал документ, што ты был “дишвашером” и маш желание ним быти.

— Я задоволеный и таком роботом.

— Але мы не задоволены. Воз-же свой калап и ковт и ид дому, поглядай собі роботы по своейй профессии. Ту твоя выплата.

— Але-ж мистер, я мам жену и діти, я по свойой профессии роботы не найду. Я хочу быти помыйником...

— Но, ты талант, музикальный талант, и мы не можем взяти на себе такий великий гріх, абы мы погубили такий талант при помийном столі. Мы звольняме тя з роботы и даєме ти свободу глядати возможности быти тым, для чего ты рожденный...

* * *

Днеска уж Демка при помийном столі не было.

— А где Демко? — звідуют товариши помыйники старшого.

— Демко музыкант, — отповідат тот. — Пред ним велика будучность. Його місце не за помийным столом. Сквитувал и глядат роботы по свойой профессии.

Помыйники, — инженеры, докторы, студенты, норсы, — порозуміли справу и ище ліпше причулилися за помийников, абы старший виділ, што они всі професиональны “дишвашери”, а не даякы іншы таланты, як, приміром, Демко музыкант. Никто, ани еден другому не признается, чым он был, або яку школу, який талант має ...

Н. А. Цисляк.

ГЕНЕРАЛ-МАЙОР

(СОВІТСКА НОВЕЛЛА)

Што ни день, то все прибавлялося роботи листоношу. Його торба не вміщала і половина почти в село Бондари. Треба було класти писма в кишенні широкого сірого сурдута, а цілу вязанку газет влечи на плечах.

Но в тот день, несмоктричи на переладунок, Панько шол легко і бістро. То, що сн дозналися про Стефана, глибоко взрушило листоноша. Лем бы скорше в Бондари. Вот порадує Панько колхозників! Найперше треба буде повісті Харитону Васильевичу. То-то новость буде для старика. Лем бы го дома застати. На ноч уходит Харитон Васильевич ку стаду.

Сім літ служил Панько листоношом, но односельчане кождий раз вістрічають го так, якби не виділися з ним долги роки. Именно за того само і любить Панько свою роботу. Он розуміє, що захворуй Паньку хоц на єдну добу, житя в Бондарях стане немиле. Ніт, Панько не може хворіти, он должен раненько покидати село, чтобы ку вечеру принести му масу новостей.

Роздаючи газети и письма, Панько кождому загадочно вспоминал о якой-си важной новости, которую он выложит аж за годину.

— Наші Бондари поднялися іще на ступеньку вверх, — многозначно поднявши пальц, говорил Панько... Розуміється, що тоти слова роспаливали цікавості. Колхозники рушали плечами і іще сильнійше переконувалися в том, що Панько дуже важний чоловік для села.

Пастух Харитон, глухий на ліве ухо, мало згорблений сивий старик, був іще дома. Коло ворот вістрітися с Паньком. Старик держал в руках меріндю і флягу з водою.

— Вітайте, Харитон Васильович, витаю и поздоровляю сердечно.

Дідо повернув ку листоношу ліве ухо, щоби ліпше чути.

— Новости єст, Харитон Васильевич. Стефана вашого генерал-майором іменували. Портрет в газетах отпечатаний.

Панько винял газету, розвернув. Направду, меж генералами був і Стефан, син Харитона. Старик посмотріл на лицє сына и

широко усміхнулся. Таким самим виглядал Стефан минувшого року, коли в Бондари приїжжал.

Листонош був особливо рад не лем тому, що перший дознался о генералі Стефані, но и потому, що Стефан друг дітства. Замітивши приближаючогося предсідателя колхоза Никиту Григорьевича, Панько крикнул my навстрічу:

— Читали? Вот, прошу любуватися. Стефан — генералом. Тот самий Стефан, который в Бендарях родился и вырос! Взагалі, Бондари...

Послідню мысль Панько висказувал и в районі, где виділся з листоношами. Он говорил им, що таки люди, як Стефан, могли вирости лем в Бондарях. Взагалі Панько був твердо переконаний, що лішого села не найти нигде. И сед отличный, и став замічательный, и хор праиз получил в Києві.

Предсідатель розвернув газету. Стефан смотріл на него мудрими очами. Енергично затята губы, високе чено, кріпка шия, простий нос — всьо говорило о сильній волі характері генерала. Никита Григорьевич ровесник генералу, они знают єден другого от маленькости, разом добровольно пошли в Красну Армию, разом навіщали черноярських дівчат. А потом розышлися: Никита любил поле, к агронотехні мал склонность, а Стефан стремился к воєнному ділу. Бывало, приїжжал Стефан в село. Никита брал го с собом в поле и з видом знатока звідувал го о травах, о сівооборотах. Стефан дакус отставал в земледіллю, зато он росповідал Никиті таки чудеса о воєнной штуці, що Никита часами забывал, що перед ним Стефан. Як професор розберался он в воєнном ділі. И оба были дуже довольны, що каждый на своєму місци.

Дораз на другий день було рішено послати делегацию к своему знатному односельчану. Колхозники напекли пирогов, приготовили два ведра черешен, поймали в ставі карпов и припражили. Никита Григорьевич не хотіл заганьбитися. Кто знає, може як

раз у Стефана Харитоновича буде дакто з Москви.

Трудніше було зо складом делегації. О собі Никита Григорьевич и не думал: он при всяких умовах должен поїхати. Само собом розуміється, што поїде в гости к генерал-майору и Харитон Васильевич. Треба буде взяти и бригадира Васюту, орденоносца.

На засіданні правління оказалось, што делегацію треба розширити. Їсли включити Васюту, то чом же не взяти Марію Безверху. Два роки єден за другим Марія — учасниця виставки в Москві, медаль получила. Рішено было включити і Марію.

Коли погодилися о складі делегації, неподільно попросил слово сторож Савва:

— Ісли правду повісти, то я должен непремінно поїхати и притом первым в списку быти, — сказал он.

— Длячого?

Савва рюк:

— Найперше, Стефан мой крестний сын, штобы вы знали. А головно, што коли я в партизанах ходил, я все Стефана зо собом брал. Ісли не вірите, най Харитон скаже. Вот и россудте: Может Стефан именно через мене и полюбил воєнне діло.

Согласилися з доводами Савви, включили и його в склад делегації. Кто-то предложил кандидатуру Панька, но тот сам заявил, что служба не дозволяет. Зато, ісли не забуде пресідатель, то найперше має передати привіт от листоноша.

В город колхозники прибыли раненько. Город ище спал. Постовой милиционер розповіл, як найти потребну улицу. Колхозники поспішили ей найти.

Харитон Васильевич всмотрювался в лица воєнних. Йому здавалося, што вот-вот встрітиться зо сином. Єдного он уж хотіл остановити, так був подобний на Стефана.

Улица, котру глядала делегація, була на другом концу города. У великої будови встрітил делегацію пост. Харитон Васильевич жмурил очі, якби солнце сліпило го, и позерал на окна. Дежурный по штабу запросил колхозников в невелику комнату. Никита Григорьевич вошол перший, Харитон Васильевич за ним. Марія Безверха замітно непокоилася: черешни в кошику чого-то смокли.

— Ми бы хотіли видіти генерал-майора

Стефана Харитоновича, — рюк, сідаючи, предсідатель колхоза.

— То мой сын, — додал старик.

— Так? — звідал дежурний. — Дуже приятно. Значит вы, видно, односельчане генерал-майора. Дуже рад. Но ... генерал-майор куды-то уіхал. Сегодня його не буде.

Тоти слова совсім огорошили колхозников. В єден миг рухнули надежди. Добру сотку кілометров проїхали они поїздом, кождий уж приготовил найтеплішы и найсердечнішы слова поздравления и нараз...

— Якже то так? — звідал стражений Харитон Васильевич. — Może он уж вернулся?

— Ніт. Я точно знаю, што уіхал. Но вы не смуттесь. Я заведу вас в садик, отдохнете, чайом угощу.

— Ніт, ніт, як так, то нам треба спішити дому, — рюк предсідатель.

Делегація оставила подарунки у дежурного, попросила го передати генералу поздравление от цілого колхоза и сказать, што був ту и отец Стефана, и його товариши. Он знає каждого.

Всю дорогу до самой своєї станції колхозники майже не бесідували. У кождого было якеси чувство обиды, хотя и понимали, што найменьше тому був винен генерал-майор. Вот если бы послали му телеграмму. Никита Григорьевич не мог собі того пре-бачити. Панько вспоминал му про телеграмму, но предсідатель не послухал. Вот и вышло, што вернутся они не солено івши.

Но як лем зышли с поїзда и пошли полями, кождому полекшало. Рано видалося незвичайно приятним и ласкавым. Жаворонки заливалися звонкими піснями. Колхозникишли мимо ощетинившогося ячменя. Рання роса блестіла на буйных зернах. Говорили колхозники про урожай, о том, які зерна красиши — чорноярські ци бондарівські. О генералі забули...

Коли делегація повернула направо, предньом открылася широка долина. Ту починалися колхозны луки. Откаль-си доносился мелодичный мягкий звон кос.

— Таж то нашы косят, — воскликнул предсідатель. — Завчасу вышли.

Колхозники повеселіли. Увидівши своїх, косари нараз кинули косы, подняли крик, дакотры чого-си почали хохотати. Лем єден

косарь, выпередивший других, продолжал косити.

Никита Григорьевич знал каждого колхозника по походкі, по руху в роботі. Косаря в попелястой сорочці он ще мог призвати своїм.

Когда делегаты подошли ближе, косар обернулся к ним лицом и, усміхнувшись, пустился ку дорогі.

— Таж то Стефан!

Никита Григорьевич подбіжал к нему и кріпко го обняв. Стефан нашол среди делегатов отца и тоже росцилувався з ним. И так запорядком с каждым односельчаном из делегации.

— Якже то так вышло? — зачудуваний звідал предсідатель.

— Дуже просто. Выходний день, — дай думаю махну в Бондари. А ту, окажується, сінокос не закончений. Ну, и я рішил припомнити собі. Треба же заробити на обід? Як не як, а трудодень ти мі записати должен.

Коли покончили сінокос, всі гуртом пустилися в село. Генерал-майор шол рядом с отцем, слухаючи його бесіду о стаді, котре уж нт где помістити — треба будувати новый кошар. Солнце щедро поливало зелені поля теплом и осліпительним світлом. Колхозники росповідали гостю новини. А гость шол рядом з ними с косом на плечу — загорілый, простий, звичайний Стефан, син чабана Харитона.

Направду, Бондари замічательне село!

(Ал. Носенко, "Советская Украина")

МИХАИЛ ЗОЩЕНКО.

КАЛОШЫ И МОРОЖЕНЕ

Коли я был маленький, я дуже любил морожене (айскрим).

Розуміється, я його і сейчас люблю. Но тоді то штоси було особливое — так я любил морожене.

І коли, наприм'р, іхал по улиці мороженщик зо своїх колясков, то у мене прямо починался заворот в голові: до того мі хотілося покушати то, що продавал мороженщик.

І моя сестричка Льоля тоже страшно любила морожене.

І ми с ней мечтали, що вот, коли ми виростемо велики, будемо істи морожене не менше, як три або штири раз в день.

Но в тоти часы мы дуже рідко ішли морожене. Наша мама не позволяла нам його їсти. Она боялася, що мы простудимся и захворіємо. И по той причині она не давала нам на морожене грошей.

И вот єдного разу літом мы з Льольом гуляли в нашем саду. И Льоля нашла в корчах калошу. Звичайну гумову калошу. И притом дуже винощену и подерту. Певно дакто викинул єй, як больше несущу.

Вот Льоля нашла ту калошу и для потіхы наділа єй на палку. И ходит по саду, махат том палком над головом.

Як раз по улиці іде шматяр. И кричит: "Купую фляжки, баньки, шматы и всьо, што вы мі продасте."

И тот шматяр, увидівши, що Льоля держит на палиці калошу, говорит Льолі:

— Ей, дівчатко, продаеш калошу?

Льоля думала, що то така гра, и отповідат шматяру:

— Так, продаю. Сто рублей стоит тата калоша.

Шматяр засміялся и говорит:

Ніт, это рублей — то задуже дорого за туго калошу. Але єсли хочеш, дівчатко, то я тобі дам за ню дві копійки, и мы с тобом росстанемся друзьями.

И с тиха словами шматяр выбрал с кишени мішочок, дал Льолі дві копійки и сунул нашу подерту калошу в свой міх.

Мы с Льольом поняли, що то не гра, а направду. И дуже мы зачудувалися.

Шматяр уж давно ушол, а мы стоїме и смотриме на нашу монету.

А ту лем раз по улиці іде мороженщик и кричит:

— А вот продаю земляничное мороженое ("строберри айскрим").

Мы с Льольом побіжали к мороженщику, купили у него дві кульочки по копійкі, мо-

ментально их зіли и почали жалувати, што мы так тано продали калошу.

На другий день Льоля мі говорит:

— Миньку, сего дня я рішила продати шматяру ище одну даяку калошу.

Я обрадовался и гварю:

— Льоля, а ци ты знов нашла в корчах калошу?

Льоля говорит:

— В корчах больше ничего ніт. Но у нас в сінях стоїт напевно, я думаю, дас пятнадцет калош. Єсли мы єдну продаме, то нам товонич не пошкодит.

И с тым словами Льоля побіжала до дому и скоро появилася в саду с одном, довольно хорошом и майже новеньком калошом.

Льоля рекла:

— Єсли шматяр купил у нас за дві копійки таку рвань, яку мы йому продали в прошлый раз, то за тугоу, майже новеньку калошу он, напевно, даст нам найменьше рубль. Представ собі, сколько мороженого буде мож купити на такы гроши! Минька, на сей раз ты продавай калошу. Ты мужчина, и ты зо шматяром бесідуй. А то он мі знов лем дві копійки даст. А то нам, для нас двоих, задуже мало.

Я зділ на палицу калошу и почал махати палицом над головом.

Шматяр подошол и звідался:

— На продай?

Шматяр осмотріл калошу и рюк:

— Як жаль, діти, што вы все по одной калоші продаєте. За тугоу єдну калошу я вам дам пятакочок. А если бы вы продали мі отразу дві калоши, то получили бы двадцет або и тридцет копійок. А то зато, бо дві калоши больше потребны людям. И от того они подскакуют в ціні.

Льоля мі сказала:

— Минька, полет-ле на дачу и принес зо сін ище єдну калошу.

Я полетіл дому и принюс якуси калошу дуже великих розміров.

Шматяр поставил на траву тоты дві калоши обок себе и, смутно вздохнувши, рюк:

— Ніт, діти, вы мене вконец ростроюєте свойом торговлью. Одна калоша дамска, друга — с мужской ноги, розсудте сами: нашто мі такы калоши? Я вам хотіл за одну калошу дати пятакочок, но, сложивши ра-

зом дві калоши, вижу, што то не може быти, так от того стратила в ціні кажда калоша. Нате за обі калоши штыри копійки, и мы розыйдемся приятелями.

Льоля хотіла летіти дому, чтобы принести ище дашто с тых калош, но в тот час раздался где-то мамин голос. То мама нас кликала дому, так як с нами хотіли попрощатися мамины гости. Шматяр, видячи наше заміщеніе, рюк:

— Итак, друзья, за дві калоши вы могли бы получить штыри копійки, но вместо этого вы получите три копійки, бо єдну копійку я вам мушеным отрахувати за то, што даремно час трачу на пусту бесіду з дітми.

Шматяр дал Льолі три монетки по копійці и спрятавши калоши в мішок, пошол собі.

Мы с Льольом моментально побіжали дому и почали прощатися с мамиными гостями: с тетом Ольом и уйком Кольом, которы одівалися в сінях.

Лем раз тета рекла:

— Што за чудо. Одна моя калоша ту, под вшалком, а другой чогоси ніт.

Мы с Льольом поблідніли. И стояли анируши.

Тета Оля рекла:

— Я дуже добри памятам, што я пришла в двух калошах. А ту сейчас лем єдна, а где друга, незнати.

Уйко Коля, который тоже глядал свои калоши, рюк:

— Што за чудасия в решеті! Я тоже дуже добри памятам, што пришел в двух калошах, тым не менше другой мой калоши тоже ніт.

Услышавши тоты слова, Льоля от страху розжала пяст, в которой у ней находились гроши, и три монентки з бренком упали на подлогу.

Папа, который тоже отпроваджал гостей, звідал:

— Льоля, откаль у тебе тоты гроши?

Льоля начала штоси брехати. Но папа сказал:

— Што може быти горшее от брехни!

Тогда Льоля заплакала. И я тоже заплакал. И мы сказали:

— Мы продали шматяру дві калоши, чтобы купити морожене.

— Горшее от брехни — тото, што вы зробили.

Услышавши, што калоши проданы шматяру, тета Оля поблідніла и захвіялася. И уйко Коля тоже захвіялся и хватился руком за сердце. Но папа им сказал:

— Не турбуйтесь, тето Оля и уйко Коля, я знаю, як нам треба поступити, чтобы не осталися без калош. Я возму всі льолини и мінькини ігрушки, продам их шматяру, и за выручены гроши мы набудеме вам новы калоши.

Мы с Льольом заревіли, услышавши тот приговор. Но папа сказал:

— То ище не всьо. За час двух літ я забороняю Льолі и Мінькі кушати морожене. А по двух роках они могут його кушати, но всякий раз, кушаючи морожене, най вспоминают туту печальну историю, и каждый раз най они думают, ци заслужили они тото сладке.

В тот самый день папа собрал всі наши ігрушки, позвал шматяра и продал йому всьо, што мы мали. И за получены гроши

наш отец купил калоши теті Олі и дяді Колі.

И вот, діти, от того часу перешло много літ.

Первы два роки мы с Льольом направду ни раз не іли морожене. А потом почали го істи и каждый раз, кушаючи, нехотячи вспоминали о том, што было с нами.

И даже тепер, діти, коли я стал совсім взрослыи и даже немножко старый, даже и тепер часами, кушаючи морожене, я чую в горлі який-си тиск и якуси ганьбливості. И при том каждый раз по дітской привычкі, думаю: “Ци я заслужил тото сладке, не збрехал я и не ошукал я дакого?”

Сейчас, діти, дуже много людей кушают морожене, потому што у нас тепер цілы огromны фабрики, в которых вырабатывают туту приятну страву.

Тисячы людей и даже миллионы кушают морожене, и я бы, діти, дуже хотіл, чтобы всі люде, коли кушают морожене, думали о том, о чом я думаю, коли ім тото сладке.

ВАСЯ ОРЕШКИН

(Рассказ советского учителя)

Мене давно звідували діти, а частійше всіх — Орешкин:

— А чом вам, Григорий Степанович, ордена не дають?

Они, діти, всегда так, — кого любят, тому орден и давай. Усміхнешся, отповіш:

— Значит, я не заслужил. Вот заслужу, так дадут.

Но Орешкин недоволен.

— Як же то, — говорит, — не заслужил. Вы вот всіх учите, учите, — учителей — и тых учите.

— Та где я их учу?

Прижмурил єдно око, смотрит на мене лукаво.

— Думате, я не знаю. А вот собрания бывають.

— Ну, — гварю, — я найстарший, вот и учу. Видиш, у мене голова сива.

Орешкин задумался на минутку.

— А они вас слухают?

— Слухают. Ліпше, як ты слухаш.

Орешкин любил красти. Без матери рос,

отец — п'яница, закрывал білый світ своїому сину. Хлопці у нас, в Новшині, боялися го, як огня. Собрав шайку, набили, ограбили. Рыбакам сіти порвали. Всі говорят мі: “Ты с ним не связуйся, он тебе окраде и утече. Негодный он”. А я знаю: житя го зробило негодним; коли я — учитель, то я должен го направити. Зробил я його своим помочником, — ключ дал му от шафы, от библиотеки.

Он товаришам гварит (мі тото повідали):

— Ох, я бы мог сколько книжок укraсти. Лем Григорию Степановичу платити бы треба.

Ну, думаю, ничего собі. Может, як выросне, не буде красти, скаже: “Был у мене учитель, Григорий Степанович, мене красти отучил.”

Трудно, однако. Иду селом, а мі повідають:

— А ваш Вася Орешкин когута украл.

— А ваш Вася Орешкин мому Сенькі голову розвалил.

Звідую:

— Чого ты Сенькі голову розвалил?

— Наїжился, очами бліснул.

— А што мі з ним робити. “Таинственный Острів” — перву и третю книжку вернул, а другой не несе и не несе.

Што му повісті? Он о добре старатся, а вышло зле. Так у дітей быват.

— А когута украл? — звідую.

А он спустил голову, не смотрит на мене.

— Украл, Григорий Степанович.

Ну, стыжу я його: мі, гварю, прикро дуже. Другий рок учу. Приду до склепу — мене ганьблят. В робочий комитет приду — мене ганьблят. А ту я — до тебе привык. И порозумій ты, мі тяжко.

Стоит, молчит.

Нараз як выпалит ни с чого, ни с того:

— Єй-богу, Григорий Степанович, не буду красти больше.

— Ты бы, Вася, других дітей ганьбился.

— А других не ганьблюся, лем вас.

Я розумію: он ласки не виділ. Никто його не любить, никто не сварит. И ни страхом, ни стыдом його не возмеш.

А принес му новы пончохи — он обдертий ходит — поможе. И то не подкуп, — он старунок чувствує, ласку. И перестає свои выбрыкы.

Мі совхоз купил хороший материи, а я Васі дал ушити костюм. Прихожу в комитет, гварю: “С той материи я дал ушити шаты Орешкину, дайте тепер для мене другу.” В комитеті недовольны, журят мене: “столько труда положено,” а ваш Орешкин не поправляться.”

Оно понятно. Комитет не обовязаный го утримувати, його отца, п'яницу, уж выгнали из совхоза. Я объясняю: не пропадати же хлопцу. Мы за него отповідаме, чтобы не вырос из него планий чоловік. Воспитание — то война.

На войні житя отдают. Вот и ту треба житя отдавати. На то я и учитель.

Оно так, людям не видно, а діло у нас починат идти на лад.

Дал я Орешкину пять рублей за молоко заплатити. Приходит вечером. Я пишу, он обок вертится.

— Вы мене будете сварити, Григорий Степанович.

— За што я тя мам сварити?

— Та-ж я за молоко не заплатил. Я патронов купил за тоты гроши.

Я помолчал, нароком подольше помолчал. Потом гварю му тихо:

— Ты же знаш, что у мене грошай ніт. Вижу, губы у него дрожат. А сам радуюся, як маленький.

— Ну, ничего, думам.

— А я меньше істи буду, — гварит.

Мі го жаль стало.

— Ладно. Ты уж іч, лем патронов не росстрат.

— Я, — гварит, — лучше вам их дам, на схованку, Григорий Степанович.

Я йому руку на плечо положил. Мокрый цілый, взмоц от волнения.

— Вот тото ты правильно придумал. Мы ище ку патронам стрільбу купиме. Літом в експедицию пидеме, возмеме зо собом.

Експедиция у нас давно была задумана. Геологиом мои діти заинтересувалися, а Вася Орешкин — больше всіх.

Один раз желізну руду нашли — бігут ку мі всі, кричат, а Орешкин далеко отстал. За пять километров скалу привлюк дас пуд тяжку. Потом мы з ним цілу зиму училися. Мі сказали, что то не магнітний желізняк, а камень такий, базальт, который в великой масці може притягувати магнітну стрілку. Сколько раз подойде ку скалі Орешкин, погласкат єй.

— Григорий Степанович, чи то направду буде не руда, а базальт?

Руда-то оказалася рудом, и добром — сімдесят процентов желіза.. Уголь нашли, сім метровый пласт угля. Магнезит нашли, цілу гору, — не гору, а горы. Спочатку думали, что то вапно. Взяли на квас — не шипит. Взяли опалювати — не опалюєся, я в кузню побіжал, дул, дул, мало міх не спалил. Не опалюєся. Чистий магнезит. А магнетизова цегла — велике діло. Огнеупорна цегла.

И учителей наших мы розохотили — по всему району. Шлют камені, руду.

Яка-си женщина остановила Орешкина, звідве:

— Ты из Новшина? Передай Григорию Степановичу оловяну руду.

Орешкин схватил кусок руды и біжит. Приб'жал, нашол мене. Выпалил:

— Руду... одна... женщина.

А больше не може, дух заперло. Яка женщина, откаль руда — того мы не знали. Где

глядати єй? Так и не нашли.

Мы с Орешкиным все мечтаме: пошлеме наши находы в край, дадут нам нагороду, дас десят тысяч. Купиме приряды всяки, што нам треба.

А до експедиции готовимеся: оловяну руду треба найти, котру Вася стратил, и горный хрусталь, и кальцит — то ест чисте вално. Цілу зиму гроши складали. Тепер у Орешкина причинилося роботы. Библиотека — одно діло, квитанции выдавати и грошай пильнувати — друге. По пять, по десять, по пятнадцет копійок діти приносили. Так и писали на квитанциях: принято от Наді, скажеме, Лыковой пять копійок на екскурсию. Квитанция для родителей, значит. А подписувал всі квитанции Вася. И много назберили: сто двадцет рублей. Як рубль набереся, Орешкин иде в шпаркассу, кладе на книжку. И все радується, што там проценты роснут.

— Уже, — говорит, — Григорий Степанович, три с половином наросло.

Мішков на сухари нашили, — тым Таня Глебова завідувала.

— Сухари — то каждый у себе дома сушил.

И нараз пришла телеграмма.

Мене так совість мучить, што я з дітми не поїхал в екскурсию. Таж я их обманул, моих геологов, — так серйозно выбералися!

Ученые-то у нас уже кончились, взяли мы собі кляссу, всі камені розложили, ціле царство получилося. Орешкин слышал про телеграмму, кусок угля выронил.

— Скоре ідте, Григорий Степанович. Што там екскурсия, скоре привезте орден. Біда, як хочеся вас с орденом посмотріти.

Шило взял, которым мы минералы выскрябували, почал мі в отвороті сурдуга дюрочку вертіти, а у самого руки так ходуном ходят. Очі мокри — и то первый раз я у него мокры очи виділ.

Ну, ту уж больше и нт што оповідати. Вернулся я из Москвы, от Михаила Ивановича (Калинина). Орешкин як виділ мене, біжит через кропиву, через ров, на зламаня карку.

— Дали? Дали? Покажте, Григорий Степанович.

Ну, йому я первому и показал. А потом сіли діти в ряд, выкрутил я орден, вынял из той самой дюрочки, што мі Вася провертіл, и пошол орден из рук в руки, зарядом. Та-ж то діти, каждый обовязково хоче в руках подержати, потрогати, погласкати.

Они мі пребачили, што я не повюз их в екскурсию. («Юный пионер»).

ВОПРОСЫ

(Из литовского)

Прилетел аист (боцан) с большим клювом.

— Аист, аист, что у тебя в клюве?

— Ксендзовы деньги.

— Начто деньги?

— Косу купить.

— Начто кося?

— Травку косить.

— Начто травка?

— Коровок кормить.

— Начто коровки?

— Молочко доить.

— Начто молочко?

— Пастушков поить.

— Начто пастушки?

— Свиней пасти.

— Начто свиньи?

— Поле рыть.

— Начто поле?

— Ячмень сеять.

— Начто ячмень?

— Баранки печь.

— Начто баранки?

— Баб кормить.

— Начто бабы?

— Порох тереть.

— Начто порох?

— Зайцев стрелять.

— Начто зайцы?

— Господ (панов) кормить.

— Начто господа?

— На заборы (плоты) вешать.

Перевел АЛЕКСАНДР БУЖА.

НАРОДНЫ СКАЗКЫ

ЦАР І ДІВЧИНА

(Украинска народна сказка)

Один цар звелів своїм слугам зібрати весь народ до свого палацу. Слуги кинулися в різні кінці міста і за кілька годин біля царського палацу була сила народу.

Тоді цар вийшов на балкон і крикнув:

— Я загадаю вам три загадки. Хто відгадає, тому дам половину свого царства. Перша загадка — що в світі найсмачніше? Друга — що в світі найвидище? І третя — що в світі найбагатше?

Після першої промови люди розійшлися додому. Прийшов і старенький дідусь, який залишив удома пятнадцятьрічну онуку. Дід розповів їй, які загадки цар дав людям, обіцяючи, що хто відгадає їх, тому він дасть половину свого царства. Онука вислухала діда і каже:

— Не вірте, діду, цареві, бо він бреше. Ніколи в світі він не віддасть за якісь там дурниці комусь половину свого царства.

— А може, хоть грошей дасть? Давай подумаємо, може відгадаємо, — каже дід.

— Ничого тут довго думати. Підете після завтра і скажете: найсмачніше в світі — сон, найвидище — думка, а найбагатше — літо.

На третій день почали люди сходитись до царевого палацу. Пішов і дід. Недовго прийшлось чекати — вийшов цар і запитав:

— Ну, хто як отгадав?

Один каже, що найсмачніші вареники (пироги), другий — що сало, третій — що пироги з мясом...

Один каже, що найвидищий — килим-самольот, другий — що голуб, третій — що орел...

Один каже, що найбагатший — купець, другий — що граф, третій — що цар, інший — що фабрикант...

Дійшла черга й до діда.

— Ну, а по-твоєму, трухлявый пень, що найсмачніше — вареники чи каша з салом? — запитав глузливо цар.

— Ні, по-моєму найсмачніше і найсолод-

ше — сон, — відповів дід.

— Так, твоя правда. Ну, а що найвидище?

— Наївидиша, по-моєму, — думка.

— Так. Ну, а хто найбагатший?

— Найбагатше — літо, — відповів дід і з радісною усмішкою почав чекати, що цар піднесе йому якийсь подарок.

Але цар дуже розсердився, що не він один є найрозумніший, як він себе вважав, а є ще розумніші від нього та ще такий старий, обірваний мужик, і запитав грізно:

— Хто це тебе навчив?

— Онука (внучка) — відповів дід.

— Ну, коли твоя онука така розумна, то ось тобі десять варених крашанок, і хай твоя онука на завтра висидить курчатка. Коли ж не буде курчат, завтра ж повішу і тебе і її.

Узвя дід варені крашанки і пішов з плачем додому.

— Чого ви, дідусь, плачете? — запитала онука.

— Як же мені не плакати, коли я чекав од царя подарунку, а він дав ось десять крашанок і сказав, щоб ти на завтра висиділа курчатка, а коли не висидиш, то звелить повісти і тебе, і мене.

— Не плачте, діду, ідіть зараз до царя і скажіть йому, щоб засіяв просо, бо на ранок треба пшона для курчат...

Побачивши діда, цар подумав, що той прийшов прохати помилування, але, коли дід йому розповів те, що звеліла онука, цар ще гірше розсердився, вибив дно з пляшки і крикнув:

— На! Хай твоя розумна онука залатає. Прийшов дід додому і знову плаче.

— Чого ви плачете? — запитала дівчинка.

— Та ось дав цар пляшку, щоб ти залатала. Як же ти її залатаєш? Ти ж не скляр. От побила мене нещаслива годинонька!

— Нічого, якось воно буде, — весело відповіло дівчатко. — От що: несіть цю пляшку до царя і скажіть йому: хай виверне її, бо з лиця ніхто латає, а з вивороту.

Поніс дід пляшку до царя, а цар зрадів, побачивши діда, бо подумав, що дід прийшов таки помилування прохати.

— Ну, що, залатала? — запитав з усмішкою цар.

— Ні, казала, щоб її вивернули, бо з лиця ніхто латки не латає, а треба з вивороту.

Цар так оскаженів, що тут же й помер з пересердя. А дід з онукою живуть і досі та розповідають свої пригоди з царем добрим людям.

Записано в с. Рокулово, Піщанського району, МАРСР, у колгоспі «Червений Перекоп».

БЕДНЯК И БОГАЧ

(Литовска народна сказка)

В лесу, на берегу реки, бедняк рубил деревья. Вдруг топор — хрясь! — соскочил с топорища в реку и затонул. Опустивши руки, горько заплакал бедняк.

— Ай, ай, ай, несчастный я! Чем я теперь буду рубить, на хлеб зарабатывать?

В это время — топтык, топтык — выходит из леса хромой старик с можжевеловой бородой, с хвойным носом и спрашивает:

— О чём плачешь, добрый человек? Что с тобой приключилось?

— Как мне не плакать, коли топор мой упал в воду, а другой купить не могу, очень уж я беден. Чем теперь я буду дровы рубить, чем на хлеб заработаю детям?

— Ладно, не плачь, я тебе его выловлю!

Старик скинул тулуп, снял лапти и булты в воду. Через минуту вынырнул с золотым топором и говорит:

— На, бери! Ведь это твой топор?

— Нет, нет! Не мой, — отвечает бедняк.

Старик опять нырнул в воду. Через минутку вынырнул с серебряным топором.

— Ой, нет! Не мой топор! — воскликнул опечаленный бедняк.

В третий раз нырнул старик и вытащил железный топор.

— Вот это мой топор! Мой! — крикнул бедняк, приплясывая от радости. — Спасибо тебе, старичок, за добрую помощь, за услугу.

Хотел уже было бедняк, взяв топор, бежать домой, как старик его окликнул:

— Эй, эй! — говорит: — Раз ты такой правдивый и нежадный, на, возьми и эти топоры — золотой и серебряный.

Пришел бедняк домой с тремя дорогими

топорами и обо всем рассказал домашним. Услыхал про счастье бедняка богатый сосед. Взял он свой топор и пошел в лес. Пришел на то же самое место, к реке, и стук-стук в дерево... Топор легонько был прикреплен к топорищу — слеп и упал в воду. Застонал богач:

— Ой, ой, я несчастный! Ой, ой, я прощающий!...

В это время из леса — топтык, топтык, — приковылял хромой старик с можжевеловой бородой, с хвойным носом. Подходит и спрашивает:

— О чём, человек, горюешь?

— Как мне не горевать: рубил дерево, топор с топорища соскользнул, упал в воду и утонул. Кто мне его теперь выловит?

— Успокойся, я его выловлю! — сказал старик и, скинув тулуп, булты в воду. Через минутку выплыл с железным топором в руках:

— Это твой?

— Нет, не мой! — отвечает богач.

Старик опять погрузился в воду и через минутку вынырнул с серебряным топором:

— А этот?

— Нет. Мой был лучше!

В третий раз погрузился старик на речное дно и вытащил золотой топор.

— Вот, вот, этот мой! — воскликнул обрадованный богач. — Я узнал его издали!

Пока ненасытный так бесстыдно лгал, старик — булты в воду с золотым топором и больше не показался. А богач, может быть, еще и сегодня сидит на берегу, ожидая, когда старик вынырнет и принесёт ему бриллиантовый топор...

— о —

— Па, чом то индияне малуються?

— То лем тогды, як идут на войну.

На другой день:

— А где мама, Джонни?

— Намалювалася и пошла на войну.

— о —

— Што вы такой неспокойный, як почуете трубити авто?

— Та бо минувшого тыжня ктоси мі украл жену на авті и тепер коли почую авто трубити, то ся мі выдає, што єй везут назад.

— о —

Сестричка

Товариш красноармеец, я тоже хочу вам росповісти дашто интересне... Я росповю вам о своїй сестричці, Оксанці. Добри? Ви, певно, о ней не чули. Єй тут всі знают. Минувшого року Оксанці осем літ було, а мі єденадцет. А тепер мі уж скоро дванадцет буде. И я вам правду говорю, товариш красноармеец. Оксанка була добра дівчина...

— Микола, чом я не можу посмогріти в зеркало? — звідала раз у мене Оксанка.

— Том, што ты там ничего не увишиш, ты сліпа...

— А ты видиш?

— Вижу...

— А што ты видиш?

— Я вижу, як з долов, где богаты живут, хмарка подноситься. Ісли закрыти єдно око, то не хмарка буде, а велика голова з долгом бородом...

— А коли закрыти оба ока?

— Тогда ничего видно не буде...

Оксанка и родилася сліпа... Перше мене всі дразнили, што сестричка у мене сліпа. Дразнили и Оксанку. Но коли она почала плакати, єй пожалували, и всі дівчата почали з ньом дружити.

— Што вы видите? — звідувала она у своих приятельок.

И приятельки росповідали. Они виділи, як над их головами возвышалася высока скалиста гора, ище больша от нашей. На той горі лежал сніг. Білый-білый як цукер.

— Я хочу цукру, — попросила Оксанка.

— Цукру ніт у нас, — отповіли єй подруги. — Тамтого року, коли ище літо було, мы пили чай с цукром...

Оксанка все ділилася зомном, коли єй дашто принесли. А я брал... Я був голоден, товариш красноармеец. Отец наш не робив. Он був хворий. У него кров шла із горла. А мамы не было у нас совсім. Она давно умерла. Потом умер отец. Сусіди його похоронили там, у той скалы зо зубцами. Потом сусіди пришли ку нам и звідали мене, што я буду робити. Я кажу, што я не знаю, а потом кажу, што я уже знаю. "Милостыню с Оксанком просити будеме. Оксанка буде

співати, а я буду зо шапком обходити людей..."

Я взял сестричку за руку и показал сусідам, як я буду милостыню просити.

— Люде добри, люде милы, люде милосердны... Пожалуйте мою маленьку сліпу сестричку...

Сусіде сміялися спочатку, а потом почали радити.

— Не дайме им пропадати. Всі мы их будем кормити.

— Та чым? Кором? Снігом?

— Твоих дітей голодна смерть жде. Найдут и просят.

— А просити у кого будуть?

— Долу, в городі...

Коли сусіде ушли, я сказал Оксанці, што завтра зайдеме долу, там, где богаты живут. Оксанка втішилася.

— И там живе тот чоловік, который зробит так, чтобы я виділа?

— Так.

Оксанка почала скакати от радости. Тепер и она буде видіти! Она увидит сонце, сусідку кицю, хмарку, которая подобна до великої головы з долгом бородом, скалу з зубцами, красивый водопад, о котором всі говорят, она посмотрит на себе в зеркало и увидит, яке у ней личко...

Встали мы в часенько. Солнца ище не было. До самого водопада провожали нас сусіде.

— Смотте, діти, коли вам буде недобри поводитися — вертайте ку нам, — сказали они, — вдолину идте вот том дорожом. Она вас до самого рynку доведе.

В город пришли вечером. Домы такы велики, улицы широки, а людей там — не порахувати. Больше як тысяч людей буде. Не то что у нас на селі.

Зышли мы з горы и отразу — рynок. Но там никого не было, лем єдна сива бабуся крутилася у кошика з гнильми огурками.

— Она што? Сліпа — звідала мене бабуся.

— Сліпа, — гв'рю, — бабусю, дайте огурка....

Бабуся подарувала нам два велики огур-

ки с твердом жолтом лупом.

— А хліб у вас єст, діти? — звідала она и дала нам іще по куску правдивого хліба.

Мы подякували и пошли дальше. Видиме — великий сад. Там много лампочок світиться и діти бавляться. Подходиме, а нам говорят, што тот сад не для бідных дітей и прогнали нас. Пошли мы назад на ринок кудоброї бабусі, но бабусі уж не було.

Я выбрал місце и уложил Оксанку спати, а сам хотіл посмогріти на нашу гору. Но, як я не задерал вгору голову, конца єй не було видно.

Лежу. Оксанка мя будит.

— Микола, — спиш?

— Ніт. А што?

— Рано підеме до того чоловіка, што може так зробити, што я буду видіти. Добри?

— Добри, — гварю.

Іще не було рана, як нас збудили: прішли люди на ярмак. Спочатку мы смотріли, што они роблять, а потом Оксанка заспівала: "На горі великій маленька дівчинка живе". Но нам ничего не дали. Тогда мы почали звідувати, где живе тот, котрый може зробити, чтобы очи виділи. Нам показали где, и як называется тоже сказали — Ротенеску.

Цілый день глядали мы го. А коли нашли, был уж вечер и падал великий дождь, и на небі блискавки скакали.

Вышли по сходах и сильно задуркали в двери, чтобы нам отворили. Двери отворил высокий такий чоловік з довгими баюсами.

Посмотріл на нас, не дал нам слова речи и запер двери. Мы знов задуркали.

— Што вам треба?

— Моя сестричка, — показал я на Оксанку, — сліпа. Мы просиме...

Знову заперлися двери, я знову подуркал. В коридорі забрехал пес. Мы хотіли утікати вдolinу, но було поздно. Ростворилися двери и вискочил на нас великий пес и кинулся на нас. Хоц я сильно тримал Оксанку за руку, то и так єй удалося вирватися и с криком кинутися в сторону. Не здоляла она утечі пару кроков, як єй догнал пес и перевернул на землю...

А высокий чоловік з баюсами стоял в дверях и сміялся...

И другу ночь мы перебыли на ринку. Дождь іще лял. Мы скрýлися в темній пивниці, где валялися розбиты баньки, пахло

соленыма огурками и затухлом капустом. Цілу ночь плакала Оксанка. Она тряслася от холоду и говорила сама зо собом. Я єй нияк не мог успокоити.

Дві ночи мы жили в той пивниці. Оксанка іще тяжше захворіла. Що я єй приносил істи, она не іла. Она лежала молчки, як мертвa... На другу ночь, коли мене на сон збералo, в пивниці дался чути шум. Смотрю и вижу: вошол маленький дідусь в окулярах. Увидівши нас, он притулился ку стіні и тихо звідал, кто мы такы. Я отповіл. Тогда мы познакомилися и я всю росповіл му о собі и о сестричкі. Дідусь вздохнул:

— Тот чоловік, котрого вы глядате, не живе ту...

— А где-ж? — звідал я. — Таж нам люде такий адрес дали.

Дідусь усміхнулся:

— Люде як люде, разны люде бывають. Не всі іще знают правдивий адрес.

— Там далеко?

— О, дост далеко. Єст, Миколо, такий край... — и дідусь мі росповіл много о том краю, о том, як люде там живут и их діти кождый день ідят...

— Дідусь, а што с Оксанком? — звідал я.

— Она дуже хвора. У ней напевно воспаление легких...

— А што то значит, дідусь?

Дідусь усміхнулся и рюк:

— Я не дідусь, Миколко. То я просто так зарос. Из тюрьмы утік... — рюк он тихо. — Но о том потом...

Коли мы вышли высоко в горы, Оксанка нараз почала стонати. Я утішився: "Оксанкі ліпше!" А то она цілый час молчала и молчала....

— Оксанка!

Оксанка не отповіла.

— Дати ти грушку? Добра грушка, не згнила...

Оксанка іще разнич не отповіла. Она лем почала плакати. Потом она и плакати перестала. А за годину — умерла...

— Где мы єй будеме хоронити? Ту, або там на верху? — звідал мене тот чоловік.

Я не отповіл. Я смотріл на Оксанку и плацал...

Оксанку тоже похоронили вот там, у той скалы, што з зубцами...

Чоловік, котрый пришол зомном из го-

рода, сказа́л всім сусідам:

— Товариши, тому дівчатку не посчестилося видіти того чоловіка, и край, которы роблят всіх сліпых зрячими, всіх несчастных — счастливыми, но вы их скоро увидите...

Чоловік, который пришол зомном из города, правду сказал, товариш красноармеец...

(М. Шмушкевич, "Юный Пионер").

ЯКУ-МАМА

Кто не жил в восточном Перу, тот не знає, яким добрым товаришом, сторожом и няньком для маленьких дітей може быти страшный для европейца удав (дуситель Боя, огромный уж, гад, змій). У нас гады вызывают страх и омерзінне. Даже на нешкодливых ужей дакотры люде не могут смотріти без страху. Однако ужи легко привыкают к чоловіку и освоюються, они приносят даже пользу в господарстві, нищат мышай.

В Южной Америкі, в долині рікі Амазонки, водяться змії, страшнішы от наших ужей. То огромны удавы, дусителі. Тіло их досягат, часами десять метров долготы. Дусителі страшны для найсильнійших звірій. Дуситель кидатся несподівано на свою жертву, обвиват їй своим сильным мускулистым тілом, дусит єй и полыкат цілу. Потом на долго западат в сон и тровит свою добычу.

Індійцы Южной Америки приучают молодых дусителів, освоююют их и там часто притрафлятся, што тата страшна потвора робится совсім ласкавом с чоловіком и выполннят ролю домашного найвірнійшого сторожового пса, стереже дітей от опасности, которой не мало в джунглях, населенных разными дикими пажерными звірами.

Іспанский писатель Кальдерона, который хорошо изучил быт и обычай Перу, в одном из своих перуянских рассказов пише:

"Искатель каучука отправляючись в джунглі, оставил дома сімлітнього сына. Выходячи с хижини он долго кликал домашнього дусителя, но тот дримал в воді, перетровлюючи убитого вчера звіра, и не пришол на клики господаря. Не было што робити інше, лем треба было оставити сына самого. Чоловік, чтобы потішити сына, оставил му праженых мурянок — любімі лакомство

жителій Перу, котрого смак подобный до англійских освіжительных кваскуватых цукерков, — припер двери зо двора огромном тарчом черепахы и поскакал в джунглі.

Хлопцу скоро наскучило сидіти самому, и он почал голосно кричати:

— Яку-мама! Яку-мама!

Дословно то значит — "мати рікы". Так индіяне называют дусителів.

Из рікы вынюрнула огромна ростворена пасть, ліниво зіваючи. Пятиметрове зеленувате тіло, ползучи, рушило ку берегу. Хлопец заплескал в долони от радости, што огромный звір явился на його зов, як домашний пес. Та ци дуситель — то не сторожевый пес и не слуга маленьких дикарей!

Дуситель пхнул двери и вошол до-хиж.

Хлопец скочил ку нему. Он любил засувати пястку в пасть звірю и стрілами щекотати чешую. Поторва терпеливо зносила всьо от маленького тирана.

Дуситель схватил хлопчика на звитий хвост и подкинул до повалы. Хлопец завискал от радости.

В тот час в дверях дался чути шелест. Дуситель оставил дитину и замер, як сухе дерево. В дверях стоял ягуар (в роді тигра), готовый до скoku на хлопця. Дуситель, як слугана мама, заслонил своим тілом хлопця и борьба почалася. Уж кинулся на звіря и обвил го своим тілом... Потом — лужа чорної крові...

Хлопец виділ всьо. За страхом он слідил за борьбом...

Вернувшись отец отразу понял, што ту было. Спочатку он кинулся к дитині и, успокоивши, начал ласкати мертву голову друга-дусителя, шепчуци:

— Яку-мама! Яку-мама!"

М. Турова.

Лейди служанкі: "Мари, віділа-м, што тя мой муж рано стискал. Што то має значити?

— Може мі педу подвигшат.

Судья: — Вам, чоловіче, шкодит найбільше зле товариство, в котором ся обертате. Покиньте зле товариство.

Обвиненный: — Та я тепер бесідую найбільше с судьями и адвокатами...

ЛЕМКИ В ЮЖНОЙ АМЕРИКИ

До першої світової імперіалистичної війни лемки, як взагалі всі карпаторусси спасалися від потреб в родному краю масовим еміграцієм в Сіверну Америку, головно в промисловий Соєднені Штати. Но коли після війни иміграція в США була сильно обмежена, карпаторуська еміграція почала пробиватися в інші краї Америки, головно в Канаду. Мимо всяких перешкод в Канаду почавши з 1925 року виїхало з Карпат близько 10 тисяч переселен-

ців, і якщо не було б ніяких обмежень, виїхало би далі.

Пресили їх помочі им дістатися назад на свою родну землю. Ми знаємо, як то тяжко жити і як легко пропасти в чужому краю, між чужими людьми, не знаючи їх мови. Безсовісні южноамериканські плантаціонери використовували таких страшених іммігрантів, примушали їх тяжко працювати за лиху поживу в страшних умовах.

Но якось читачі нашої газети вислали своїм родним в Южну Америку пару чоловіків "Лемка", потім предплатили пару родним і знайомим, так що наші братя в Южній Америці запозналися з нашою організацією.

ців, і якщо не було б ніяких обмежень, виїхало би далі.

Крім США і Канади лемковська еміграція почала пробиватися в Южну Америку — в Бразилію, Аргентину, Уругвай і інші країни Южної Америки. О тій нашій карпаторуській еміграції в Южній Америці ми дуже мало знаємо, по тій простій причині, що она ростягнулася, неорганізована. Много із наших молодих людей там пропало без вісти від безроботії, нужди, голоду. Нам попадали в руки роспачливі письма, котрі наші іммігранти з Южної Америки писали своїм родним в США і

ом і єї роботом і пришли на то, що і им там такої народної культурно-просвітительської організації потребно.

Ітак, познайомившися через нашу газету з організацією і довідавшися про собі, сорвалася іх там перша група лемків і основали таку організацію в Монтевідео, Уругвай і назвали її "Товариство Лемко". На поміщеній вище фотографії видиме туторів нашу народну організацію в Южній Америці, основану в 1937-му році. При Товаристві Лемко основано драмкружок, який поставив на сцені пару наших народних п'єс з великим успіхом. Дальше, при

организации неграмотны учатся читати и писати, товариство старатся поширити газету и литературу Л. С. меж нашими иммигрантами в Южной Америкі. Нашы страшны за долгий час люде починают находитися через таку свою организацию и помагати себі взаимно в житю. А притом учатся нового житя и борьбы за него в єдинстві с прогрессивными народными организациями Южной Америки. Нашы братя порозуміли, што при свойой народной организации жити в чужом краю лекше.

ІЖ И ЛИШКА

Змерком выходить іж на польовачку из свойої норы. Он ловит мышей, хробаков, хрушов и змій. Так, іж не боится ужа и дуже зgrabно расправляться з ним.

Но и сам іж находится в опасности, на него тоже полюют, особливо лишки и совы дуже любят його смачне мясо. Але не так легко приходит им побідити колючого іжа, бо тот, коли замітит опасность, звивається скоро в колючу кулю и стає неприступным для дзюба совы або писка лишки. Хитра лишка радит себі з іжом так, што осторожно попыхат го лапком ку воді, ку річкі або поточку, а потом попхне в воду. Хотячи спастися, іж ростігат свое тіло, а лишка в тот момент хватат го там, где не охраняют го колючки...

Іж пожиточне звірятко. Он освоїтся и може заступити в домі кота. Где мають такого іжа в обыстю, там мыши не маю что робити.

— О —

— Сыну, сыну, коли ты мя уж раз будеш слухати? — нарікала мама.

— Як вы, мамо, будете няня слухати... —

— О —

МУЖ: — Слухай-ле стара, так мы нияк не выйдеме, як ты будеш так грошы марніти. Та тобі мойой педы не выстарчат...

ЖЕНА: — Та кто-ж тому винен, як не ты? Чом веде не заробиш?

— О —

— Уж пятый день мя так зуб болит, што не им и не сплю...

— Та чом не даш вырвати?

— Боюся, абы мя не боліло.

ГЛУПЫЙ ГРИЦ

(Народна сказка)

Пошол Гриц в ліс по дрова.
Вышол на дерево, сіл на сук и почал ру-

бати.

Иде цыган, тай кричит му:

— Смот, хлопе, упадеш!

— Ніт, не упаду.

Одошол цыган, а Гриц дорубал сук и упал.

“Но видите, — подумал он, — цыган въсо знає. Догоню я го и звідам, як мойой сестрі имено”.

Догнал он цыгана и гварит:

— Повіч мі, цыгане, як мойой сестрі Марті имено?

— Та Марта...

Зачудувался Гриц.

— А повіч, кельо я мам братов?

— А якы они велики? — звідує цыган.

— Михал скоро женится, а Фецко в тоту зиму до школы почал ходити, а Ваньцьо ище в колыскі лежит.

— Та у тебе три браты.

Ище веде зачудувался Гриц.

— Та ци ты не чаровник, цыгане, што вшитко знаш?

Засміялся цыган:

— Правда, што чаровник, — и пошол дальше.

— О —

— Мой муж, як приде осін и зима, все так кашле, што не можу вытремати...

— Та не робитенич против тому?

— Выїду на зиму до Флориды.

— О —

Мама: — Не тягний кота за хвот!

Сынок: — Я го не тягну, я тримам, а он сам тягне...

— О —

— На што образы мают рамы?

— Абы маляр знал, где перестати малювати.

— О —

— Што ты там старый глядаш потемку?

— Мечку...

— Та чом собі лямпу не засвітиш?

Муж ест такий старый, як выглядат пред голіньом и мытьом. А жена ест така стара, як выглядат по умыту.

МАКОВИЦКИ ДІВЧАТА

Маковица — народна назва чисто карпаторуської-лемковської території Бардіївського, Свидницького і Стропковського окресів в Пряшевській Русі, котра граничить з галицьким Лемковщином Горлицького, Ясель-

ського і западної частини Сяноцького повітів.

Маковичане — стойкий і завзятій народ в обороні своєї національності.

Маковица вела завзяту борьбу проти католицизма і мадьяризации школи і церкви в часі минувшої імперіалістичної війни, коли то мадьярське правительство хотіло насильно омадьящити національні меншинства, особливо карпаторуське національне меншинство. В тій роботі помогало мадьярським панам омадьящене духовенство і учителство, через церков і школу. Що простий народ оперся насильної мадьяризации школи і церкви і почав завзяту борьбу против мадьярського духовенства і учителства в обороні своєї національності.

Маковицький народ — то totы самы лемки, што по галицькій стороні штучной границы, tota сама народна бесіда, обычаї, рижняться лем дакус народном одежом. Интересно, што коли наш народ по других околицах в краю в послідніх часах занедбую свою ori-

гинальну народну одежду і одівається уж во фабричу, Маковица стоїть і ту завзято при своєї одежі, особливо дівчата. Маковицькі дівчата не можуть привикнути до містецької моди.

АННА ЗАВАДА і МАРІЯ СКІРКАНИЧ

но у Анни остался лем отец. Мати померла при родах, коли Анні було зaledво 24 днін.

Як их маковицькі товаришки в краю, так і они ту в Америці все веселы, живы, скромны и працовиты.

— Чом вы кланятеся так тому шоферу?

— Усмортнил мого найбільшого ворога, што-м му был должен пару соток.

КАРПАТОРУССКА СЕКЦІЯ МІЖДУНАРОДНОГО РОБОЧОГО ОРДЕНА — СИМВОЛ СОЛІДАРНОСТІ РОБОЧИХ В АМЕРИКІ

Многи читателі Лемко календаря уже знают, що собою представляє Міжнародний Робочий Орден, в котром, начинаячи з 1-го авгуаста, 1940р., почала существовати самостоятельна Карпаторусска Секція. Для тих, кто ище мало знает о хосновитой роботі Ордена, думаеме написати сих пару рядков, чтобы таким образом познакомити их с программой Ордена, и тым придобти их за членов Ордена, в котром каждый оден робочий найдет свого найблизшого приятеля, советника и помощника в случаю нужды.

Міжнародний Робочий Орден являється братско-запомоговою робочою організацією. Сия робоча запомогова організація родилася всего 10 літ тому щазад, 30 марта, 1930 рока. Днесь в Ордені нараховується 165,000 членов. С появленіем Ордена в Америці било положено начало прогресивному братско-запомоговому житю. Под прогресивизмом Ордена подрозуміваеме то, что в программу Ордена вошол не фальшивый патриотизм, что мы види-

ме у большинства карпаторусских запомоговых организаций, котры под покрышкою "русскости" обманюют народ, но слідуюча программа:

1. Борьба за социальное обеспечение американского народа посредством законодательства и братской взаимопомощи.

2. Доступное для всех и дешевое обезпечение на случай смерти и хвороты.

3. Подышение добробыта народа посредством кооперации с организованными работниками и другими такими организациями, котры борются за робочы интересы.

4. Просвіщеніе робочих о правах и их обязанностях.

5. Обучение народа правдивому американству и понятия принципов демократии и свободы, котры суть сформованы в Американской Конституции и в "Билль офф Райтс".

Благодаря вышеприведенной программі Орден, который только 10 літ тому назад побачил світ, днесь об'единяет в своих

Делегаты Карпаторусской Секции на 5-ом Съезді Ордена, на Світовій Выставці от 9 до 14 юня, 1940.

Сидят (из права на ліво): Павел Товт, Мононгагела, Па.; Марія Кінь, Келдейл, Па.; А. Рущак, Філадельфія, Па.; М. Катунак, Бингамтон, Н. Й.; Ст. Гумецкий, Карнеги, Па.; А. Кончук, Колдейл, Па.; А. Лабик, Клевеланд, О.; И. Адамяк, Бруклин, Н. Й.

Стоять: М. Логайда, Нью Йорк, Н. Й.; А. Кетц, Пассайк, Н. Дж.; П. Гузлей, Бруклин, Н. Й.; И. Кривняк, Клевеланд, О.; И. Стушка, Елизабет, Н. Дж.; Е. Бетлай, Нью Йорк, Н. Й.; М. Дуфінец, Ембрідж, Па.

рядах 165 тысяч членов. Сей великий рост Ордена был зроблений за той час, коли карпаторусску запомогову організації тисячами тратили своїх членів із-за своєї діяльності. Тоді, коли "Грекокатолицьке Соєднення", котре на своїй конвенції 1940 р. викинуло слово "карпаторусський", утратило 60 тисяч членів за послідніх 10 літ, коли Православне Соєднення толькі за 1939 рок утратило више 900 членів, а Общество Русских Братств до 6,000 членів, Міжнародний Робочий Орден придал 165 тисяч членів.

ШТО ЄСТЬ ПРИЧИНОЮ ТАКОГО ОГРОМНОГО РОСТА ОРДЕНА

Всі ті організації, котри утратили членів, звалиють вину на кризис, котрий шаліл над американським континентом с 1930 року аж по 1934р. Однако той факт, що Міжнародний Робочий Орден, котрий родився в кризі і за час кризи придал 165,000 членів, розбиває таке оправдання і показує на правдиву причину уходу членів зі карпаторусських запомогових організацій, котри служать корытом для дакотрих фальшивих патріотов, що бояться труда.

Днесь много карпаторуських людей гордиться своїм членством в Ордені, бо 10 літнє существование Ордена открыло многим нашим людям очи, щоби ясно виділи, що обовязком одної запомогової організації являється не только брати от членов што місяця потом и мозолями зароблены членські взноси, щоби таким образом забезпечити легке життя кучки урядників, но вести борьбу за то, щоби робочи Америки, котри составляють 99% членского состава любой запомоговой організації, мали роботу, щоби робочи сей країни били спасені от непевной будучности, щоби діти робочих могли посівати школи, щоби тым, котри не мають роботи, правительство давало або роботу, або таку подпору, яка бы могла забезпечити роботнику человече житя, щоби боротися за тым, щоби жилицький вопрос Америки был рішений так, щоби не было такого дома в Амеріці, котрий бы был без електрики, без газу,

без води. З огляду на то, що Орден бореться за вищеприведену програму, (бо Орден все держал своим обовязком заступитися за демократию и права робочих), Орден вирося за 10 літ на одну из найбільших запомогових організацій Америки. Не дивно, що Міжнародний Робочий Орден має много ворогов, котрих мы находиме меже найчорнішої реакції, межи врагами робочих. Орден и его программу страшно не любят панські слуги, фашистські авантюристи, котри бы любили запровадити в Амеріці цансто фашизма над робочими, стерти демократию. Однако чим більше нападают на Орден всяки слуги Гітлера, тым більше и тісніше скуюлються около него робочи.

Краєвий Комітет Карпаторусської Секції Ордена. Стоять: М. Логойда и В. Саламак. Сидять: П. Гузлей, А. Кец, и М. Лайчак.

ІЗ ЧОГО СКЛАДАТСЯ ОРДЕН

В 1940 року Орден складається из 12 народностных секций. Приводиме ті Секції по величині членства: американська, єврейська, русська, українська, словацька, мадьярська, польська, італійська, карпаторусська, румунська, сербська и іспанська.

Каждого одного из нас ище в молодости учили, що в единстве силы. Орден

являється того найкрасшим доказом. Орден являється також одним из найкрасших примірів робочого братства, о котрому нам тільки снілося. В краю нас учили не навидіти оден другого, і як псов, всяки пански слуги тровили нас оден против другого, мадьяре против русского, поляка против українца, серба против хорвата. А тут вам примір! Поляк идет рука в руці с русским, українцем. Наш карпаторусс идет рука в руці с мадьяром, бо кождий из нас отчуваєт то, што мы сами не зможем помочи собі, а в єдності з другими роботниками зможеме. Сознательны робочы мадьяре с однаковой силой ненавидят Гортія, як и карпаторуссы. Тому Межународный Робочий Орден многими робо-

народностну проблему, бо всім секциям Ордена дал полну автономию, полну свободу дійствий. То значит, что russky пишут и ведут администрацию на русском, мадьяре на мадьярском, словаки на словацком языках. Не дивлячися на страшны напады со стороны реакции на Орден, за послідни 8 літ из межи всіх 209 запомоговых организаций Америки, Орден вырос найбóльше из всіх американских братських организаций.

ОРДЕН БЕСПЕЧНЫЙ И КРИПКИЙ

Межународный Робочий Орден має лайснис в 19 штатах Америки. То означає, что стейтови власти в 18 штатах дали Ордену полне право и законну зашиту для ведения бизнесу. За десять літ свого существования Орден выплатил своим членам больше як 4 миллионы долларов в формі смертной, хворой подпор и людям хворым на сухоты и склічившимся. Только за 1939 року Орден выплатил 800,000 долларов своим членам. Было многими примірами доказано, что Орден скорше всіх других запомоговых организаций спішил на помощь в біду попавшим своим членам и найскорше выплачує запомогу.

Помощь Ордена своим членам не ограничуется только выплатою всяких подпор. Освідомлені робочих о их правах и борьба за социальне обеспечение, в вели-кій мірі дополняют матеріальну помошь, которую выплачує Орден. В великих місце-востях Орден має свои медичны центры, завдяки которым прости робочы мають до-ступ к специалистам докторам за доступ-ны ціни.

В Америці находится 209 запомоговых организаций, которые признаны правительством и находятся под прямым доглядом іншуренсовых властей. Из межи всіх 209 запомоговых организаций наш Межународный Робочий Орден занимат 2 місто по солвентности. По статистиці от 1929 року Межународный Робочий Орден был на 140 процентов солвентный. То значит, что резервы Ордена были 40 процентами выше от того, что вимагают американски іншуренцovy законы. Резервы Ордена в

Делегаты Отділов Карпаторусской Секции
Пittsburghшины на Окружном Съезді
в Pittsburgi в осени 1939.

чими называется "символом единства робочых". Сего единства робочых найбóльше боятся паны, бо таке єдинство означат конец знущания над робочими, таке єдинство в практиці означат полное освобождение робочых от гнета пануючых. Тому Межународный Робочий Орден прозывают всякими именами. Паны знают то, што несвідомого робочого легко отстрашити, бо несвідомый чоловік боїт-ся своєї тіни.

Всі вышеприведены секции в правлении Ордена мають ровне слово. Кажда Секция Ордена має свого представителя в центральном уряді. Орден найлучше рішил

апрілю 1940р. винесли \$1,620,000.

Резерви Ордена інвестованы біспечно. Толькo \$300,000 інвестовано в недвижимостях, а остална сумма находится в стейтовых, городских або федеральных бондах. Сии бонды приносят Орденови до 5½% доходу рочно. Тому Орден только в том случаю может попастися до финансовых трудностей, если бы получился загальний крах всей Америки.

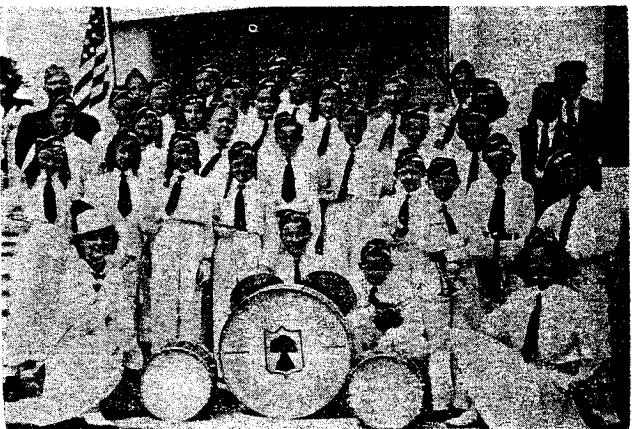
КТО МОЖЕТ СТАТИСЯ ЧЛЕНОМ ОРДЕНА

Точка 89 статутов Ордена голосит слідуєче: "Членом Ордена може статися кожда особа, доброго здоровя, здорового ума, котра провадит моральне житя, у вікі от 16 до 60 літ от роду, независимо от національности, віры, пола, расы, цвіта кожи или политичных убіждений". Из приведенного видно, что вся та брехня о том, что Орден коммунистичный, выдумка врагов Ордена, бо як из вышеприведеної точки каждый замітит, что членом Ордена может статися каждый здоровий чоловік, всякого политичного переконання, всякої віри. До Ордену принимаю також дітей до 16 літного віку, в дітську секцию Ордена. Кажда одна дитина в Ордені одержує не только обезпеченія на случай несчастья, но також науку о том, чтобы выроснувши, діти не стыдалися своїх родичов-роботников, но чтобы сталися загартованными борцами за робочы права и за демократию. В каждом одном отділі Ордена на діточку активность звертается специальная увага под доглядом специалистов-инструкторов.

КАРПАТОРУССКА СЕКЦІЯ ОРДЕНА

До августа 1939 р. в Международном Робочом Ордені не было Карпаторусской Секции. Наш народ находился розкиданым по другим Секциям Ордена. В 1939 року, с 1-го августа, в Ордені начала существовать самостоятельна Карпаторусска Секция, котра має полну свободу автономию для ведения культурно-освітной работы, кромі той, яку она провадит в ділі забеспечения членов Секции.

За послідний рок Карпаторусска Секция Ордена виросяла скоро на 1500 членов, так што в декабрі 1940р. в Карпаторусской Секции нараховувалося больше як 3000 членов. Отділы Карпаторусской Секции пороскиданы по всім закуткам Америки, начинаячи от Чикаго через Детройт, Клевеланд, Піттсбург, Скрантон, Філадельфію, аж по Нью Йорк и Нью Джерзи. В каждом одном місточку, где находится отділ Карпаторусской Секции Ордена, наш народ начинат жити новым культурным житьем, бо члены отділов Карпаторусской Секции получают науку о том, як мают

Діточа Оркестра Карпаторусского Отділа в Пассайк, Н. Дж., котра виступала на Світовій Виставці в Нью Йорку под час Съїзда Ордена.

боротися за краше житя. По всім плейзам, где находятся отділы Карпаторусской Секции Ордена, ведеся культурна робота, якой ище наш народ не виділ. Карпаторусска Секция Ордена борется за освобождение нашего народа, находящегося под гнетом фашистских горлорізов в краю. Мы боремся за свободу нашего народа так тут в Америці, як и в краю. Для осягнення сей ціли карпаторусский народ має поддержку 165 тысячного членства Ордена.

ВСТУПАЙТЕ В РЯДЫ КАРПАТОРУССКОЇ СЕКЦІИ ОРДЕНА — КРІПІТЕ ФРОНТ МИРА!

Межи карпаторусским народом в Америці ніт панов. Мы всі роботники, майне-

ры, фармеры або малы бизнесмены. Всі мы стараемся обезпечити не только самых себе, но нашу цілу фамелію. Обеспечуємесь на случай несчастья и тому шукаєме за подходящим обезпеченіем, бо живем в таком світі, в котром сами маєме старатися о собі. Тому перед нами вопрос не в том, "ци хочу я себе обезпечити", але в том, "яке обезпеченіе отповідат моїй кешені"?

Делегаты Карпаторусской Секции на Окружном Съезді в Клевланді.

Карпаторусска Секция Ордена має як раз таке обезпеченіе, яке вы шукаєте и котре сходиться с вашими можливостями его оплачовати. Робочий Орден основано специально для того, чтобы роботники могли обезпечити себе и их фамеліи на случай смерти и хвороти.

Робочий Орден може дати вам найлучше обезпеченіе за найнишу ціну, бо Орден не являється приватної компанієй, для профіта, но братської робочої запомогової организацией. Орден не только запомогова организация, но прогресивна робоча сила, большинство членов которой берут участь в борьбі за соціальне обезпеченіе, за мир и демократию.

Орден является найскорше ростущої организацией в Америці. Орден робоча организация, она принадлежит своим членам, она вам дасть найдоступніший іншуренц, тому вступайте в ряды ОРДЕНА.

Членом может статися каждый чоловік от 16 до 60 літ. Орден выплачуєт кроме смертных подпор и хворы подпоры своим членам в суммі от 4 до 10 дол. Члени Ордена в случаю хвороты на сухоты получаю 600 дол. одноразовой подпоры або по 20 за 30 неділь.

Орден является чисто американской запомоговой организацией и має лайснис в 19 штатах Америки. Из того выходит, что Орден находится под прямым доглядом іншуренцовых властей каждого штата. Слово "межнародный" употребляется тому, бо в Ордені находится 14 разных народностей. Членами Ордена могут статися так американски граждане (ситизены) як и не-граждане. В Ордені каждый роботник найдет своего найкращого помощника в біді и своего найщирійшого приятеля. Коли хотите чувствовать себе беспечны, коли хотите поддержковати свою народность и робочу справу, станте членом Карпаторусской Секции Ордена. От вам один взорец, як ціла фамелія в Ордені может обезпечитися за 2 дол. и 82 центы. Иван Рыбаль, 39 рочный, обезпечений на 1000 дол. смертного и 8 дол. тижневой хворой подпоры, что включает в себі право на получение по 20 дол. за 30 неділь в случаю хвороты на сухоты и 400 дол. в случаю скалічення, платит в місяці 1 дол. и 48 цен. Його жена Мария 38р., маюча 500 смертной подпоры и право на сухотну подпору, платит 47 цен. в місяці. И дочка Анина, 18 рочна, маюча 250 дол. смертной подпоры и 6 дол. тижневой подпоры, платит місячно 72 центы. Их найменший сын Михаил, 8 рочный, має 250 дол. смертной подпоры за 15 центов в місяц, так што фамелія Рыбара забеспечена за 2.82 в місяц. Вступайте в Карпаторусскую Секцию Ордена! За всякой информацией пишите на слідуючий адрес:

**INTERNATIONAL
Workers Order, Inc.
80 FIFTH AVENUE
NEW YORK, N.Y.**

PLEASE SUPPORT OUR ADVERTISERS!

ЕДВАРД БИСКУП

THE LATEST HATS ARE HERE

This Year we also assure you, we have a large assortment of Light, Medium and Regular Weights, all Shades, they are not only of Exceptional Value but complete in every detail.

EDWARD BISKUP

CUSTOM HATTER

ALL HAND FINISHED, FINE FUR

FELT HATS

NO CHANGE IN PRICES, STILL \$3.00

992 N. SECOND Street, (Corner Wildey St)

We have a modern hat RENOVATING service plant.

PHILADELPHIA, PA.

Phone: Ambridge 731

M.C. DROZ

WALL-PAPER—PAINTS—GLASS

House and Sign Painting, Paper-hanging
Picture Framing, etc.

FOURTH & MERCHANT STS.
AMBRIDGE, PA.

Phone: Ambridge 1109-J.

SAM'S SHOE SERVICE

WINNER of GRAND NATIONAL SILVER CUP

Beaver Valley's Most Complete

SHOE SERVICE

NO JOB TOO SMALL — NONE TOO BIG

Первый приз в Соед. Штатах — получил
за направу обувя.

5TH & DUSS AVE., AMBRIDGE, PA.

VALLEY RACKET STORE

PAINTS & WALL PAPER

Household Utensils

PLUMBING and HEATING

Свой до свого!

313 SCHOONMAKER AVE.

MONESSEN, PA.

Tel. Mar. 0476

POPLAR CAFE

DANIEL HUMECKI, Prop.

CHOICE WINES and LIQUORS

Fine Home Cooked Meals

Краине до краяна!

N. E. Cor. 4th & POPLAR STS.

PHILADELPHIA, PA.

J. R. CHECK'S

SLAVJANSKY POHREBNIK

AND

Furniture Store

Удавайтесь до краяна!

370 DONNES AVE., MONESSEN, PA.

Phone: 918

MONESSEN WALL PAPER & PAINT SUPPLY

CHARLES KURYLAK, Prop.

В ПОТРЕБІ УДАВАЙТЕСЯ

до свого краяна!

415 SCHOONMAKER AVE.

MONESSEN, PA.

N. M'S BAR & GRILL

ALL KINDS of WINES, LIQUORS
& BEERS

НИКОЛАЙ ПРОНЬКО, Власт.

Light Lunches & Sandwiches

Коли хочете дашто выпити и смачно закусити,
то заходте до коршмы свого краяна,
а добри Бае погостит.

202 GRANT STREET.

Concord Bldg., OLYPHANT, PA.

Phone: 1039

JOHN W. TURKO
UNDERTAKERS

Funeral House

ИВАН В. ТУРКО

Всім знаний нам Лемко-Погребник. Дає добру
а честну обслугу. Винанимат автомобили.
Удавайтесь до свого краяна!

317 WILLOW AVE., OLYPHANT, PA.

Phone: 4-5960

MANHATTAN RESTAURANT

A. J. OMELUK, Prop.

CHOICE FOOD, LIQUORS, WINES & BEER

Краяне!
Свой до свого!

37 MANHATTAN ST., STAMFORD, CONN.

Phone: 3-3241

KESNICK'S
LIQUOR STORE

BEER - WINES - LIQUORS
IMPORTED and DOMESTIC

A Complete Line of
Russian and Polish Imported
CORDIALS & VODKAS
Free Delivery

734 SO. PACIFIC ST., STAMFORD, CONN.

ПЕРВОРЯДНА БУЧЕРНЯ И ГРОСЕРНЯ

Товар первой кляссы,
Гросерия и колбасы.
Свіжы мяса и ярины,
Привозят му што годины.
Добри важит и рахуе,
А кто приде, не жалуе.

JOHN DUDRA, Prop.

604 CENTER AVE., LOCK № 4, PA.

НАЙБОЛЬША И НАЙКРАСША

ГОСТИНИЦА

Где можете достати найлучши пива, водки и добры
закуски. Кто што захоче, у нас достанете
и добре зайти, бо то на контракта.
Добра и честна обслуга!

ЧЛЕН Л. С. и К. Р. А. ЦЕНТРА

JOHN GURNIK, Prop.

R. D. I.

CHARLEROI, PA.

ПЕРВОРЯДНА БУЧЕРНЯ

Завсе свіжы товары — мяса, колбасы, ярина
и фрукты. Честна и приятельска обслуга.
Заходте до краяна! — Член Л. С.
и К. Р. А. Центра.

JOHN RENCHKOWSKY, Prop.

1113 CREST AVE., CHARLEROI, PA.

Phone: 3411

EAT

Pure Rye Bread & Pastries
Baked by the

NESQUEHONING BAKING CO.

Здоровый и найліпший хліб
Ордеруйте из нашей пекарни.

114 W. CATAWISSA ST,

NESQUEHONING, PA.

PHONE: PASSAIC 2-2677

ПЕРВОРЯДНА ГРОСЕРНЯ И БУЧЕРНЯ

ОСИФА МОНЧАКА

До Осифа, до Мончака
 Идут люди издалека,
 Не лем рускы, а и чужы,
 Но всі знают, же обслужит,
 Ци малого, великого
 Однаково справедливо,
 Честно, скоро, што аж мило...
 Ест у него свіже мясо.
 И то все, не лем так "часом",
 Ци Вам треба из "бучерні",
 Вшитко там достанете
 И так, што не пожалуєте!

JOSEPH MONCHAK**GROCERY & MEAT MARKET**

112 VAN RIVER AVE., CLIFTON, N. J.

*

PHONE: PASSAIC 2-5521

QUALITY!

SERVICE!

SATISFACTION!

Найліпши мебли, рефриджераторы, машины до
 прання и до щитя, комбінаційни печки на уголь
 и газ, — олійовы печки до паленя и огрівання,
 карпеты, лінолеум и всьо потребне для
 выгоды в домі. Продається у нас дешево и на легкы сплаты.

PULASKI FURNITURE CO.

STEPHEN MYSLINSKI, Prop.

108 MARKET ST. PASSAIC, N. J.

* * *

PHONE: 2-8728

ПЕРВОРЯДНА
БУЧЕРНЯ И ГРОСЕРНЯ

МИХАИЛА МАСЛЕЯ

Треба, знате, Вам повісти,
 Як хотите смачно істи,
 Же в Маслея мясо свіже,
 Велький фалат Вам отріже.
 Яйка, сыр, масло, колбаса
 И свіжа ярина до мяса.
 Всего широ Вам наважит
 А и честно Вас обслужит.

MICHAEL MASLEY**GROCERY & MEAT MARKET**

322 HOPE AVE., CLIFTON, N. J.

*

PHONE: PASSAIC 2-0733

КОМПЛИМЕНТ

от

**РУССКОЙ НАРОДНОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ**

в ПАССАЙКУ

ВЕЛИКА ГАЛЯ

для
 Представлений—Балев

Вынанимаме также на весілья-банкеты и всяки
 други забавы. по приступной ціні.
 Крайне подтрумуйте свои народны дома
 и институции.

Свой до свого!

РУССКИЙ НАРОДНЫЙ ДОМ

159 FOURTH ST. PASSAIC, N. J.

* * *

Phone: LA. 9619

CHRIS' BAR BEER GARDEN

BEER - WINES - LIQUORS

SPECIALIZE IN ROAST BEEF SANDWICHES

6439 MICHIGAN AVE., DETROIT, MICH.
2 blocks West of Livernois

КРАЯНЕ! Коли мате спрагу, и хочете выпити або смачно перекусити, то заходте до свого краяна, где достанете добру и честну обслугу.

* *
*

HARRY W. SMITH FORD DEALER

General Repairing — Electric Welding
Tires, Tubes & Accessories

В потребі купуйте у свого!

MAIN ST., RICHFIELD SPRINGS, N. Y.

*

REGent 4-9537

MEMORIAL FLORIST

THOMAS DUNIAS, Prop.

WEDDING DECORATIONS
and FLORAL DESIGNS

Fresh Cut Flowers Every Day

В потребі удавайтесь до свого!

1268 FIRST AVE.

Cor. 68th Street NEW YORK, N. Y.

TEL. NEPPERHAN 1206

PRIVATE INSTRUCTIONS

Alfidi Accordion Academy

WESTCHESTER LARGEST ACCORDION
SCHOOL

Accordions Sold, Rented, Repaired.

SPECIALIZE IN ALL TYPE of MUSIC

15 PALISADE AVE.

YONKERS, N. Y.

Cretaro's Live Poultry Market

PETER CRETARO, Prop.

MAPKET С КУРАМИ

Кури здоровы, тлусты, а не дороги.

Купуйте у нас, а переконатесь.

21 YONKERS AVE., YONKERS, N. Y.

*

Phone: EL. 3-4444

PUBLIC RADIO

WE CARRY A COMPLETE LINE OF
RADIOS, REFRIGERATORS, FURNITURE

Repairs on Radios as low as 75c.

All Work Guaranteed

1165 E. JERSEY ST. ELIZABETH, N. J.

PHONE: PASSAIC 3-2046

RUDY'S BAKERY

Orders taken for
PARTIES, PICNICS, ETC.

ПЕРВОКЛАССНА ПЕКАРНЯ

Завсе достанете свіжі печива: житний хліб,
ролси, кейки и проч. — Доставлят ордери
на організаційны забавы.
Заходте до пекарні, а сами переконатесь.

Услуга первокласна.

Наш краян и член Лемко-Союза.

389 LEXINGTON AVE., CLIFTON, N. J.

* *
*

CHICKEN MARKET

PHIL WEISS, Prop.

Продаєме живы куры на заріз.
Куры молоды и тлусты.
Просто с фармы.

216 PARKER AVE., CLIFTON, N. J.

Tel. Little Falls 4-0626

PANCO DAIRY CO., Inc.

DEALERS IN

GRADE "A" MILK and CREAM

FROM TUBERCULIN TESTED HERD
Русский фармер доставлят молоко, як до штеру,
так и до приватных домов

JACKSON LAKE W. PATERSON, N. J.

*

PHONE: PASSAIC 2-8782

ПЕРВОРЯДНА
БУЧЕРНЯ И ГРОСЕРНЯ

ЗАХАРИЯ МЕРЕНЫ

В шторі Мерены, краяна,
Як в полудне, ввечер, рано,
Товар мате першу кляссу,
Гросерию и колбасы.
Свійки мяса и ярины
Привозят там каждой днины,
Бо Мерена бизнес знае,
И старого не продає.

ZACHARY MERENA

BEST MEATS and GROCERIES

127 ACKERMAN AVE., CLIFTON, N. J.

* *
*

Phone: PAssaic 2-4990

БУЧЕРНЯ И ГРОСЕРНЯ

СИМЕОНА БАСАЛЫГЫ

На корнері Центр стриты,
Красный штор, есть што видіти!
Свіжий товар першой кляссы
Гросерия и колбасы.

GROCERY & MEAT MARKET

74 CENTER ST., CLIFTON, N. J.

Phone: PAssaic 2-6543

SELOFF BROS., Inc.

MEN'S PANTS and OVERALLS

GENT'S FURNISHINGS & SPORTSWEAR

135 MARKET ST.
PASSAIC, N. J.

*

AMERICAN CLOTHES, Inc.
MEN'S & BOY'S CLOTHING

**SUITS, TOPCOATS,
 OVERCOATS**

Phone: PAss. 2-3106 Journal Square 2-4090
 Factory and Sales Room Branch Store
 251-255 Clifton Ave., 310 Hudson Blvd.
 CLIFTON, N. J. JERSEY CITY, N. J.

Домашня кухня, где достанете завсіє свіже
 и смачне як в.дома, а недорого

MARKET RESTAURANT
HOME COOKING

GOOD MEALS — REASONABLE PRICES

J. MAKSYMIETZ

163 MARKET ST., PASSAIC, N. J.

Phone: PAss. 2-7882

COMPLIMENTS OF

TOWN RESTAURANT

HOME COOKING — EXCELLENT FOOD

Добрый приятель "Карпатской Руси". Як хотите
 смачно поїсти, то заходте до свого приятеля

A. W. BRYLA

169 PASSAIC ST. PASSAIC, N. J.

РУССКА ГОСТИНИЦЯ

СТЕФАНА ВОЛЧКО

Где Русски ся люде сходят,
 Часом чужих тыж приводят.
 В приятельстві попивают,
 И по русски сой співают.

STEPHEN WOLCHKO, Prop.

159 — 3rd STREET, PASSAIC, N. J.

*

Telephone:
 PAssaic
 2-10048
 2-10049

H. BAKER MILK CO., Inc.

MILK and MILK PRODUCTS

Молочны продукты потребны
 для здоровья человіка.

2 E. MONROE ST. PASSAIC, N. J.

Tel. PAssaic 2-7462

J. KOVALCIK, Prop.

GROCERIES and MEAT MARKET
 COFFEE, TEA, BUTTER, EGGS, ETC.

Завсіє свіжы мяса и гросерия.

Свой до свого!

139 RAY STREET, GARFIELD, N. J.

Phone: PAssaic 2-1545

ALBERT P. BARTHOLD

COAL and COKE

Маме найліпши угля на складі.
 Ордеруйте от нас!

465 RIVER ROAD, GARFIELD, N. J.

Call PAssaic 2-6336

GEORGE WAGDA, Prop.

WHOLESALE MEATS

СВІЖЫ МЯСА

204 LUDDINGTON AVE., CLIFTON, N. J.

*

Rhinelander 4-4707
2075

TELEPHONE: HAVEMEYER 8-0110

**J. SCHWARTZ, M. D. D. D. S.
H. SCHWARTZ, M. D. D. D. S.**

PHYSICIANS and DENTISTS

Русский Доктор и Дентист

200 EAST 67th ST., NEW YORK, N. Y.

*

Phone: BUTterfield 8-9833

JOSEPH J. STOLBA

LICENSED FUNERAL DIRECTOR

Лайценсованый Погребник

Первоклассна услуга!

NOTARY PUBLIC

1369 FIRST AVE., NEW YORK, N. Y.

Phone: BUTterfield 8-0100
8-0177

POUST WINE & LIQUOR CO.

CHOICE WINES & LIQUORS
IMPORTED and DOMESTIC

Special Prices on Case Lots

Prompt Deliveries

Склад найлучших Вин и Ликеров

1375 FIRST AVE.
Cor. 74th St. NEW YORK, N. J.

BEER GARDEN

Завсе свіже пиво, виска
и смачны закуски.

Гей краяне, памятайте,
Все до свого загощайте,
А он радо Вам услужит,
Што лем кому ліпше пужит.

ГРИГОРИЙ КЛИЩ

R. D. I. ROUTE 28

R. D. I. Route 28, Richfield Spring, N. Y.

Monument Works

ДИМИТРИЙ ЛАЖУТА

Член 3059 Отділа ИРО

Выделяет памятники по очень доступным
ценам. В потребности желающих,
прошу обращаться по адресу:

Dimitri Lazuta

59-38 57 DRIVE

MASPETH, N. Y.

* * *

Telephone: 235

The Old Mill Feed Store

STEVE SVOTA, Prop.

FEED—FERTILIZER—SEED—GRINDING

Свой до свого!

Купуйте у свого краяна!

RICHFIELD SPRINGS, N. Y.

OLD MILSTONE TAVERN

ALEXANDER FILAK, Prop.

A GOOD PLACE TO STOP

Краяне! Коли переїждаете поблизко,
не забудте вступити до свого
сусіда.

R. F. D. 2. RICHFIELD SPRINGS, N. Y.

PHONE: ELIZABETH 2-6753

Гей краяне, свой до своего!

ДО

БИЛИЦЫ И ГРУБОГО!

Там Вам дадут свіжы мяса,
Гросерию и колбасы.
Добру раду и услугу —
Не достанете у других.
Костумеры о том знают,
Зато радо в нас витают.
Заходте и Вы до краинов:

**NICK BROTHERS
GROCERY & BUTCHER STORE**

156 FIRST ST. ELIZABETH, N. J.

* *
*

Telephone: WA. 3-9846

COMPLIMENTS OF

**LIBERTY TAVERN
BOWLING ALLEYS**

JOHN F. CONNELLY, Prop.

48 Public Service Bus Stops at the Door

1390 LIBERTY AVENUE
HILLSIDE, N. J.

SHOP AT

BLAKESBERG'S

DRY GOODS — SHOES

and

HOUSE FURNISHINGS

Купуйте у нас, што вам потреба!

1321 LIBERTY AVE.

Near Long Ave.

HILLSIDE, N. J.

WAVERLY 3-0659

ДВА РУССКИ ЛИКЕР ШТОРЫ**SHARKO'S LIQUOR STORE**

1317 LIBERTY AVE.

Below Long & Liberty Aves.

HILLSIDE, N. J.

ALSO

MARKET 2-9693

FERRY WINE & LIQUOR STORE

MIKE SHARKO and EMIL SAWCHUK, Prop.

Выполняме ордеры на весіля, забавы и проч.
Довеземе вам бесплатно

158 FERRY ST. NEWARK, N. J.

* *
*

PHONE: UN. 2-3047

Cash Meat Market

CHOICE MEATS, GROCERIES and PROVISIONS

Гросерия и Бучерня, где достанете завсег свіжы
мяса и гросерию, а заплатите недорого.

Заходте до нас!

STEVE ZATKO, Prop

312 HILLSIDE AVE. HILLSIDE, N. J.

* *
*

PHONE: NEPPERHAN 5234

Карпаторусский-Американский — Центр —

RESTAURANT & BAR

DINING and DANCING

FOOD PREPARED IN TEMPTING RUSSIAN STYLE

Beer served ————— direct from the wood

NEWEST ATTRACTION:

Our lovely upstairs hall — Serviceable for all occasions!

КАРПАТОРУССКИЙ РЕСТОРАН

В КАРПАТОРУССКОМ АМЕРИКАНСКОМ ЦЕНТРІ ОТКРЫТЫЙ
ВСЕГДА ДЛЯ ГОСТЕЙ.

В РЕСТОРАНІ К. А. Центра вістрітите всегда своїх країнов и зна-
комых, и приятно проведете свободный час.

Удобный доезд со всех сторон,бо НАРОДНА БУДОВА Карпато-
русского Американского Центра расположена при Юнкерс евню коло
самой Кросс-Кавыти Ровт, по которой идет головный трафик из Пен-
сильвания и Нью Джерзи в Коннектикут.

CARPATHO RUSSIAN AMERICAN CENTER
556 YONKERS AVE., YONKERS, N.Y.

TEL. NEPPERHAN 544

ИВАН МАЛЮТИЧ

В шторі Малютича Ивана,
В полудне, в вечер и зрана
Свіжий товар достанете,
Николы не пожалуєте!
Он наш краян из села Ріпок,
Всьо продає на ужиток!

*

JOHN MALUTICH**GROCERIES & DELICATESSEN**

ALSO

ICE CREAM, SODA, CIGARS and CIGARETTES

131 YONKERS AVE.

YONKERS, N. Y.

TEL. YONKERS 5703 J.

ПРИВІТ ОТ

КРАЯНА

ВЛАДИМИРА ГОНЧАРИК

КРАЯНЕ ДО КРАЯНА!

СВОЙ ДО СВОГО!

*

WL. HONCHARYK
GROCERY & MEAT MARKET

ALSO

BOTTLED BEER, SODAS & CIGARETTES

46 BENNETT AVE.

YONKERS, N. Y.

PHONE: NEPPERHAN 7134

COMPLIMENTS OF

Woodsworth Restaurant

Where Good Fellows Get Together

FINEST FOODS—WINES—LIQUORS

*

СВОЙ ДО СВОГО!

КРАЯНЕ! Коли хочете смачно поїсти, а при том
и выпити, то заходте до гостиниці свого краяна
Лемка-Карпаторосса.

Он Вас добре погостит и честно обслужит.

Anthony Durkot, Prop.**АНТОНИЙ ДУРКОТ**

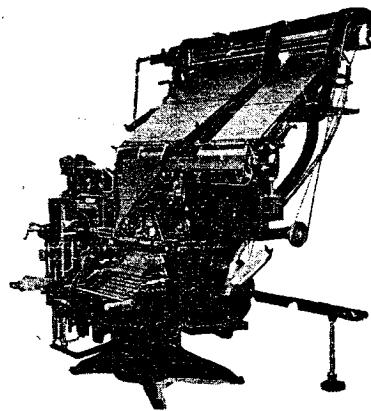
66 WOODSWORTH AVE.

YONKERS, N. Y.

PLEASE SUPPORT OUR ADVERTISERS!

ТИПОГРАФИЯ “КАРПАТСКОЙ РУСИ”

ПРИНИМАЕТ ВСЯКИ ТИПОГРАФИЧНЫ
РОБОТЫ НА ВСИХ ЯЗЫКАХ
РОБОТЫ ВЫКОНУЕ ТОЧНО, ДЕШЕВО
И ХУДОЖЕСТВЕННО!

Коли Вам потребны летучки, билеты, письма с Вашим именем, присылайте в нашу типографию, мы Вам напечатаем.

Напечатаме Вам статуты для братств, так на литературном русском языке, як по-карпаторусски або по-украински, а также по-английски — точно и поправно!

ПИШТЕ В РЕДАКЦІЮ:

“KARPATSKA RUS”

556 YONKERS AVE., YONKERS, N. Y.

КАРПАТОРУССЫ, ЧИТАЙТЕ И РОСПРОСТРАНЯЙТЕ ГАЗЕТУ
“КАРПАТСКА РУСЬ”

ТО ВАША
КАРПАТОРУССКА РОБОЧА ГАЗЕТА!

“КАРПАТСКА РУСЬ”

ОРГАН

ЛЕМКО-СОЮЗА И КАРПАТОРУССКОГО
НАРОДНОГО КОМИТЕТА
В СОЄДИНЕННИХ ШТАТАХ И КАНАДІ

ВЫХОДИТ ДВА РАЗЫ В НЕДІЛЮ
Предплата на рок \$3.00

“KARPATSKA RUS”

556 YONKERS AVE., YONKERS, N. Y.